

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

AUGUSTAS STANKEVIČIUS
II kurso studentas

**BALTIJOS ŠALIŲ (NE)BENDRADARBIAVIMAS ENERGETIKOS
SEKTORIUJE:
ELEKTROS TINKLŲ SINCHRONIZACIJOS ATVEJIS**
MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: prof. dr. R. Vilpišauskas

Vilnius, 2019

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas (Baltijos šalių (ne)bendradarbiavimas energetikos sektoriuje: elektros tinklų sinchronizacijos atvejis) yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Vardas, pavardė

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Stankevičius, Augustas

Baltijos šalių (ne)bendradarbiavimas energetikos sektoriuje: elektros tinklų sinchronizacijos atvejis: baigiamasis magistro darbas / (Non)cooperation Between the Baltic States in Energy Sector: The Case of Power Grids Synchronization: Master's Thesis / Augustas Stankevičius; darbo vadovas prof. dr. Ramūnas Vilpišauskas; Vilniaus universitetas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas. Vilnius, 2019. – 96 lap. Santr. angl. 63. – Bibliogr. lap. 55.

Reikšminiai žodžiai: energetika, sinchronizacija, elektros tinklai, integracija, bendradarbiavimas, Baltijos Šalys, Lenkija, Europos Sąjunga, Europos Komisija, liberalizmas, neorealizmas.

Šiame magistro darbe nagrinėjama Baltijos šalių bendradarbiavimo dinamika, įgyvendinant politinį elektros tinklų sinchronizacijos su kontinentinės Europos tinklais etapą. Atliekant tyrimą buvo siekiama identifikuoti faktorius, lėmusius vieningos pozicijos atsiradimą bei paskatinius pasirašyti politinį susitarimą Briuselyje.

Pirmojoje darbo dalyje aptariamos dvi teorinės bendradarbiavimą aiškinančios teorinės prielaidos – liberalizmas ir neorealizmas. Jomis remiantis suformuojamos dvi pagrindinės hipotezės (H1 ir H2), kurios tikrinamos antrojoje dalyje. **H1** teigia, kad Baltijos šalių pozicijoms dėl sinchronizacijos išsiskyrus, Europos Komisija tapo vienu svarbiausių veikėjų, padėjusių šalims susitarti, išsprendžiant kolektyvinio veiksmo problemas, **H2** aiškina, jog aktyviau bendradarbiauti šalis paskatino didėjanti Rusijos grėsmė.

Antrojoje darbo dalyje atliekamas kokybinis tyrimas, naudojant proceso sekimo metodą. Analizėje nagrinėjamas laikotarpis nuo 2013 iki 2018 metų. Patikrinus abi hipotezes, nustatyta, kad Baltijos šalių bendradarbiavimui didžiausios įtakos turėjo EK. Ji ėmėsi lyderystės ir moderavo derybinius procesus, iniciavo galimybių studijas bei prižiūrėjo, kaip šalys laikosi įsipareigojimų. Tyrime taip pat nustatyta, kad tam tikro lyderės vaidmens ėmėsi ir Lietuva. Ji, sėkmingai sprendama dvišalius santykius su Lenkija, turėjo nemažai įtakos, įtraukiant šią šalį į sinchronizacijos projektą. Taip pat Lietuvos įdirbis iš dalies lėmė, jog EK ėmėsi šio projekto lyderystės.

Vis dėlto, antroji hipotezė darbe patvirtinama tik iš dalies, mat tyrime nustatyta, kad elektros tinklų stiprinimas ir plėtra Rusijoje ir Baltarusijoje nebuvo pirmaeilis veiksnys, skatinęs aktyvesnę Baltijos šalių bendradarbiavimą, tačiau jis turėjo tam tikros įtakos Lietuvai, Lenkijai bei vėliau ir Europos Komisijai.

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. Kelias Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizacijos link	14
2. Teoriniai bendradarbiavimo aiškinimai.....	18
2.1. Liberalioji prieiga.....	18
2.2. Neorealistinė prieiga	23
3. Baltijos šalių (ne)bendradarbiavimo analizė	28
3.1. Tyrimo metodologija.....	28
3.2. Nuo „Gothia Power“ iki JTC	31
3.3. Nuo JTC iki Gdanskio universiteto.....	38
3.4. Nuo Gdanskio universiteto iki susitarimo Briuselyje	47
IŠVADOS.....	51
Šaltinių ir literatūros sąrašas.....	55
SUMMARY.....	63
1 priedas.....	64
2 priedas.....	68
3 priedas.....	69
4 priedas.....	71
5 priedas.....	74
6 priedas.....	79
7 priedas.....	83
8 priedas.....	87
9 priedas.....	90
10 priedas.....	92
11 priedas.....	95

SANTRUMPOS

- BEMIP** – iniciatyvinis EK projektas, skirtas Baltijos valstybių energijos rinkų integravimui į ES (angl. Baltic Energy Market Interconnection Plan)
- BIP** – bendro intereso projektai (angl. PCI – Projects of Common Interest)
- BRELL** – Baltarusijos, Rusijos, Estijos, Latvijos ir Lietuvos elektros tinklų žiedas, veikiantis IPS/UPS sistemoje
- BVP** – bendrasis vidaus produktas
- EK** – Europos Komisija
- CEF** – Europos infrastruktūros tinklų finansavimo priemonė, pakeitusi TEN-E (angl. Connecting Europe Facility)
- ENTSO-E** – Europos elektros perdavimo sistemos operatorių asociacija, pakeitusi UCTE (angl. The European Network of Transmission System Operators)
- ES** – Europos Sąjunga
- GIPL** – Lietuvos ir Lenkijos dujotiekis (angl. Gas Interconnection between Poland and Lithuania)
- HLG** – aukšto lygio grupė (angl. The High Level Group)
- IPS/UPS** – Rusijos centralizuotai valdoma, sinchroniškai veikianti elektros energetikos sistema (angl. Integrated Power System/Unified power system of Russia)
- JTC** – Jungtinis tyrimų centras – EK mokslinių tyrimų padalinys (angl. JRC – Joint Research Centre)
- KET** – kontinentinės Europos elektros tinklai
- NATO** – Šiaurės Atlanto sutarties organizacija (angl. North Atlantic Treaty Organization)
- PSO** – perdavimo sistemos operatorius
- SGD** – suskystintos gamtinės dujos
- TEN-E** – Transeuropinių energetikos tinklų finansavimo programa, galiojusi 2007–2013 m. (angl. The Trans-European Networks for Energy)
- UTCE** – Vakarų Europos elektros perdavimo sistemos operatorių asociacija, veikusi iki 2009 metų, kai buvo inkorporuota į ENTSO-E (angl. Union for the Coordination of the Transmission of Electricity)

ĮVADAS

Lietuvai 1990 metais atsiskyrus nuo tuometės Sovietų Sąjungos ir kovo 11 dieną paskelbus atkurtą valstybingumą teko susidurti ne tik su politiniais, bet ir ekonominiais iššūkiais. Jaunos Lietuvos nepriklausomybę okupantų valdžia bandė užgniaužti įvesdama blokadą naftai, kuriai bei kitoms žaliavoms. 76 dienas trukusi energetinė izoliacija tapo trumpa demonstracija to, kokias priemones ateityje dar ne kartą panaudos Rusija savo interesams tekinti. Suprasdama, kad politinė nepriklausomybė tėra pirmas žingsnis, Lietuva anuomet pradėjo eiti ir energetinės nepriklausomybės link. Tokių siekių iliustracijomis galime laikyti, pavyzdžiui, 1993 metus, kai buvo sukurta darbo grupė, planuojant sujungti Lietuvos ir Lenkijos elektros tinklus, ar 1996 metus, kai buvo pradėta vykdyti „Baltijos žiedo“ studija, kuria buvo siekiama įvertinti Baltijos jūros valstybių elektros rinkos sukūrimo galimybes, tačiau teoriniai pasvarstymai anuomet neperaugo į konkrečius veiksmus.

Ir nors 2004 metais Lietuva tapo tiek ES, tiek NATO dalimi, energetiškai išliko stipriai priklausoma nuo kaimynės Rytuose, kuri apie savo įtaką regione dar kartą priminė 2006 metais, kai staiga buvo uždarytas naftotiekis „Družba“. Oficialiai tuomet teigta, kad sprendimas priimtas dėl techninių aplinkybių, neva naftotiekį reikia remontuoti, tačiau Lietuvoje buvo manoma, kad tą iš tiesų lėmė politinės priežastys – Lietuva „Mažeikių naftą“ pardavė lenkų valdomai „PKN Orlen“, o ne įmonėms Rusijoje. Šis įvykis pažadino energetinės laisvės siekį ir per daugiau nei dešimtmetį šiame sektoriuje įvyko daug svarbių pokyčių – išsinuomotas SGD terminalas, sukūręs atsvarą „Gazprom“ dujoms, nutiesti elektros kabelis į Švediją, pastatyta elektros linija į Lenkiją, atnaujinti vidaus tinklai. Lietuva šiuo metu energetiškai jau beveik nepriklausoma. Beliko atsiskirti nuo rusiškojo BRELL elektros žiedo bei sinchronizuoti elektros tinklus su kontinentinės Europos tinklais.

Su panašiomis grėsmėmis ir iššūkiais susidūrė ne tik energetinės laisvės siekianti Lietuva ar kaimyninės Latvija su Estija, bet ir likusios buvusio Rytų bloko šalys. Įvairių tyrimų duomenimis, Rusija energetiką kaip politinį ginklą, kuriuo siekė didesnės įtakos ar keršydavo už nepalankius politinius sprendimus, šiose šalyse nuo 1990 metų naudojo kelias dešimtis kartų¹. Vis dėlto, kaip savo studijoje pastebi Gabriel Collins, tikrieji skaičiai yra kur kas didesni, tačiau ne visus atvejus įmanoma pagrįsti, mat oficialiai nurodomos priežastys – ekonominės ar techninės – puikiai maskuoja tikrąsias². Paradoksalu, tačiau net esant tokioms geopolitinėms aplinkybėms, Baltijos šalys pasigirti aktyviu

¹ Rem Korteweg, „Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Russia.“ Belgija, 2018. <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU\(2018\)603868_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU(2018)603868_EN.pdf)> [Žiūrėta 2019 03 03]; Gabriel Collins, „Russia’s Use of the “Energy Weapon” in Europe.“ Hiustonas, 2017. <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/ac785a2b/BI-Brief-071817-CES_Russia1.pdf> [Žiūrėta 2019 03 03]

² Gabriel Collins, „Russia’s Use of the “Energy Weapon” in Europe.“ Hiustonas, 2017. <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/ac85a2b/BI-Brief-071817-CES_Russia1.pdf> [Žiūrėta 2019 03 03]

regioniniu bendradarbiavimu negali. Nors nuo pat nepriklausomybių atkūrimo pradžios buvo vykdomas šių valstybių bendradarbiavimo institucionalizavimas, „iš pirmo žvilgsnio sklindus ir glaudus Baltijos šalių tautinių judėjimų bendradarbiavimas, istorinė patirtis, bendrų politinių institucijų sukūrimas nesusė rimtesnio pagrindo suartėti politiškai, ekonomiškai ar kultūriškai. Baltijos valstybės, atkūrusios nepriklausomybę, netapo panašios į Beniliuksą, nors idėja apie vadinamąją Estlalią pirmaisiais atgimimo metais, rodos, pleveno“³. Pasak Valentino Beržiūno, trys Baltijos šalys paskelbusios tikslą integruotis į Vakarų, dažniau žvalgėsi į kitas kaimynes nei viena į kitą, o sukurtos bendros institucijos tėra politinių diskusijų forumas. Politologas teigia, kad integruodamosis į Vakarų, Baltijos šalys labiau konkuravo nei bendradarbiavo, o vieningesnę laikyseną demonstravo Vakarų institucijoms raginant.

Panašu, kad šis leitmotyvas kartojasi ir įgyvendinant bendrus projektus energetikos sektoriuje. Bene puikiausias to pavyzdys – SGD terminalas Klaipėdoje, kuris taip ir nesulaukė Latvijos ir Estijos paramos. Prikalbinti kaimynių veikti drauge nepavyko net ir tada, kai Lietuva pasiūlė siekti bendros paramos „Independence“, Inčukalnio dujų saugyklos bei planuojamam Estijos SGD terminalui. Politinės laikysenos išvien trūksta ir dėl Baltarusijos AE – šalys ne vienodai vertina jos keliamas grėsmes, todėl nepritaria Lietuvos pozicijai nepirkti joje pagamintos elektros energijos. Žvelgiant į dar senesnius įvykius, Baltijos šalims taip ir nepavyko rasti bendro sutarimo, siekiant pastatyti Visagino atominę elektrinę. Tiesa, čia dalis kaltės tenka pačiai Lietuvai – vidiniai nesutarimai apsunkino galimą projekto vystymą tarp kaimynių.

Per maždaug tris dešimtmečius pasiekti viso labo trys susitarimai: dėl Estijos ir Suomijos elektros jungties „Estlink I“ (2004 m.), dėl dujotiekio jungties GIPL (2018 m.), bei dėl elektros tinklų sinchronizacijos su kontinentinės Europos tinklais (2018 m.). Tiesa, būtina atkreipti dėmesį, jog elektros tinklų integracija galutinai dar nėra įgyvendinta, todėl šio darbo rėmuose įvykusių bendradarbiavimu yra laikomas politinio susitarimo pasiekimas.

Būtent per šį projektą – Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizaciją – nuspręsta pažiūrėti į Baltijos šalių bendradarbiavimą. Tokį sprendimą nulėmė keli motyvai. Visų pirma, elektros tinklų integracija į KET – didžiausias bendrai įgyvendinamas energetinis Lietuvos, Latvijos ir Estijos projektas, žymintis paskutinio nesavarankiško Baltijos šalių energetinio gyvenimo etapo pradžią ir aiškiai numatantis jo pabaigą. Antra, kelias, kurį iki tol teko įveikti, nebuvo be kliūčių. Šalių nuomonės dėl projekto dažnai išsiskirdavo ir atrodydavo, kad jis pasmerktas žlugti. Toks klausimo dvilypumas leidžia į procesą pažvelgti kompleksiskai: analizuoti tiek nesutarimą ir jį lėmusias priežastis, tiek įvertinti bei iširti faktorius, paskatinusius bendradarbiavimą. Vis dėlto, svarbu pastebėti, kad šiame darbe nagrinėjamas teigiamą galutinį rezultatą turintis procesas (sutarimas dėl sinchronizacijos

³ Valentinas Beržiūnas, „Santykiai su Latvija bei Estija ir Baltijos šalių bendradarbiavimas“, *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004–2014 m.*, 2015, p. 215.

pasiektas 2018 metų rugsėjį, kai trys Baltijos šalys, dalyvaujant Lenkijai ir EK, sutarė, kaip bus sujungti Baltijos ir kontinentinės Europos elektros tinklai), todėl didžioji analizės dalis bus skirta identifikuoti tą lėmusias priežastis.

Bandant paaiškinti, kas lemia šalių bendradarbiavimą, būtina pažvelgti į tarptautinių santykių teorijas, nagrinėjančias šią sritį. Tačiau prieš pereinant prie konkrečių aiškinimų, svarbu apsibrėžti, kas apskritai yra bendradarbiavimas. Dauguma akademikų seka Robert Keohane išgrynintu apibrėžimu, teigiančiu, kad bendradarbiavimas yra reiškinys, vykstantis tada, „kai veikėjai per politikos koordinavimo procesą koreguoja savo elgesį, atsižvelgdami į kitų veikėjų realius ar numanomas interesus“⁴. Helen Milner išskiria tris galimus bendradarbiavimo būdus:

- *Tylųji*. Tai bendradarbiavimas be papildomos komunikacijos ar aiškių susitarimų. Jis įvyksta tuomet, kai persidengia tarptautinės sistemos aktorių lūkesčiai – ir vieni, ir kiti keičia savo politiką, siekdami maksimalios naudos bei tikėdamiesi, jog tą patį darys ir kitas. Šį būdą geriausiai iliustruoja pasikartojanti kalinio dilema, kurią pristatė Robert Axelrod. Pasak jo, įprastinė kalinio dilema, kai du veikėjai susitinka tik kartą ir sprendžia klausimą, ar bendradarbiauti, ar ne, tinkamai nepaaiškina fakto, kodėl dvi šalys bendradarbiauja, nors racionaliausia strategija masina to nedaryti. R. Axelrod pristato pasikartojančią kalinio dilemą, kurioje kartinį vaidmenį žaidžia tikimybė, jog veikėjai susitiks dar kartą. Būtent šis kintamasis išplečia galimų strategijų spektrą, nes pasirinkimas nebendradarbiauti, nepaisant to, ką darys kitas žaidėjas, nebėra universaliausias⁵.
- *Primestasis*. Stipresnioji šalis gali veikti silpnesniąją, kad ši keistų savo politiką. Bendradarbiavimas šiuo atveju įvyksta tik tuomet, kai savąją politiką koreguoja ir stipresnioji šalis.
- *Derybų*. Tai bendradarbiavimas, kuris pasiekiamas konkrečių derybų procese. Toks bendradarbiavimo būdas dažniausiai aptariamas tarptautinius santykius nagrinėjančioje literatūroje⁶.

Pastarasis būdas, aiškinant Baltijos šalių sinchronizaciją – labiausiai atitinkantis temą, mat Lietuva, Latvija ir Estija šio tikslo siekia tarpusavyje komunikuodamos ir ieškodamos didžiausią naudą galinčio suteikti varianto. Jis taip pat plačiai naudojamas skirtingų teorijų šalininkų darbuose, aiškinančiuose bendradarbiavimo fenomeną.

Šis darbas grindžiamas riboto racionalumo prielaida. Ji teigia, kad tarptautinės sistemos veikėjai yra racionalūs, todėl sprendimus priima naudodamiesi visa jiems prieinama informacija. Tačiau tiek

⁴ Robert Axelrod ir Robert Keohane, „Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions“, *World Politics* 38, 1985, p. 226.

⁵ Robert Axelrod ir William D. Hamilton, „The Evolution of Cooperation.“ *Science* 211, 1981, p.1390-1396.

⁶ Helen Milner, „International theories of cooperation among nations: strengths and weaknesses.“ *World Politics* 44 (3), p. 468–469.

prieinama informacija, tiek gebėjimai ją analizuoti dėl objektyvių priežasčių yra riboti. Racionaliu požiūriu grindžiama ne viena tarptautinių santykių teorija. Tarp jų, aiškinant tarptautinį bendradarbiavimą, dominuoja dvi paradigmos – realizmo ir liberalizmo. Jos skiriasi savo požiūriu į tarptautinės sistemos veikėjų svarbą, jų interesus, prigimtį ir tikslus.

Realizmas nėra monolitiška tarptautinių santykių teorija. Ją galima išskirti į tris pagrindines atšakas: klasikinį realizmą, neorealizmą bei neoklasikinį realizmą. Ir nors šios realizmo rūšys skiriasi, jos turi tam tikrų panašumų. Visų trijų teorijos atšakų šalininkai teigia, kad pagrindinis tarptautinių santykių veikėjas yra valstybė, o tarptautinė sistema anarchiška. Tai reiškia, kad sistemoje nėra viršvalstybinių institucijų, o kiekvienas veikėjas siekia maksimizuoti savo galią ar bent jau išgyventi. Taigi, tokie siekiai gerokai apsunkina galimą bendradarbiavimą, tačiau tai nereiškia, kad jis – neįmanomas⁷. Esant vienai ar daugiau hegemonių, šalys turi kelis pasirinkimo (kitais tariant, bendradarbiavimo) variantus – šlietis arba balansuoti. Vienu atveju jos pasirenka būti hegemonės pusėje, tikėdamosis, kad taip apsisaugos nuo galimo puolimo bei įgaus daugiau galios pačios, kitu – mėgina atsverti pavojingos valstybės galią. Balansavimas tarptautinėje sistemoje, pasak S. Walt, yra dažnesnis reiškinys nei šliejimasis, nes jis šaliai leidžia išsaugoti veiksmų savarankiškumą⁸. Šio proceso esmę geriausiai atskleidžia gynybinis realizmas, kurio šalininkai mato daugiausia galimybių bendradarbiauti, nes esminis tikslas yra ne beribės galios išplėtimas ir dominavimas, o saugumas.

Vis dėlto, tarpvalstybinis bendradarbiavimas ne visuomet yra nulemtas saugumo klausimų. Negana to, iš šių teorijos perspektyvų nematomas tarptautinių institucijų vaidmuo, kuris neabejotinai turi įtakos, ieškant geriausio būdo bendradarbiauti, ypač esant tokių viršvalstybinių organizacijų kaip ES narėmis. Tam ypač daug dėmesio skiria liberaliųjų teorijų šalininkai, kurie nors ir sutinka, kad tarptautinė sistema anarchiška, joje vis tiek egzistuoja tam tikros taisyklės ir sutarimai, kurie ne tik mažina galimų konfliktų eskalaciją, bet ir veda bendradarbiavimo link. Svarbi skirtis, kurią tarp savęs ir realizmo krypties atstovų brėžia liberalai – požiūris į naudą, kurią suteikia veikimas išvien. Šios krypties atstovams svarbu, kad bendradarbiavimas būtų visapusiškai naudingas – šalys, pasak liberalų, visuomet siekia absoliučios, o ne santykinės naudos, kurią akcentuoja realistai⁹. Suprantama, ji nebūtinai turi būti lygiavertė, bet būtinai turi atsverti sąnaudas, rizikas arba naudą, gautą veikiant atskirai. Tai gerokai išplečia realizmo siūlomą bendradarbiavimo supratimą ir suteikia galimybę plačiau pažvelgti į šalių sprendimus ir motyvus veikti išvien. Robert Jervis aiškina, kad, pavyzdžiui, neoliberalai mato daugiau galimybių bendradarbiauti, nes, priešingai nei neorealistai, dažniau konfliktus traktuoja kaip nereikalingus ir išvengiamus¹⁰.

⁷ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*. London: Addison-Wesley, 1979, p. 105.

⁸ Stephen M. Walt, „Alliance Formation and the Balance of World Power.“ *International Security* 9 (4), 1985, p. 15.

⁹ Robert Powell, „Absolute and Relative Gains in International Relations Theory.“ *The American Political Science Review* 85 (4), 1991, p. 1304-1305.

¹⁰ Robert Jervis, „Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate.“ *International Security* 24 (1), 1999, p. 49.

Aiškindami, kodėl bendradarbiavimas buvo sėkmingas arba ne, liberaliosios krypties tyrėjai pateikia eilę kintamųjų, galinčių nulemti aptariamo proceso rezultatą. R. Keohane kaip svarbų veiksnį įvardija „asimetrinę tarpusavio priklausomybę“. Kitaip tariant, kuo tampriau vieno veikėjo prioritetai yra susiję su kitų veikėjų prioritetais, tuo jo derybinė pozicija yra silpnesnė ir atvirkščiai¹¹. Kitas svarbus veiksnys – kolektyvinio veiksmo problemas galinčių padėti išspręsti šalių bei institucijų egzistavimas. Walter Mattli teigia, kad tai bendradarbiavimui yra būtinos sąlygos, padedančios inicijuoti sprendimus, koordinuoti derybas, pasiūlančios bendras taisykles bei prižiūrinčios, kaip jų laikomasi¹².

Žvelgiant į elektros tinklų sinchronizacijos klausimą per aptartas teorijas, pagrįstai galime kelti pagrindinę šio darbo hipotezę, kad Baltijos šalys, nors ir siekdamos tų pačių bendrų tikslų, dėl panašios derybinės galios sunkiai randa sutarimą juos įgyvendinant. Kitaip tariant, kiekviena iš šalių nori eiti tokiu keliu, kuris jai suteiktų didžiausią naudą. Siekiant, kad šie projektai būtų įgyvendinti, būtinas trečiosios šalies įsikišimas, kuri spręstų kolektyvinio veiksmo problemą ir pasiūlytų bendras taisykles bei papildomus išteklius.

Darbo aktualumas. Baltijos valstybių bendradarbiavimo nagrinėjimas akademinėje literatūroje nėra naujas reiškinys. Į jį gilinasi tiek Lietuvos, tiek užsienio tyrėjai. Tiesa, daugiausia dėmesio skyrė saugumo bei geopolitikos problematikai regione nagrinėti (E. Nekrašas, K. Šerpetis, A. Jakubčionis, Č. Laurinavičius, T. Forsberg, A. Cottey ir kt.¹³). Akademinėje literatūroje aktuali ir Baltijos šalių integracijos tarptautinėse organizacijose tema (R. Vilpišauskas, J. Kapustans¹⁴) bei ekonominio bendradarbiavimo naudos keliami klausimai (P. Sorsa, E. Sumilo ir kt.¹⁵).

Baltijos šalių bendradarbiavimas taip pat išsamiai nagrinėtas per regioninio saugumo perspektyvą (J. Godzimirski, R. Vilpišauskas, R. Švedas¹⁶), o energetikos politika tirta per santykį su Rusija (A.

¹¹ Robert Keohane ir Joseph Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown and Company, 1977, p. 10-11.

¹² Walter Mattli, „Explaining Regional Integration.“ *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p. 43.

¹³ Evaldas Nekrašas, „Baltijos šalių bendradarbiavimas su NATO.“ *Politologija* 6, 1995, p. 105–110; Kęstutis Šerpetis, „Baltijos valstybių integravimosi į NATO ir Rusijos interesai.“ *Politologija* 6, 1995, p. 111–118; Algirdas Jakubčionis, „Baltijos valstybių saugumo problemos: iš praeities į dabartį.“ *Politologija* 6, 1995, p. 83–97; Česlovas Laurinavičius et al., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005; Tuomas Forsberg, „The rise of Nordic defence cooperation: a return to regionalism?“ *International Affairs* 89 (5), 2013, p. 1161–1181; Andrew Cottey, *Reshaping Defence Diplomacy*, London: Routledge, 2004.

¹⁴ Ramūnas Vilpišauskas, „Regioninė integracija: Baltijos šalių bendradarbiavimas integracijos į Europos Sąjungą kontekste.“ *Daktaro disertacija*, Vilniaus universitetas, 2000; Janis Kapustans, „Cooperation among the Baltic States: reality and prospects.“ *NATO Research Fellowship Program, 1996–1998*.

¹⁵ Piritta Sorsa, „Regional Integration and Baltic Trade and Investment Performance.“ *IMF Working Paper*, 1997, 1–41; Erika Sumilo, „Trade and Trade Policy Developments in the Baltic States after Regaining Independence before Joining the EU.“ *XIV International Economic History Congress, 21 to 25 August 2006, Helsinki, Finland* 87, Ryga, 2006.

¹⁶ Jakub Godzimirski et al., *Energy Security in Baltic Sea Region: Regional coordination and management of interdependencies*. Vilnius: Vilnius University Press, 2015.

Grigas¹⁷). Be kita ko, kelti klausimai ir apie tai, ar apskritai šis sektorius Baltijos šalis labiau vienija, ar supriešina (A. Sprūds ir T. Rostoks¹⁸).

Elektros tinklų sinchronizacijos problematiką išsamiai aprašė Arūnas Molis ir Justinas Juozaitis¹⁹. Tiesa, jų tekste daugiausia dėmesio skiriama techninėms sinchronizacijos detalėms aptarti ir dviem sistemoms – rusiškai ir europietišškai – palyginti, tačiau straipsnyje taip pat įvertinami ekonominiai sinchronizacijos aspektai bei glaustai pristatomi politiniai trikdžiai, neleidžiantys pasiekti galutinio susitarimo – pasyvi Lenkijos pozicija, Estijos pasiūlyta sinchronizacijos alternatyva per Suomiją, Rusijos grėsmės veiksnys.

Dėl proceso naujumo išsamesnių akademinų tekstų, apžvelgiančių politinį sinchronizacijos aspektą, trūksta. Ypač siekiant išsiaiškinti, kaip nesutarimai tarp šalių buvo išspręsti ir kas tą lėmė. Atsiradusią akademinę nišą siekiama užpildyti šiuo darbu, kuris, be kita ko, taip pat naudingas ateities tyrimams, bandant suprasti Baltijos šalių tarpusavio santykių dinamiką energetikos sektoriuje, bei politikos formuotojams, siekiant sparčiau rasti bendrą kalbą su kaimyninėmis valstybėmis.

Tyrimo problema: Nors Baltijos šalys sinchronizacijos projektą matė kaip prioritetinį, susidūrus su pasyvia Lenkijos pozicija, nuomonės, kaip reikėtų sinchronizuoti elektros tinklus, išsiskyrė. Vis dėlto po ilgų derybų skirtingus požiūrius pavyko suvienyti ir šalys sutarė prisijungti prie kontinentinės Europos tinklų. Tad kyla klausimas, kodėl siekiant bendro tikslo šalims taip sunkiai sekėsi susitarti ir kas lėmė, jog galiausiai vieninga pozicija buvo rasta?

Tyrimo tikslas: Išsiaiškinti priežastis, lėmusias Baltijos šalių nuomonių išsiskyrimą, identifikuoti veiksnius, paskatinius bendro sutarimo atsiradimą.

Uždaviniai:

- Pristatyti liberalizmo ir neorealizmo teorinius bendradarbiavimo aiškinimus bei iš jų kylančias hipotezes.
- Apžvelgti elektros tinklų sinchronizacijos kontekstą.
- Nustatyti, kaip kito trijų Baltijos šalių pozicijos, siekiant sinchronizacijos: įskaitant tiek ilgų derybų, nerandant sutarimo dėl visoms priimtino modelio, priežastis, tiek ir susitarimo pasiekimą.

Hipotezės. Iš apžvelgtos literatūros keliamos šios hipotezės:

H1. Baltijos šalių pozicijoms dėl sinchronizacijos išsiskyrus, Europos Komisija tapo vienu svarbiausių veikėjų, padėjusių šalims susitarti, išsprendžiant kolektyvinio veiksmo problemas (ši hipotezė grįsta liberalizmo teorija);

¹⁷ Agnia Grigas, *The Gas Relationship between the Baltic States and Russia – politics and commercial realities*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies, 2012.

¹⁸ Andris Sprūds ir Toms Rostoks, *Energy – pulling the Baltic sea region together or apart?* Riga: Zinatne, 2009.

¹⁹ Arūnas Molis ir Justinas Juozaitis, „Baltic plug into European electricity network: perspectives of success.“ *Humanities and social sciences Latvia* 25 (1), 2017, p. 20–44.

H2. Bendradarbiauti šalis paskatino didėjanti Rusijos grėsmė (ši hipotezė grįsta neorealizmo teorija).

Darbo metodika. Šiame darbe bus atliekama atvejo studija, nagrinėjant priežastinius ryšius, lėmusius sutarimo atsiradimą. Visų pirma iš surinktų šaltinių bus nustatytos pirminės šalių pozicijos ir ieškoma nepriklausomų kintamųjų, kurie lėmė tų pozicijų kaitą.

Svarbu pabrėžti, kad šio rašto darbo rėmuose bendradarbiavimas laikomas įvykiu, vos tik šalys pasiekia politinį susitarimą dėl sinchronizacijos krypties. Toks sprendimas priimtas atsižvelgiant į tai, jog šiame darbe siekiama nagrinėti ne techninį, o politinį projekto aspektą. Mažą to, 2018 m. birželio 28 d. priimtas Baltijos šalių, Lenkijos ir EK susitarimas tapo pagrindu galutiniam techniniam patvirtinimui BEMIP posėdyje bei paraiškai dėl kontinentinės Europos elektros tinklų išplėtimo.

Ši magistro darbą sudaro trys skyriai. Pirmajame pristatoma nagrinėjamo proceso chronologinė seka, skaitytojas supažindinamas su esminiais įvykiais sinchronizacijos procese. Antrajame skyriuje aptariama analizės pagrindą sudaranti akademinė literatūra, iš kurios keliamos pagrindinės darbo hipotezės. Ši dalis padalinta į du poskyrius. Pirmasis skirtas – liberalizmo prieigai, antrasis – neorealizmo. Trečiajame skyriuje, taikant proceso sekimo analizę, tikrinamos hipotezės, atliekamas kokybinis tyrimas.

1. Kelias Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizacijos link

Daugiau nei vienuolika metų – tiek skiria bendrai išreikštą politinį trijų valstybių norą ir oficialų ENSTO-E patvirtinimą, kad Baltijos šalių elektros tinklai priklausys kontinentinės Europos tinklams. Nors įvairūs sinchronizacijos scenarijai svarstyti dar pirmaisiais atkurtos nepriklausomybės metais, 2007-ųjų vasarą pasirašytas Komunikatas tapo pirmuoju formaliu politiniu Lietuvos, Latvijos ir Estijos žingsniu, siekiant sinchronizuoti Baltijos ir kontinentinės Europos elektros tinklus. Tiesa, po jo kelias bendro tikslo link nebuvo nei lygus, nei tiesus. Be kita ko, šis procesas ir truko ilgai, tad prieš pradėdant analizę, jį būtina suskaidyti į tam tikrus etapus, kurie leis detaliai išanalizuoti ir suprasti šį trijų Baltijos šalių kelių sinchronizacijos link (plačiau apie tai – metodologijos dalyje). Svarbiausi įvykiai, siekiant sinchronizacijos su KET, pavaizduoti lentelėje, pateiktoje 1 priede (65 psl.).

Lietuvos, Latvijos ir Estijos siekis sinchronizuotis su pirmomis kliūtėmis susidūrė beveik iš karto po paraiškos UCTE pateikimo²⁰, organizacijai pasiūlius parengti elektros energetikos sistemų sujungimo darbui sinchroniniu režimu galimybių studiją²¹. Dėl jos su kaimyninėmis šalimis nepavyko rasti bendro sutarimo iki pat 2009 metų pradžios, kai Baltijos šalių energetikos bendrovės patikino ne tik susitarusios lygiomis dalimis finansuoti Baltijos ir UCTE sinchroninio darbo galimybių tyrimo studiją, bet ir jai užsitikrinusios ES paramą²². Vis dėlto studijos finansavimui neoficialiai europiniu lygiu pritarta tik 2010 metų rugsėjį²³, o oficialiai EK paramą skyrė tik dar po metų – 2011-ųjų rugsėjį²⁴. Laukdami sprendimo dėl studijos finansavimo, Baltijos šalių vadovai 2011 metų vasarį kreipėsi į EK prašydami paramos, siekiant prisijungti prie KET²⁵, tačiau sulaukė lakoniško atsakymo, jog prieš pradėdant oficialias prisijungimo procedūras būtina atlikti techninių galimybių studiją.

²⁰ Lietuvos energijos gamyba, „Baigta Baltijos šalių energetikos sistemos ir UCTE sinchroninio darbo pirminė galimybių studija.“ 2008 kovo 20d. <<https://gamyba.le.lt/apie-mus/naujienos/baigta-baltijos-saliu-energetikos-sistemos-ir-ucte-sinchroninio-darbo-pirminė-galimybiu-studija/3921>> [Žiūrėta 2019 05 05].

²¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos sujungimo su kontinentinės Europos elektros tinklais darbui sinchroniniu režimu projekto koncepcijos ir projekto įgyvendinimo strateginių kryptių patvirtinimo.“ (Nr. 449). 2012 balandžio 25 d. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.423344?jfwid=rivwzvpyg>> [Žiūrėta 2019 05 05].

²² Lietuvos energijos gamyba, „Baltijos šalių elektros perdavimo sistemų operatoriai sutarė dėl UCTE galimybių studijos finansavimo.“ 2009 vasario 17 d. <<https://gamyba.le.lt/naujienos/baltijos-saliu-elektros-perdavimo-sistemu-operatoriai-sutare-del-ucte-galimybiu-studijos-finansavimo/3876>> [Žiūrėta 2019 05 05].

²³ Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Projektai elektros sektoriuje.“ 2016 liepos 19 d. <<https://enmin.lrv.lt/lt/strateginiai-energetikos-projektai/projektai-elektros-sektoriuje>> [Žiūrėta 2019 05 05].

²⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos sujungimo su kontinentinės Europos elektros tinklais darbui sinchroniniu režimu projekto koncepcijos ir projekto įgyvendinimo strateginių kryptių patvirtinimo.“ (Nr. 449). 2012 balandžio 25 d. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.423344?jfwid=rivwzvpyg>> [Žiūrėta 2019 05 05].

²⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Baltijos premjerai: sinchroninis Baltijos valstybių prisijungimas prie Europos kontinentinių elektros tinklų turi būti ES prioritetu.“ 2011 vasario 14 d. <<https://lrv.lt/lt/naujienos/baltijos-premierai>>

Esminis lūžis dėl studijos buvo pasiektas 2012 metais, kai „Litgrid“ ir Švedijos „Gothia Power“ pasirašė 1,25 mln. eurų vertės sutartį dėl Baltijos šalių prisijungimo prie Europos elektros tinklo galimybių studijos²⁶. Ji baigta 2013 metų spalį. Studijoje pasiūlyti trys alternatyvūs sinchronizacijos variantai. Pirmasis – per tuo metu statytą „LitPol Link“ jungtį ir papildomą Lenkijos jungtį su Karaliaučiumi. Toks projektas, skaičiuota, galėtų kainuoti apie 435 mln. eurų. Antrasis – Baltijos šalių prisijungimas per antrąją „LitPol Link“ jungtį, įtraukiant ir Karaliaučių. Kaina – apie 472 mln. eurų. Trečiasis – per antrąją „LitPol Link“ jungtį, tačiau Karaliaučiaus sistema veiktų nesinchroniškai, kaina – 622 mln. eurų²⁷.

Toliau sekę pasisakymai žiniasklaidoje liudija, kad daugiausia svarstyti tie variantai, kuriuos įgyvendinus atsirastų antroji „LitPol Link“ jungtis. Tačiau jau tuomet energetikos ministras teigė, kad Lenkija tokių idėjų greičiausiai nepalaikys, nes statyti antros jungties šiai šaliai paprasčiausiai nėra prasmės²⁸. Ir nors tarp 2014-ųjų pabaigos ir 2015-ųjų pirmos pusės sinchronizacijos svarba buvo įtvirtinta ne viename tarptautiniame susitarime, politinis memorandumas taip ir nebuvo pasirašytas. Matydama Lenkijos apatiją, Estija pasiūlė atlikti dar vieną galimybių studiją, kuri išanalizuotų sinchronizacijos alternatyvas²⁹. Tam pritarė ir Latvija. Pastaroji atlikta per 2016 metus ir etapais buvo pristatoma šalių atstovams. 2017 metų pradžioje, laukiant EK JTC ataskaitos, Lenkija iškėlė idėją vietoje antros jungties nutiesti jūrinį kabelį, tačiau toks siūlymas iš Baltijos šalių didesnio palaikymo nesulaukė³⁰. Tų pačių metų balandžio mėnesį įvyko BEMIP aukšto lygio grupės susitikimas. Jame konstatuota, kad pigiausias sinchronizacijos variantas – per Lenkiją, kuris, be kita ko, įmanomas ir su viena „LitPol Link“ jungtimi³¹. Ir nors susitikime buvo nuspręsta įgyvendinti sinchronizaciją su KET per Lenkiją, šalys neįvardijo, kiek jungčių šiam procesui reikės. Lietuva laikėsi pozicijos, kad sinchronizacijai pakaks ir vienos „LitPol Link“ jungties, kai tuo tarpu Estija tvirtino, kad antrąją liniją tiesti būtina. Ir nors šalių pozicijos išsiskyrė, gegužę Lenkija ir Baltijos sutarė po mėnesio pasirašyti politinį memorandumą³², tačiau vietoje to Estija ir Latvija kreipėsi į EK, teigdamos, kad negali pritarti sinchronizacijai per vieną „LitPol Link“ jungtį. Jų nuomone, reikia arba antros jungties, arba

[sinchroninis-baltijos-valstybiu-prisijungimas-prie-europos-kontinentiniu-elektros-tinklu-turi-buti-es-prioritetu](#)> [Žiūrėta 2019 05 05].

²⁶ BNS archyvas, „Gothia Power“ ir „Litgrid“ pasirašė 4,3 mln. litų vertės sutartį dėl Baltijos šalių prisijungimo prie Europos elektros tinklo galimybių.“ 2012 gegužės 9 d.

²⁷ BNS archyvas, „Švedijos ekspertai: Baltijos šalių ir Europos energetikos sistemų sujungimas kainuotų 430-620 mln. eurų (papildytas).“ 2013 spalio 17 d.

²⁸ BNS archyvas, „J. Neverovičius: sinchronizuojant elektros tinklus su Vakarais, prireiks laimės ir sėkmės.“ 2013 spalio 17 d.

²⁹ Rytas Staselis, „Koją kiša ne Rusija: lietuvių brandintą elektros tinklų idėją perima estai.“ *Verslo žinios*, 2015 spalio 31 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2015/10/31/koja-kisa-ne-rusija-lietuviu-brandinta-elektros-tinklu-ideja-perima-estai>> [Žiūrėta 2019 05 05].

³⁰ BNS, „Baltijos šalių ir Vakarų elektros sistemų sinchronizavimo kelyje – dar daug kliūčių.“ 2017 kovo 22 d. <<http://www.bns.lt/topic/1912/news/52295043/>> [Žiūrėta 2019 05 05].

³¹ Naglis Navakas, „Sutarta dėl sinchronizacijos krypties per Lenkiją.“ *Verslo žinios*, 2017 balandžio 13 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/04/13/sutarta-del-sinchronizacijos-krypties-per-lenkija>> [Žiūrėta 2019 05 05].

³² Naglis Navakas, „Baltijos šalys pamažu stumiasi link sinchronizacijos.“ 2017 gegužės 9 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/05/09/baltijos-salys-pamazu-stumiasi-link-sinchronizacijos>> [Žiūrėta 2019 05 05].

sinchronizaciją vykdyti per Skandinaviją. Matydama kaimyninių šalių apatiją, Lietuva pradėjo svarstyti variantą sinchronizuotis viena. Tiesa, neaišku, ar tai buvo realūs svarstymai, ar tik būdas paspausti Latviją su Estija³³. Ateinančius mėnesius vyko aktyvios diskusijos, kurių rezultatas – sutarta atlikti dar vieną studiją³⁴. 2017 metų pabaigoje energetikos ministras Žygimantas Vaičiūnas teigė, kad šalys sutarė, jog ji bus paskutinė ir tuomet tikrai turėtų būti priimtas politinis susitarimas³⁵. Kylant rizikai, kad šiam projektui numatyta europinė parama gali būti prarasta, 2018 m. kovą Baltijos šalių ir Lenkijos vadovai Briuselyje sutarė dėl Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizavimo su kontinentine Europa. Bendru pareiškimu, paskelbtu po susitikimo su Europos Komisijos pirmininku Jean-Claude Juncker, dar kartą įtvirtintas įsipareigojimas iki 2025 metų sinchronizuoti tinklus per Lenkiją³⁶. Tiesa, tai buvo deklaracija ir joks dokumentas nebuvo pasirašytas. Tačiau jau po kelių mėnesių kovą įtvirtintas sprendimas virto politiniu susitarimu – jį pasirašė Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija ir EK. Šalys sutarė, kad vienos jungties nepakanka, tačiau antros statyba taip pat nėra įmanoma bei pasiekė kompromisą, nutardamos sinchronizuotis per „LitPol Link“ jungtį ir ją paremti papildomomis priemonėmis. Svarbiausia susitarime minima priemonė – „nuolatinės srovės kabelis jūra, sujungiantis Lietuvą ir Lenkiją“³⁷. Detales buvo pavesta išgryninti mokslininkams, rengusiems dinaminio stabilumo studiją, kurie rugpjūčio pabaigoje pateikė savo išvadas³⁸. Ir jau rugsėjo viduryje (BEMIP) aukšto lygio grupė, kurioje yra Baltijos šalių, Lenkijos ir Europos Komisijos atstovai, pritarė techniniam sinchronizavimo scenarijui³⁹. Po savaitės Lenkijos perdavimo tinklo operatorius PSE kartu su Baltijos šalių operatoriais pateikė paraišką ENTSO-E dėl kontinentinės Europos elektros

³³ BNS, „Lietuva svarsto dar vieną energetikos projektą įgyvendinti be Latvijos ir Estijos.“ *DELFI*, 2017 rugsėjo 11 d. <<https://www.delfi.lt/projektai/eko-energetika/lietuva-svarsto-dar-viena-energetikos-projekta-igyvendinti-be-latvijos-ir-estijos.d?id=75727335>> [Žiūrėta 2019 05 05].

³⁴ Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Lietuvos Respublikos energetikos ministro valdymo sričių 2018–2020 metų strateginis veiklos planas.“ Vilnius, 2017. <https://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/2017%2012%2013%20EM%20VS%202018-2020%20m_%20SVP%20projektas.pdf> [Žiūrėta 2019 05 05].

³⁵ BNS, „Vaičiūnas: galutinis politinis sutarimas dėl sinchronizavimo – kitų metų birželį.“ *DELFI*, 2017 gruodžio 18 d. <<https://www.delfi.lt/verslas/energetika/vaicunas-galutinis-politinis-sutarimas-del-sinchronizavimo-kitu-metu-birzeli.d?id=76673909>> [Žiūrėta 2019 05 05].

³⁶ BNS, „D. Grybauskaitė: Baltijos šalys per Lenkiją sinchronizuosis kartu.“ *15min*, 2018 kovo 22 d. <<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/baltijos-salys-ir-lenkija-briuselyje-sutare-del-elektros-tinklų-sinchronizacijos-664-944722>> [Žiūrėta 2019 05 05].

³⁷ Naglis Navakas, „Dėl sinchronizacijos – minkštas kompromisas.“ *Verslo žinios*, 2018 birželio 28 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2018/06/28/del-sinchronizacijos--minkstas-kompromisas>> [Žiūrėta 2019 05 05].

³⁸ Kornelija Mykolaitytė, ELTA, „Baigta sinchronizacijai svarbi studija.“ *DELFI*, 2018 rugpjūčio 31 d. <<https://www.delfi.lt/verslas/energetika/baigta-sinchronizacijai-svarbi-studija.d?id=78950779>> [Žiūrėta 2019 05 05].

³⁹ BNS, „Briuselyje pritarta techniniam sinchronizavimo scenarijui.“ *15min*, 2018 rugsėjo 14 d. <<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/briuselyje-pritarta-techniniam-sinchronizavimo-scenarijui-664-1029800>> [Žiūrėta 2019 05 05].

tinklų išplėtimo⁴⁰, o jau spalio 11 dieną ENTSO-E kontinentinės Europos regioninė grupė priėmė sprendimą išplėsti Europos perdavimo sistemų sinchroninę erdvę į Baltijos šalis⁴¹.

Iš turimos medžiagos matome, kad esminiai lūžiai, ieškant bendro sutarimo tarp šalių, dažniausia įvykdavo po galimybių studijų, parodydavusių naudingiausių ir patikimiausių sinchronizacijos scenarijus, tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad šios studijos nėra laikomos nepriklausomais kintamaisiais. Tai – įrankiai, kuriais būdavo užpildomos informacinės spragos. Vis dėlto, tyrimo rėmuose jų reikšmė nenuginčijama, mat atsispiriant nuo šių įvykių galima lengviau identifikuoti veiksnius, paskatinusius studijų atsiradimą, padėjusius suvienodinti pozicijas bei lėmusius bendro sutarimo pasirašymą. Detaliau studijų reikšmė ir įtaką tyrimo eigai bus pristatyta metodologinėje dalyje.

⁴⁰ Naglis Navakas, „Pateiktas oficialus prašymas sinchronizuotis su Vakarų Europa.“ *Verslo žinios*, 2018 rugsėjo 21 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2018/09/21/pateiktas-oficialus-prasymas-sinchronizuotis-su-vakaru-europa>> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁴¹ Naglis Navakas, „Europos elektros tinklai sutiko priimti Baltijos šalis.“ *Verslo žinios*, 2018 spalio 11 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2018/10/11/europos-elektros-tinklaisutiko-priimti-baltijos-salis>> [Žiūrėta 2019 05 05].

2. Teoriniai bendradarbiavimo aiškinimai

2.1. Liberalioji prieiga

Šiame rašto darbe į trijų Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizacijos procesą daugiausia žvelgiama per liberaliąją tarptautinių santykių paradigmą, o kertinės prielaidos daromos, remiantis Walter Mattli pateiktu regioninės integracijos aiškinimu. Svarbu pabrėžti, kad autoriaus idėjos ir įžvalgos taikomos ne tiesiogiai, o jas modifikuojant ir pritaikant prie nagrinėjamos problemos konteksto. Šios korekcijos būtinos, norint tinkamai identifikuoti nepriklausomus kintamuosius ir įvertinti jų vaidmenį analizuojamame Baltijos šalių bendradarbiavimo procese.

Walter Mattli knygoje „The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond“ teigia, jog tam, kad įvyktų bendradarbiavimas, yra būtinos dvi sąlygos – paklausos ir pasiūlos. Rinkos dalyvių reikalavimai sujungti nacionalines rinkas, suvienodinti taisykles bei reguliavimą, taip sumažinant verslo patiriamus kaštus, yra esminė integracijos (šio rašto darbo rėmuose – bendradarbiavimo) varomoji jėga. Tačiau labai svarbu tai, kad potenciali nauda verslui turi būti pakankamai didelė, jog šis aktyviai siektų bendros rinkos sukūrimo. Tai yra pagrindinė sąlyga, lemianti, ar paklausa integracijai bus stipri⁴². Antroji – pasiūlos – sąlyga yra valstybių vadovų noras ir gebėjimas įgyvendinti verslo reikalavimus sujungti rinkas ir pasiūlyti šiam tikslui reikalingas priemones. Politinių lyderių noras yra stipriai priklausomas nuo šalies ekonomikos būklės ir vidaus rinkos plėtros perspektyvų. Pasak W. Mattli, mažai tikėtina, kad ekonominio pakilimo metu šalį valdantys lyderiai sieks integracijos, nes, jų požiūriu, galima integracijos nauda, susijusi su geresnėmis perrinkimo galimybėmis (arba tiesiog politinės galios išlaikymu), yra minimali ir todėl nėra verta integracijos išlaidų. Tačiau kardinaliai priešingo požiūrio politiniai lyderiai laikosi, kai bendradarbiavimo galimybės atsiranda esant neigiamam ekonominiam kontekstui, verčiančiam juos ieškoti būdų, galinčių padėti išlaikyti valdžią⁴³. Vis dėlto, pasiūlos sąlygai patenkinti nepakanka vien integraciją palaikančios politinės valios. Svarbiausia, kad sutarimas būtų rastas tarptautiniu mastu. O tai įmanoma tik išsprendus kolektyvinio veiksmo problemas. Viena jų – vieningo veiksmų koordinavimo nebuvimas. Kitaip tariant, sunkumai, kylantys tuomet, kai skirtingos valstybės teikia pirmenybę skirtingoms bendradarbiavimo formoms. Politikos koordinavimą įprastai gali palengvinti dažni kontaktai tarp integracijos siekiančių šalių, potencialios bendradarbiavimo galimybės ateityje ar rūpinimasis reputacija. Vis tik, vien tik savipagalbos priemonių nepakanka, kad būtų užtikrintas

⁴²Walter Mattli, „Explaining Regional Integration.“ *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p. 43.

⁴³Ten pat, p. 51.

sėkmingas bendradarbiavimas. Kolektyvinio veiksmo problemas geriausiai sprendžia institucija, kuri inicijuoja sprendimus ir prižiūri, kaip jų laikomasi, bei regioninis lyderis, kuris ne tik koordinuoja derybas, pasiūlo bendras taisykles, bet ir suteikia kompensacijas toms šalims, kurios nėra pilnai patenkintos su integracija susijusiais sprendimais⁴⁴.

Šis W. Mattli išskirtas modelis nėra pirmasis, kuris bendradarbiavimą aiškina per makroekonominių modelių analogiją (vertinama paklausa ir pasiūla), akcentuoja kolektyvinio veiksmo problemų sprendimų svarbą bei regioninio lyderio ir bendrų tarptautinių institucijų vaidmenį⁴⁵. Tačiau W. Mattli pateikto aiškinimo išskirtinumas – regioninio bendradarbiavimo poveikio įvertinimas išorinėms valstybėms. Jis teigia, kad sėkminga regioninė partnerystė, sukuriant bendrą rinką, gali neigiamai paveikti trečiųjų šalių ekonomikas. Pavyzdžiui, susikūrus regioninei rinkai, gali atsirasti arba padaugėti kliūčių kitoms šalims į jas patekti, taip iškreipiant prekybą ar investicijas. Taip kaimyninėms šalims atsiranda paskatos tapti regioninės grupės narėmis. Tai ypač aktualu ekonominio nuosmukio metu, nes sėkminga integracija gali paskatinti ekonomikos augimą. Tokį trečiųjų šalių siekį tyrėjas vadina pirmuoju integraciniu atsaku. Tačiau regioninė sąjunga dėl įvairių priežasčių gali nenorėti priimti naujų narių, tokiu atveju trečiosios valstybės gali bandyti sukurti tarpusavio regioninę grupę. Šis procesas vadinamas antruoju integraciniu atsaku. Tam kad šis procesas būtų sėkmingas ir nepriimtos šalys pajėgtų sukurti savąją regioninę sąjungą, tarp jų turi egzistuoti anksčiau aptartos paklausos ir pasiūlos sąlygos⁴⁶.

Atsižvelgiant į nagrinėjamo klausimo kompleksškumą bei jo kontekstą, šiame darbe bus siekiama modifikuoti tam tikras W. Mattli idėjas. Svarbu pabrėžti, kad nors analizuojamuoju atveju Baltijos šalys jau priklauso ES, o siekis sinchroniškai veikti su europiniais elektros tinklais yra integracijos į esamą sąjungą gilinimas, šio darbo rėmuose KET bus traktuojami kaip savarankiška sąjunga, prie kurios prisijungti siekia Baltijos šalys. Toks sprendimas priimtas siekiant kuo mažiau nutolti nuo pamatinių W. Mattli idėjų bei išsaugoti autoriaus naudojamą žodyną.

Pirmuoju integraciniu atsaku šiame darbe laikomas Baltijos šalių išreikštas noras prisijungti prie kontinentinės Europos šalių sukurto bendro sinchroniniu režimu veikiančio elektros sistemų tinklo. Jų noras iš karto nebuvo patenkintas, o tam, kad prisijungimas prie KET būtų sėkmingas ir įmanomas, Baltijos šalims buvo iškeltos tam tikros sąlygos: būtinybė atlikti galimybių studijas, pakeisti teisės aktus, įgyvendinti konkrečius naujus energetinius plėtros projektus, stiprinti esamus pajėgumus, gebėti veikti izoliuotu režimu ir kt. Kitaip tariant, norėdamos prisijungti prie didesnės elektros tinklų sąjungos, trys Baltijos šalys buvo įpareigosotos sukurti savąją – įgyvendinti antrąjį integracinį atsaką.

⁴⁴ Ten pat, p. 55.

⁴⁵ Žiūrėti, pavyzdžiui, Paolo Guerieri ir Pier Carlo Padoan, *Political Economy of European Integration: Markets and Institutions*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1989; Susan Senior Nello, *Applying the New Political Economy Approach to Explain Agricultural Policy Formation in the European Union*, Florence: European University Institute, 1997.

⁴⁶ Mattli, 1999, p. 61.

Tačiau, priešingai nei teigia W. Mattli, šiame darbe savarankiškos sąjungos kūrimas yra laikomas ne alternatyva egzistuojančiai sąjungai, o būtina sąlyga, papildančia ir palengvinančia pirmąjį integracinį atsaką. Antrojo integracinio atsako esminis momentas – politinis susitarimas dėl sinchronizacijos krypties ir techninių jos sprendinių. Tačiau tam, kad galima būtų tinkamai identifikuoti pagrindines kliūtis bei jų sprendimo būdus, būtina apžvelgti ir modifikuoti tam tikras su vidaus veiksniais bei ekonominiu naudingumu susijusias W. Mattli idėjas.

Autorius teigia, kad valdžioje esančius politikus palaikyti integracijos idėją motyvuoja jau anksčiau aptarta didelė ekonominė nauda, kuri ryškiausiai pastebima ekonominio nuosmukio metu. Vis dėlto, pastaroji sąlyga, atrodytų, ne visiškai tinkama vertinant sinchronizacijos procesą. Kalbėdamas apie tarpvalstybinės prekybos liberalizavimo procesus, W. Mattli neakcentuoja tam būtinų investicinių kaštų, nes jų praktiškai nėra arba jie – ne itin reikšmingi, nes atsiradusios naujos prekybos kryptys ir iš to gaunama ekonominė nauda juos bene iškart kompensuoja. Šiuo požiūriu elektros tinklų integracijos į KET procesas yra kardinaliai priešingas – jis reikalauja didelių investicijų, kurios atsiriks tik ilgalaikėje perspektyvoje. Ir nors Europos Sąjunga ir yra apsisprendusi finansuoti iki 75 procentų projekto vertės, nacionalinių investicijų būtinybė išlieka⁴⁷, o jos bus padengtos per didesnius mokesčius už elektrą. Šiuo metu skaičiuojama, kad sinchronizacija prie elektros tarifo galėtų pridėti 0,2 euro cento⁴⁸. Ekonominio nuosmukio metu tokiam valdžios sprendimui pritarimo iš visuomenės sulaukti būtų beveik neįmanoma, todėl toliau analizėje šio aspekto nagrinėjimas nebėra prasmingas. Atmetus ekonominio nuosmukio dėmenį, lieka vien maksimalios ekonominės naudos sąlyga, tačiau šiame darbe ji taip pat šiek tiek modifikuojama. W. Mattli teigia, kad šalių sprendimai – bendradarbiauti ar ne – priklauso nuo to, kokią ekonominę naudą gautų kiekviena iš šalių, pašalinus kliūtis tarptautiniams mainams. Ji turi būti pakankamai reikšminga, kad šalį valdantys politikai sutiktų bendradarbiauti. Kitaip tariant, nacionalinius kaštus, patiriamus integruojant rinkas, turi atsverti iš to gaunama ekonominė nauda. Tačiau sinchronizacijos poreikį nulėmė ne siekis sudaryti palankesnes sąlygas prekybai, o noras užsitikrinti technologinį elektros sistemos saugumą ir nepriklausomumą nuo politinių procesų Rusijoje. Taigi iš integracijos gautas saugumas turi nusverti būsimas nacionalines išlaidas, įgyvendinat šį procesą. Dėl šios priežasties maksimalios ekonominės

⁴⁷Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, „Suderintos Baltijos šalių elektros energijos sistemos sinchronizavimo su kontinentinės Europos tinklais investicijos.“ 2018 rugpjūčio 31 d. <<https://www.regula.lt/Puslapiai/naujienos/2018-metai/2018-rugpjutis/suderintos-baltijos-saliu-elektros-energijos-sistemas-sinchronizavimo-su-kontinentines-europos-tinklais-investicijos.aspx>> [Žiūrėta 2019 03 17]; Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, „Europos Komisija skyrė paramą Baltijos šalių energetikos sistemos sinchronizacijos projektui.“ 2019 sausio 23 d. <<https://www.regula.lt/Puslapiai/naujienos/2019-metai/2019-sausis/ek-skyre-parama-baltijos-saliu-energetikos-sistemas-sinchronizacijos-projektui.aspx>> [Žiūrėta 2019 03 17].

⁴⁸ BNS, „Ž. Vaičiūnas: sinchronizacija prie elektros tarifo galėtų pridėti 0,2 euro cento.“ *Verslo žinios*, 2019 sausio 9 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2019/01/09/z-vaiciunas-sinchronizacijaprie-elektros-tarifogaletu-prideti02euro-cento>> [Žiūrėta 2019 03 17].

naudos sąlyga šiek tiek išplečiama ir modifikuojama, įvardijant ją kaip maksimalaus technologinio patikimumo ir ekonominės naudos sąlygą.

Be kita ko, būtina pabrėžti, kad savo esme Baltijos šalių elektros tinklų integracija į KET yra ir geopolitinis projektas. Todėl šiuo atveju taip pat svarbus grėsmės, kylančios iš Rusijos, klausimas. Mat kuo ji didesnė, tuo šalys labiau linkusios rasti bendrą kalbą. Arba, perfrazuojant W. Mattli, tam, kad valdžioje esantys politikai nuspręstų palaikyti integraciją, būtinas saugumo nuosmukis regione (saugumo klausimas plačiau bus aptartas kitame skyriuje).

Bandant išsiaiškinti priežastis, kodėl Baltijos šalys taip ilgai nerado bendro sutarimo, į analizę būtina integruoti dar vienos šalies – Lenkijos – veiksnį: po „Gothia Power“ studijos Lietuva, Latvija ir Estija, atrodytų, vieningai pasirinko sinchronizacijos modelį, tačiau toks scenarijus nesulaukė aktyvaus Lenkijos pritarimo, kuri skeptiškai vertino Baltijos šalių integracijos į KET scenarijų per dvi „LitPol Link“ jungtis. W. Mattli pristatytas teorinis modelis į Lenkijos pasyvios pozicijos priežastis leidžia pažvelgti keliais aspektais.

Viena vertus, tokį kaimyninės šalies apatiškumą galima vertinti per integracijai būtinos pasiūlos sąlygos prizmę, keliant hipotezę, jog sinchronizacijos projektas per dvi „LitPol Link“ linijas buvo atmestas, nes jis šaliai nebūtų suteikęs maksimalios ekonominės naudos. Kitaip tariant, daroma prielaida, kad antroji „LitPol Link“ jungtis ir per ją importuojama pigesnė elektra Lenkijai neatrodė galinti suteikti reikšmingos ekonominės naudos bei atsverti vietinių elektros gamintojų sukuriamą pridėtinę vertę, todėl tokį bendradarbiavimo būdą ji paprasčiausiai atmetė (šiuo atveju turima omenyje, jog mažesnis tarifas už elektrą galimai įvertintas kaip nesuteiksiantis tiek naudos Lenkijos ekonomikai, kiek gaunama išsaugant visą elektros gamybos vertės kūrimo grandinę šalies viduje).

Kita vertus, svarbu įvertinti ir W. Mattli akcentuotą paklausos sąlygą. Net jei elektros importas anuomet būtų matytas kaip galintis šiai šaliai ilgojoje perspektyvoje sukurti pakankamai reikšmingos ekonominės naudos, svarbu įvertinti vidaus politikos ir interesų grupių dinamiką – tiek bendruomenės, kurių teritorijoje kelta idėja tiesti antrąją „LitPol Link Liniją“, tiek angliakasiai, kurie dėl pigesnės elektros importo iš trečiųjų šalių galimai netektų darbo vietų, nes anglimis kūrenamos elektrinės taptų nekonkurencingos, tiek aplinkosaugininkai, kurie priešinosi elektros linijos atsiradimui „Natura 2000“ regione, turėjo pakankamai stiprią įtaką, jog paveiktų politikus ir šie nesvarstytų galimybės leisti Baltijos šalims sinchronizuoti elektros tinklus su KET per antrąją „LitPol Link“ liniją. Todėl paklausos sąlygos veiksnys leidžia kelti kitą prielaidą, jog stipri vietinių elektros gamintojų politinė įtaka užgožė interesų grupių, pasisakančių už rinkos liberalizavimą, poziciją.

Dėl apimties apribojimų nei ekonominės naudos veiksnys, nei interesų grupių dinamika Lenkijos vidaus politikoje bei jos įtaka Baltijos šalių sinchronizacijai šiame darbe nebus analizuojama – tai paliekama tolimesniems tyrimams. Šio darbo tyrimo rėmuose Lenkijos nenoras statyti antros jungties yra laikomas fiksuotu veiksniumi, išprovokavusiu Baltijos šalių pozicijų išsiskyrimą, iškeliant

alternatyvius prisijungimo variantus. Kitaip tariant, Lietuva, Latvija ir Estija, nors ir turėdamos bendrą sutarimą, kuri kryptis sinchronizacijai tinkamiausia, susidūrė su Lenkijos pasyvumu, todėl šalys ėmėsi ieškoti ir siūlyti tokius alternatyvius projekto įgyvendinimo būdus, kurie kiekvienai iš jų atrodė priimtinausi ir labiausiai atspindintys jų interesus.

Remiantis W. Mattli, esant tokiems nesutarimams dėl skirtingų vizijų ar jos nebūvimo, kyla kolektyvinio veiksmo problemos. Jų sprendimą ir įsipareigojimų laikymąsi labai palengvina regioninis lyderis bei tarptautinė institucija. Tačiau šiame darbe, skirtingai nei aiškina W. Mattli, lyderio ir koordinatoriaus vaidmuo priskiriamas ne įtakingiausiai subregioninės grupės valstybei ir bendrai jų įkurtai priežiūros institucijai, o esamai regioninei sąjungai, kuri šiuo klausimu veikia per vieną iš esamų institucijų. Konkrečiai šiuo atveju – Europos Sąjungai, veikiančiai per Europos Komisiją. Toks sprendimas priimtas atsižvelgiant į panašią Baltijos šalių derybinę galią tarpusavyje, stiprią Lenkijos derybinę galią, tačiau menką norą imtis lyderystės bei į esamos regioninės sąjungos egzistavimą. Tad remiantis šiek tiek pakeistomis W. Mattli idėjomis, galime kelti hipotezę, aiškinančią susitarimo atsiradimą. Ji teigia, kad **Baltijos šalių pozicijoms dėl sinchronizacijos išsiskyrus, Europos Komisija tapo vienu svarbiausių veikėjų, siūliusiu bendras rinkų integravimo taisykles, tarpininkavusiu ieškant bendro sutarimo tarp šalių bei prižiūrėjusiu, kaip subregiono grupės valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija – laikosi priimtų įsipareigojimų, taip išsprendžiant kolektyvinio veiksmo problemas.**

Walter Mattli, kalbėdamas apie integraciją, analizuoja, kaip suverenios ir nepriklausomos valstybės kuria sąjungas ar prie jų prisijungia, tačiau į jo aiškinimo lauką nepatenka tie integraciniai procesai, kurie šalis, norinčias prisijungti prie naujų sąjungų, verčia išstoti iš senųjų. Pastarųjų lyderės valstybės gali imtis įvairių atsakomųjų veiksmų – trukdyti buvusioms narėms tapti naujosios sąjungos narėmis ar stiprinti senąją sąjungą, pavyzdžiui, į ją įtraukiant trečiųjų šalių. Taip pat neatmetamas variantas, jog trečiojo integracinio atsako gali išvis nebūti arba jis gali būti pastebimas tik tiek, kiek senajai sąjungai tektų prisitaikyti prie pasikeitusių rinkos sąlygų. Toks tyrimas būtų ypač aktualus nagrinėjamos temos kontekste, siekiant įvertinti, kaip Lietuvos, Latvijos ir Estijos siekis atsijungti nuo vadinamojo BRELL žiedo paveikė Rusijos prižiūrimo elektros tinklo plėtrą. Atsižvelgiant į rašto darbo apimtį bei į siekį analizuoti Baltijos šalių bendradarbiavimą, o ne jo sukeltus padarinius, šis aspektas nebus analizuojamas, tačiau tai – nauja erdvė ateities tyrimams. Dėl tų pačių priežasčių šiame rašto darbe neanalizuojama W. Mattli išskirtas polinės pasiūlos aspektas, susijęs su nacionalinės valdžios siekiu būti perrinktais.

2.2. Neorealistinė prieiga

Neoliberalioji paradigma leido į nagrinėjamą problemą pažvelgti per tarptautinių institucijų – mediatorių – svarbos prizmę, tačiau to nepakanka, siekiant išsiaiškinti, kodėl trys Baltijos šalys pradėjo bendradarbiauti, kadangi ši prieiga nepaaiškina Rusijos vaidmens Lietuvos, Latvijos ir Estijos elektros tinklų sinchronizacijos su KET procesuose. Neoliberalioji prieiga neanalizuoja galios ir saugumo veiksnių įtakos, kuri yra ne ką mažiau svarbi nei ekonominės naudos ar tarptautinių institucijų lyderystės įtaka. Norint nuodugnai išanalizuoti ir suprasti Baltijos šalių bendradarbiavimą energetikos srityje, būtina įvertinti visas dedamąsias.

Neoliberalioji prieiga ypač kritikuojama neorealistų (ir *vice versa*). Nors abiejų paradigmu šalininkai sutinka, kad tarptautinė sistema yra anarchiška, o pagrindiniai jos veikėjai – valstybės, jų požiūriai gerokai išsiskiria, kalbant apie bendradarbiavimą. Neorealistai į tarptautinę sistemą žvelgia kaip į nuolatinę racionalių veikėjų kovą dėl išgyvenimo, kur pagrindinė „valiuta“ yra galia – kuo daugiau viena ar kita valstybė jos turi, tuo saugesnė ji gali jaustis. Todėl minimalūs tarptautinės sistemos veikėjų siekiai, pasak neorealistų, yra išlikti, o maksimalūs – tapti hegemonais. Tarptautinės anarchinės sistemos prigimtis ir viršvalstybinės valdžios, galinčios sustabdyti tarpvalstybinę agresiją, nebuvimas šalis skatina pasitikėti tik savimi⁴⁹. Tokiame pasaulyje, pasak neorealistų, bendradarbiavimas yra beveik neįmanomas, nes valstybės nėra tikros dėl kitų tarptautinės sistemos veikėjų intencijų, motyvų ar tikslų. Visgi, Robert Jervis teigia, kad toks vertinimas yra nepelnytas ir bent jau iš dalies klaidingas. Savo straipsnyje „Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate“ jis atsispiria nuo Robert Keohane ir Lisa Martin išsakytos minties, kad dėl sutampančių pamatinių prielaidų neoliberalizmą galima vadinti neorealizmo pusiau broliu, ir, jo akimis, klaidingą dalies akademikų vertinimą aiškina per skirtingus dviejų paradigmu požiūrių kampus⁵⁰. Kitaip tariant, Robert Jervis sako, kad neoliberalai ir neorealistai paprasčiausiai tiria skirtingus pasaulio aspektus. Pirmieji sutelkia dėmesį į tarptautinės politinės ekonomikos ir aplinkos klausimus, kai antrieji labiau linkę analizuoti tarptautinį saugumą, karų priežastis ir jų pasekmes. Negana to, neorealistiniame pasaulyje visuomet egzistuoja saugumo dilema – situacija, kai vienos šalys didindamos savo galią ir saugumą, priverčia nesaugiai jaustis kitas šalis, kurios pradeda daryti tą patį, ką ir pirmosios. Tai glaudžiai susiję su nulinės sumos žaidimu, kuris teigia, kad tai, ką vienas žaidėjas laimi, kitas – praranda. Vertinant iš neorealizmo perspektyvų, negalima padidinti vienos valstybės ar jų grupės saugumo, nesumažinant kitos šalies saugumo. R. Jervis taip pat pabrėžia, jog

⁴⁹ Simon Collard-Wexler, „Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union.“ *European Journal of International Relations*, 12 (3), 2006, p. 400–401.

⁵⁰ Robert Jervis, „Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate.“ *International Security*, 24 (1), 1999, p. 47–48.

neorealizmas nėra monolitiškas. Jis akcentuoja svarbą atskirti puolamąjį realizmą nuo gynybinio, kurio šalininkai į bendradarbiavimą žiūri plačiausiai, nes konfliktus dažniau mato kaip išvengiamus ir nebūtinius⁵¹. Jų požiūriu, išlaikyti *status quo* arba stengtis atsverti potencialią grėsmę yra geriau, nei, didinant savo galią, priversti tą patį daryti ir kitas šalis bei taip iššaukti tarpvalstybinį konfliktą⁵². Tiesa, autorius sutinka, kad neoliberalioji paradigma į bendradarbiavimą žvelgia optimistiškiau. Visų pirma todėl, jog konfliktai, pasak neorealistų, yra nebūtinai ir išvengiami tik tais atvejais, kai *status quo* ar galios balansą išlaikyti siekia visos suinteresuotos šalys. Tačiau tai, R. Jervis nuomone, sunkiai pasiekama, nes tarptautinėje sistemoje daug veikėjų, norinčių ne vien saugumo, bet ir didesnių galios svertų. Antra, ir tai glaudžiai susiję su pirmąja priežastimi, tarptautinės sistemos dalyviams, siekiantiems išlaikyti esamą galios pusiausvyrą, sunku identifikuoti vienas kitą dėl giliai įsišaknijusios baimės suklysti ir ekspansionistinę valstybę palaikyti sąjungininke. Trečia, net ir radus potencialius sąjungininkus, kai kuriais atvejais nepasitikėjimas ir baimė, jog kitos valstybės sukčiaus ar iš tarpusavio partnerystės gaus didesnę santykinę naudą, gali būti pernelyg stiprūs, kad juos pavyktų įveikti⁵³. Ir nors apskritai bendradarbiavimo tarp šalių regimybė iš gynybinio realizmo perspektyvų yra blankesnė nei iš neoliberalizmo⁵⁴, ji nėra neįmanoma, tačiau reikalauja specifinių sąlygų. Viena tokių – grėsmė išlikimui.

Valstybės suverenitetas ir nepriklausomybė* – realizmo paradigmoje yra laikomos didžiausiomis vertybėmis. Ir jei dėl galimybės lanksčiau interpretuoti pirmąją į diskusijas nesileistų nė vienas realistas, supratimas apie antrąją yra gerokai labiau priklausomas nuo išorinių aplinkybių, pavyzdžiui, didelę galią turinčių valstybių ekspansionistinių veiksmų. Tai reiškia, kad tarptautinės sistemos veikėjai, susidūrę su grėsmėmis, kurių negali įveikti savarankiškai, yra linkę nepriklausomybę iškeisti į tarpusavio priklausomybę. Priešingu atveju jiems grėstų išnykimas⁵⁵. Kaip pastebi Katja Weber, kuo didesnė galima grėsmė, tuo didesnė tikimybė, kad šalys įsipareigos glaudžiau bendradarbiauti viena su kita⁵⁶. Tokią bendradarbiavimo formą John J. Mearsheimer vadina išoriniu balansavimu. Knygoje „The Tragedy of Great Power Politics“ autorius išskiria dar dvi balansavimo formas – vidinį ir įspėjamąjį⁵⁷. Pirmuoju įvardijami tokie valstybių veiksmai, kai savarankiškai mobilizuojami ar perskirstomi papildomi resursai šalies viduje. Antruoju – kuomet siekiant išlaikyti *status quo*,

⁵¹ Ten pat, p. 47–48.

⁵² Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*. London: Addison-Wesley, 1979, p. 126.

⁵³ Ten pat, p. 126.

⁵⁴ Jervis, 1999, p. 47–48.

* Suvereniteto ir nepriklausomybės sąvokos šiame darbe nėra laikomos sinonimais, nors jų reikšmė ir artima. Suverenitetu apibrėžiama šalies teisė savarankiškai spręsti valstybės vidaus ir užsienio politikos klausimus nepriklausomai nuo kitų valstybių. Nepriklausomybe šiame darbe yra laikomas valstybės neįsipareigojimas kitoms šalims ar jų grupėms. Pavyzdžiui, šalys, priklausančios NATO, šiame kontekste yra laikomos suvereniomis, tačiau priklausomomis.

⁵⁵ Simon Collard-Wexler, p. 401.

⁵⁶ Katja Weber, „Hierarchy Amidst Anarchy: A Transaction Costs Approach to International Security Cooperation.“ *International Studies Quarterly*, 41, 1997, p. 325.

⁵⁷ John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton, 2003, p. 156.

potencialią grėsmę saugumui keliančiai šaliai diplomatiniais būdais nubrėžiamos aiškios ribos, kurias peržengus grėstų karas. Visgi, pastaroji balansavimo forma menkai siejasi su rašto darbe nagrinėjama problema, todėl plačiau aptariama nebus.

Analizuojant neorealizmo ir šalių tarpusavio partnerystės santykį, šiame skyriuje daugiausia dėmesio skirta tai neorealistinei bendradarbiavimo formai aptarti, kuria siekiama atsverti hegemono galią. Toks sprendimas priimtas neatsitiktinai, kadangi, analizuojant Baltijos šalių bendradarbiavimą, keliama prielaida, jog atsiskyrimas nuo vadinamojo BRELL elektros žiedo ir prisijungimas prie KET yra akivaizdus galios balansavimo pavyzdys. Vis dėlto, siekiant išsaugoti objektyvumą, būtina paminėti, kad akademinėje literatūroje egzistuoja bei tyrimuose analizuojama ir kita gynybinio realizmo bendradarbiavimo galimybė – jungimasis prie agresyviai nusiteikusio hegemono. Toks tarptautinės sistemų veikėjų veiksmas vadinamas prisišliejimu. Pagrindinė priežastis, kodėl šalys pasirenka jungtis prie tokio hegemono, o ne balansuoti prieš jį, tai tikėjimas, kad agresorius laimės konfliktą, o prisišliejusios šalims pavyks ne tik išsaugoti autonomiją, bet ir padidinti savo galią⁵⁸.

Jack Snyder ir Keir A. Lieber atkreipia dėmesį, kad gynybinio realizmo šalininkai neeliminuoja agresyvaus valstybių elgesio tikimybės. Priešingai, jie teigia, kad šalys naudojasi galimybėmis išplėsti savo galią. Pavyzdžiui, kai stipri šalis susiduria su silpna ir sąjungininkų neturinčia šalimi arba tai yra atsakas į drastiškai pasikeitusią galios pusiausvyrą⁵⁹.

Baltijos šalių bendradarbiavimas ir Rusijos grėsmės veiksnys, panašu, puikiai atspindi neorealistinę paradigmą. Lietuva, Latvija ir Estija nuo nepriklausomybės atgavimo šią šalį mato kaip grėsmę, todėl palaipsniui galios svarstyklės stengiasi pakreipti į kitą pusę – 2004 metais tapo ES, NATO narėmis. Politinis sprendimas sinchronizuoti Baltijos šalių elektros tinklus su KET taip pat galima laikyti galios balansavimo pavyzdžiu, paskatintu pastarojo dešimtmečio geopolitinė situacijos.

XXI amžiaus pradžioje atsverti Rusijos galią regione bandyta į NATO įtraukiant Gruziją ir Ukrainą bei stiprinant jų bendradarbiavimą su ES, tačiau nulinės sumos žaidimo akivaizdoje, Rusija tokius veiksmus traktavo kaip bandymą ženkliai sumažinti jos saugumą, todėl, siekdama išlaikyti įtakos sferas, ėmėsi agresijos. 2008 m. ir 2014 m. sukėlė ginkluotus konfliktus Gruzijoje⁶⁰ ir Ukrainoje⁶¹, taip neleisdama šioms šalims labiau suartėti su Vakarais. Toks Rusijos elgesys puikiai atspindi J. Snyder įvardintą agresoriaus elgesį, kuomet, siekiant padidinti galią, puolamos sąjungininkų neturinčios šalys. Aljansas šiuos Rusijos veiksmus įvertino ne kaip galios balanso atstatymą ar

⁵⁸ Ten pat, p. 161–164.

⁵⁹ Jack Snyder ir Keir A. Lieber, „Defensive Realism and the „New“ History of World War I.“ *International Security* 33 (1), 2008, p. 181–182.

⁶⁰ 15 min, „Dešimtmetis po Gruzijos-Rusijos karo: Maskva vis dar „ryja“ kaimynės žemes.“ 2018 rugpjūčio 4 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/desimtmetis-po-gruzijos-rusijos-karo-maskva-vis-dar-ryja-kaimynes-zemes-57-1010684>> [Žiūrėta 2019 03 17].

⁶¹ 15 min, „Marjinkos taika: 5 faktai apie Ukrainoje šiuo metu vykstantį karą.“ 2016 balandžio 2 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/marjinkos-taika-5-faktai-apie-ukrainoje-siuo-metu-vykstanti-kara-57-603721>> [Žiūrėta 2019 03 17].

išlaikymą, o kaip agresyvią įtakos sferų plėtrą, todėl 2014 metais NATO viršūnių susitikime Velse valstybės narės sutarė didinti išlaidas gynybai, kad šios per artimiausią dešimtmetį sudarytų ne mažiau kaip 2 proc. BVP⁶². O po dviejų metų, 2016-aisiais, NATO viršūnių susitikime Varšuvoje nuspręsta nuo 2017 metų Baltijos šalyse ir Lenkijoje dislokuoti po NATO priešakinių pajėgų bataliono kovinę grupę⁶³. Vertinant iš gynybinio realizmo perspektyvos, tokie veiksmai – vidinio balansavimo pavyzdys.

Palaipsniui auganti Aljanso galia Rusiją ir vėl privertė imtis atsakomųjų veiksmų. Vienas jų – Kaliningrade dislokuotos mažojo nuotolio balistinės raketos „Iskander“⁶⁴. Ir nors Baltijos šalys priklauso NATO, baimė, jog Rusija gali dar agresyviau plėsti įtaką į šias buvusios Sovietų Sąjungos šalis, išlieka. Ypač turint omenyje, jog kariniai veiksmai nėra vieninteliai Rusijos galios įrankiai. Hegemono vaidmenį šiai šaliai padeda išlaikyti ir energetika. Rusija yra viena didžiausių gamtinių dujų eksportuotojų pasaulyje⁶⁵, o Europos rinkoje jos šiuo metu sudaro daugiau nei trečdalį viso dujų importo⁶⁶. Iki 2014 metų Rusija Baltijos šalių dujų rinkose turėjo absoliučią monopoliją, o Lietuva daugelį metų už „Gazprom“ dujas mokėjo didžiausią kainą Europoje. Tokie Rusijos veiksmai – akivaizdus galios demonstravimo pavyzdys, siekiant išlaikyti įtakos sferas. Vis tik įgyvendinus Trečiąjį energetinį paketą ir liberalizavus dujų rinkas, atsirado konkurencija, sumažinusi Rusijos galią (nors apskritai Europoje dujų sektoriuje ji išlieka stipri).

Kalbant apie elektros energijos sektorių, nors rinka ir diversifikuota, priešingai nei likusi Europos dalis, Baltijos šalių elektros tinklai priklauso BRELL elektros žiedui (IPS/UPS sistemai), jungiančiam Lietuvą, Latviją, Estiją, Baltarusiją ir Rusiją. Rusiškosios energetikos sistemos dažnį valdo ir koordinuoja dispečerinė Maskvoje. O tai reiškia, kad Baltijos šalių elektros tinklų saugumas tiesiogiai priklauso nuo sprendimų Kremliuje. Negana to, reaguodama į Baltijos šalių siekius Rusija stiprina savuosius elektros tinklus ne tik motininėje dalyje, bet ir Kaliningrade, o tai kelia grėsmę, jog Rusija pirmoji gali atsijungti nuo BRELL ir už dažnio palaikymą iki 2025 metų apmokestinti Baltijos šalis. Todėl didėjanti karinė grėsmė, auganti saugumo dilema regione bei stiprinami pajėgumai energetikos

⁶² NATO, „Wales Summit Declaration.“ 2014 rugsėjo 5 d. <https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm> [Žiūrėta 2019 03 17].

⁶³ Lietuvos kariuomenė, „NATO priešakinių pajėgų batalionas.“ <<https://kariuomene.kam.lt/lt/efp.html>> [Žiūrėta 2019 03 17].

⁶⁴ BNS, „Rusija grasina Kaliningrade dislokuoti „Iskander“.“ *Lietuvos žinios*, 2016 liepos 3 d. <<https://www.lzinios.lt/Lietuva/rusija-grasina-kaliningrade-dislokuoti-iskander-/225655>> [Žiūrėta 2019 03 17]; BNS, „Rusija patvirtino, kad Karaliaučiuje dislokuoja „Iskander“ nuolatiniam buvimui.“ *15 min*, 2016 liepos 3 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/rusija-patvirtino-kad-karaliauciuje-dislokuoja-iskander-nuolatiniam-buvimui-56-921136>> [Žiūrėta 2019 03 17].

⁶⁵ Dmitry Zhannikov et al., „Russian gas exports to boom despite U.S. pressure and rivalry.“ *Reuters*, 2018 spalio 3 d. <<https://www.reuters.com/article/us-opec-russia-gas/russian-gas-exports-to-boom-despite-u-s-pressure-and-rivalry-iduskcn1md0jc>> [Žiūrėta 2019 03 17].

⁶⁶ Eurostat, „EU imports of energy products - recent developments.“ 2018 spalio <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments#Overview> [Žiūrėta 2019 03 17].

srityje tiek Rusijoje, tiek jos sąjungininkėje Baltarusijoje yra tvirtas pagrindas siekiui atsiskirti nuo BRELL žiedo.

Atsižvelgiant į teorinėje dalyje pristatytą neorealistinę paradigmą, teigiančią, kad grėsmė turi tiesioginės įtakos šalių bendradarbiavimui, o iš pastarųjų svarbiausių įvykių matome, kad ji nuolatos auga, šiame darbe keliamo hipotezė, jog **Baltijos šalis aktyviau bendradarbiauti, priimant sprendimus dėl elektros tinklų sinchronizacijos su KET, paskatino auganti Rusijos grėsmė.**

3. Baltijos šalių (ne)bendradarbiavimo analizė

3.1. Tyrimo metodologija

Apžvelgus esminius įvykius Baltijos šalių kelyje link politinio susitarimo dėl sinchronizacijos, įvertinus teorines prielaidas, aiškinančias, kas stabdo ir kas skatina bendradarbiavimą, bei iš jų išsikėlus pagrindines hipotezes, būtina aptarti tyrimo metodą, nustatyti jo imtį bei pristatyti analizuojamą medžiagą.

Šiame darbe bus atliekama atvejo studija, kuri padės išsiaiškinti, kas Lietuvai, Latvijai ir Estijai trukdė susitarti bei kaip šie nesutarimai buvo sprendžiami. Į tai bus bandoma atsakyti tikrinant dvi hipotezes, kurios teigia, kad:

- **(H1)** Baltijos šalių pozicijoms dėl sinchronizacijos išsiskyrus, Europos Komisija tapo vienu svarbiausių veikėjų, siūliusiu bendras rinkų integravimo taisykles, tarpininkavusių ieškant bendro sutarimo tarp šalių bei prižiūrėjusių, kaip subregiono grupės valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija – laikosi prisiimtų įsipareigojimų, taip išsprendžiant kolektyvinio veiksmo problemas;
- **(H2)** Baltijos šalis aktyviau bendradarbiauti, priimant sprendimus dėl elektros tinklų sinchronizacijos su KET, paskatino auganti Rusijos grėsmė.

Esminiai tyrimo metu keliami **uždaviniai**, kuriais bus siekiama įgyvendinti pagrindinį šio darbo **tikslą – išsiaiškinti faktorius, paskatinusius tris Baltijos šalis priimti vieningą sprendimą dėl sinchronizacijos krypties**, yra šie:

- Nustatyti, kaip kito trijų Baltijos šalių pozicijos, siekiant sinchronizacijos: įskaitant tiek ilgų derybų nerandant sutarimo dėl visoms priimtino modelio priežastis, tiek ir susitarimo pasiekimą;
- Identifikuoti pagrindinius veiksnius, lėmusius šią pozicijų kaitą.

Atlikti atvejo studiją nuspręsta todėl, kad ji skirta priežastiniams mechanizms nustatyti ir juos patikrinti⁶⁷. O to šiame darbe ir siekiama – suprasti, kodėl Baltijos šalims taip ilgai nepavyko susitarti bei kas lėmė, jog bendra pozicija galiausiai buvo rasta. Pasak David Collier, pagrindinis įrankis, padedantis tinkamai atlikti kokybinius tyrimus, yra proceso sekimo analizė. Pats autorius šį metodą apibrėžia kaip „sisteminių diagnostinių įrodymų, atrinktų ir analizuojamų, atsižvelgiant į tyrėjo pateiktus analitinius klausimus ir hipotezes, tyrimą“⁶⁸. Taikant proceso sekimo metodą, pasak D.

⁶⁷ Andrew Bennett ir Colin Elman, „Qualitative Research: Recent Developments in Case Study Methods.“ *Annual Reviews*, 2006, p. 459.

⁶⁸ David Collier, „Understanding Process Tracing.“ *Political Science and Politics*, 44 (4), 2011, p. 823.

Beach ir R. B. Pedersen, pasirinktas fenomenas tiriamas suskaidant jį į esminių įvykių seką ir parodant, kaip jie siejasi vienas su kitu⁶⁹. Siekiant nuodugniai išanalizuoti nagrinėjamą problemą, iškeltų hipotezių ir tikrinimas turi būti itin preciziškas ir išsamus, pagrindžiant kiekvieną loginį žingsnį, nes tai leidžia ne tik pagrįsti priežastinio mechanizmo egzistavimą, bet ir sustiprina apie jį suformuotas išvadas. Autoriai teigia, kad jos yra tvirtos tiek, kiek tvirta silpniausia priežastinio mechanizmo grandis⁷⁰.

D. Beach ir R. B. Pedersen proceso sekimo metodą skaido į tris rūšis: *pasekmės aiškinimo*, *teorijos kūrimo* arba *teorijos tikrinimo*. Šiame rašto pasirinkta taikyti teorijos tikrinimo proceso sekimo analizę, nes tyrime iš esmės siekiama patikrinti teorinėje dalyje iškeltas hipotezes⁷¹, tačiau darbe bus naudojami ir tam tikri pasekmės aiškinimo bei teorijos kūrimo elementai. Toks sprendimas priimtas siekiant ne tik tikrinti hipotezes, bet ir jas generuoti, norint kuo tiksliau identifikuoti veiksnius lėmusius politinio susitarimo atsiradimą bei pasiūlant tam tikras pirminės teorijos modifikacijas.

Pirmuoju bendru politiniu Baltijos šalių žingsniu, siekiant elektros tinklų sinchronizacijos su KET, šiame rašto darbe laikomas 2007 metais pasirašytas trišalis premjerų Komunikatas. Tai, vertinant iš W. Mattli teorijos perspektyvos, yra pirmasis integracinis atsakas. Vis dėlto, šio rašto darbo tyrimo objektas yra antrasis integracinis atsakas, o konkrečiai – politinė jo dalis, kuri apima procesus nuo Baltijos šalių sinchronizacijos kryptių identifikavimo – „Gothia Power“ studijos – iki daugiašalio politinio susitarimo priėmimo. Švedijos ekspertų atlikta studija šiame rašto darbe yra laikoma pirmuoju atspirties tašku, nes išreiškus norą prisijungti prie KET, buvo gautas atsakymas, kad antrojo integracinio atsako (kuris yra būtinoji sąlyga pirmajam integraciniam atsakui) techninę dalį galima pradėti įgyvendinti tik po išsamios galimybių studijos ir jos pagrindu priimto bendro trijų Baltijos šalių politinio sprendimo dėl sinchronizacijos krypties. Kitaip tariant, neatlikus studijos, pradėti antrojo integracinio atsako neįmanoma. Taigi dėl šios priežasties į analizės lauką nepatenka įvykiai nuo Komunikato pasirašymo iki pirmų išsamių ir nuodugnių tyrimų, kurie buvo atlikti „Gothia Power“ studijoje 2013 metais. Ekspertų iš Švedijos atlikta analizė parodė visus galimus sinchronizacijos su KET variantus, taip sudarydama sąlygas Baltijos valstybėms pradėti ieškoti bendro visas šalis tenkinančio integracijos scenarijaus.

Kitos svarbios studijos, padėjusios šalims apsispręsti, buvo Jungtinio tyrimų centro alternatyvų studija bei Gdansko universiteto mokslininkų atlikta dinaminio stabilumo studija. Jos šiame darbe yra laikomos chronologiniais atspirties taškais, padedančiais analizuojamą laikotarpį suskaidyti į etapus, mat deryboms atsidūrus aklavietėje ir šalių politikams nerandant visus tenkinančio sutarimo, buvo kliaujamasi tyrėjų įžvalgomis. Tačiau svarbu paminėti, kad studijos šiame darbe jokių būdu

⁶⁹ Derek Beach ir Rasmus Brun Pedersen, *Process-Tracing Methods, Foundations and Guidelines*, USA: University of Michigan Press, 2013, p. 206.

⁷⁰ Ten pat, 131 p.

⁷¹ D. Beach, R. B. Pedersen, p. 33.

nėra laikomos lūžiniais taškais ar esminiais faktoriais, nulėmusiais proceso eigą. Šio rašto darbo analizė bus baigiama politinio susitarimo pasiekimu, įprasminusiu politinį Baltijos šalių bendradarbiavimą ir davusį pagrindą paraiškai dėl prisijungimo prie KET pateikti.

Taigi, tyrimo dalyje bus analizuojamas laikotarpis nuo 2013-ųjų spalio iki 2018-ųjų birželio, suskaidant jį į tris smulkesnes dalis, kurių pradžią ir pabaigą žymi anksčiau minėtos studijos, o galiausiai ir Briuselyje pasirašyta politinė deklaracija. Pagal tai išskiriamos ir struktūrinės tyrimo dalys – trys skyriai:

- Nuo „Gothia Power“ iki JTC;
- Nuo JTC iki Gdansko universiteto;
- Nuo Gdansko universiteto iki susitarimo Briuselyje;

Pirmajame skyriuje daugiausia dėmesio bus skiriama priežastims, trukdžiusioms šalims pasiekti susitarimą, antrajame – lūžiams, nulėmusiems šalių pozicijų kaitą, o trečiajame – veiksniams, aktyviai skatinusiems politinį susitarimą.

Siekiant kuo išsamiau atskleisti problemą, tyrime bus remiamasi dviejų tipų duomenimis:

1. Pusiaus struktūruotais kokybiniais interviu su procese dalyvavusiais ar jį stebėjusiais asmenimis;
2. Oficialiais dokumentais, pranešimais spaudai, žiniasklaidos tekstais;

Kokybinius interviu atlikti nuspręsta todėl, jog jie suteikia nuodugnesnės informacijos apie procesą ir jo eigą, todėl leidžia detaliau atsekti ir pagrįsti priežastinius ryšius. Interviu atlikti su skirtingų sričių specialistais, o tai suteikia darbui dar vieną papildomą patikimumo sluoksnį, nes į problemą pažvelgiama plačiau. Interviu atlikti su 9 asmenimis: žurnalistu Nagliu Navaku, energetikos ekspertu, buvusiu energetikos viceministru Romu Švedu, energetikos ekspertu, buvusiu žurnalistu Rytu Staseliu, Lietuvos elektros perdavimo sistemos operatoriaus „Litgrid“ vadovu Daiviu Virbicku, buvusiu energetikos ministru Roku Masiuliu bei 4 asmenimis, kurie pageidavo, jog jų tapatybė nebūtų atskleista (už energetikos infrastruktūrą vienoje iš Baltijos šalių atsakingu asmeniu; už energetikos politikos formavimą vienoje iš Baltijos šalių atsakingu asmeniu; su politikos formuotojais Lietuvoje glaudžiai susijusiu asmeniu; su EK glaudžiai susijusiu asmeniu).

Oficialūs dokumentai, pranešimai spaudai, žiniasklaidos tekstai bus naudojami dvejopais tikslais: siekiant papildyti kokybinių interviu metu surinktą medžiagą bei ją patikrinti. Pagrindiniai žiniasklaidos šaltiniai, kurių pranešimais bus remiamasi analizėje, tai tiriamo laikotarpio BNS pranešimų archyvas bei „Verslo žinių“ naujienų archyvas.

3.2. Nuo „Gothia Power“ iki JTC

Baltijos šalių sinchronizacija su KET – sudėtingas, tačiau teisiškai ir technologiškai įgyvendinamas projektas. Tokia išvada konstatuota „Gothia Power“ studijoje, analizavusioje tris galimus Baltijos šalių (ne)sujungimo su kontinentinės Europos tinklais scenarijus:

- (A1) Baltijos šalių sinchroninis darbas su IPS/UPS sistema;
- (A2) Baltijos šalių ir Kaliningrado srities sinchroninis darbas su KET sistema:
 - (A2.1) Per jungtį tarp Lenkijos ir Kaliningrado;
 - (A2.2.) Per antrąją „LitPol Link“ jungtį;
- (A3) Baltijos šalių sinchroninis darbas su KET sistema statant antrąją „LitPol Link“, asinchroninis – su Kaliningrado sritimi⁷².

Daivis Virbickas, komentodamas švedų atliktą studiją BNS naujienų agentūrai, tuomet įvardijo tokias prisijungimo prie KET įgyvendinimo kainas:

- Scenarijus A2.1: 435 mln. eurų.
- Scenarijus A2.2: 472 mln. eurų.
- Scenarijus A3: 622 mln. eurų⁷³.

Svarbu paminėti, kad Švedijos ekspertų atliktoje studijoje pabrėžiama, jog „elektros energijos rinkos požiūriu nėra svarbu, ar jungtis yra sinchroninė, ar asinchroninė“⁷⁴, o apibendrinant analizę akcentuojama, kad remiantis „skirtingų scenarijų įprastų sąnaudų ir naudos įvertinimu, sinchronizavimą su KET grįsti tik ekonominėmis prielaidomis gali būti sunku“⁷⁵. Taigi matome, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos noras prisijungti prie KET buvo varomas ne siekiu sukurti didesnę ekonominę naudą, o būtinybe užsitikrinti geopolitinį ir technologinį sistemų saugumą.

Atlikus studiją, pasirinktas A3 scenarijus, o su elektros tinklų integracija susiję klausimai tapo ir viršvalstybinės institucijos – Europos Komisijos – dienotvarkės dalimi, mat sinchronizacijai būtinos antrosios „LitPol Link“ jungties projektas buvo įtraukti į ES bendro intereso projektų (BIP) sąrašą⁷⁶.

⁷² Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Cabinet discussed new nuclear power plant and Baltic States’ synchronization with the European Continental Network.“ 2013 spalio 17 d. <<https://lrv.lt/en/news/cabinet-discussed-new-nuclear-power-plant-and-baltic-states-synchronisation-br-with-the-european-continental-network>> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁷³ BNS ir Lietuvos žinios, „Baltijos šalių energetikos sistemų prijungimo kaina.“ 2013 spalio 18 d. <<https://www.lzinios.lt/Ekonomika/baltijos-saliu-energetikos-sistemu-prijungimo-kaina/165558>> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁷⁴ Gothia Power, „Executive summary of Project “Feasibility study on the interconnection variants for the integration of the Baltic States to the EU internal electricity market“.“ Švedija, 2013. <http://www.ast.lv/sites/default/files/editor/Executive%20summary%20of%20FIS-BIS%20project_0.pdf> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ Europos Komisija, „Commission Delegated Regulation (EU) No 1391/2013 of 14 October 2013 amending Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council on guidelines for trans-European energy infrastructure as regards the Union list of projects of common interest.“ *Official Journal of the European Union* 349 (28), 2013 gruodžio 21 d. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1391>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Atsižvelgiant į modifikuotas W. Mattli idėjas, tokį Europos Komisijos vaidmenį koordinuojant integracijos procesus galima laikyti formaliu, mat sinchroninė jungtis į 2013 metų BIP sąrašą įtraukta tik po ilgų Lietuvos įtikinėjimų, jog ES turėtų būti suinteresuota ne tik sujungti Baltijos šalių elektros energijos rinkas su Vakarais (pavyzdžiui, per „LitPol Link I“ ar „NordBalt“), bet ir užtikrinti jų saugumą⁷⁷. Tačiau projektas sunkiai skynėsi kelią į priekį, o pagrindinė tą lėmusi priežastis buvo pasyvi Lenkijos pozicija, kuri dėl vidinės politikos dinamikos nepritarė antrosios „LitPol Link“ jungties statyboms. Tačiau energetikos politikos formuotas atkreipia dėmesį, kad apatiškai Lenkijos pozicijai taip pat neigiamos įtakos turėjo tiek Baltijos šalių apskritai, tiek konkrečiai Lietuvos kategoriškas požiūris į projekto įgyvendinimo būdą: „Baltijos šalys dirbo kartu, bet Lenkija nedalyvavo procese. [...] Buvo bandoma įsakmiai, net sakyčiau, sakyti, kas turi būti padaryta Lenkijos perdavimo sistemos operatoriaus, kokios jungtys nutiestos ir panašiai. [...] dar iki „Gothia Power“ studijos Lietuva sinchronizaciją matė per Lenkiją su dviem jungtimis. Buvo manoma, kad jei bus tos jungtys, bus ir sinchronizacija. Kalbu apie 2011–2012 metus. Tai buvo esminis klausimas Lietuvos ir Lenkijos santykiuose, kuris, deja, nesibaigė jokių konstruktyviu sprendimu.“⁷⁸ Šiuos žodžius patvirtina ir faktai:

- 2014 m. gruodžio 5 dieną, Baltijos šalių Vyriausybių vadovai Baltijos Ministrų Tarybos susitikime sutarė, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos „sinchronizacija su kontinentinės Europos tinklais turi būti pasiekta iki 2025 m. per jungtis tarp Lietuvos ir Lenkijos, paskatinant tam reikalingus veiksmus“⁷⁹;
- 2014 metų gruodžio 12 d. Baltijos perdavimo sistemų operatoriai parengė techninį sinchronizacijos veiksmų planą⁸⁰;
- 2015 metų vasario 27 d. BMT Vyresniųjų energetikos pareigūnų komitete parengė bendrą trijų Baltijos šalių politinių veiksmų planą dėl Sinchronizacijos su KET įgyvendinimo⁸¹.

Nors minimuose dokumentuose Lenkijos dalyvavimas sinchronizacijos projekte įvardytas kaip bene svarbiausia sąlyga, norint prisijungti prie KET, šios šalies atstovai nė viename iš paminėtų susitarimų nedalyvavo. Kitaip tariant, sprendimai išimtinai buvo priimami tik tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos, o į Lenkiją žiūrėta tik kaip į tarpininę, o ne partnerę. Negana to, tokią vienašališką Baltijos šalių

⁷⁷ Interviu Nr. 3.

⁷⁸ Ten pat.

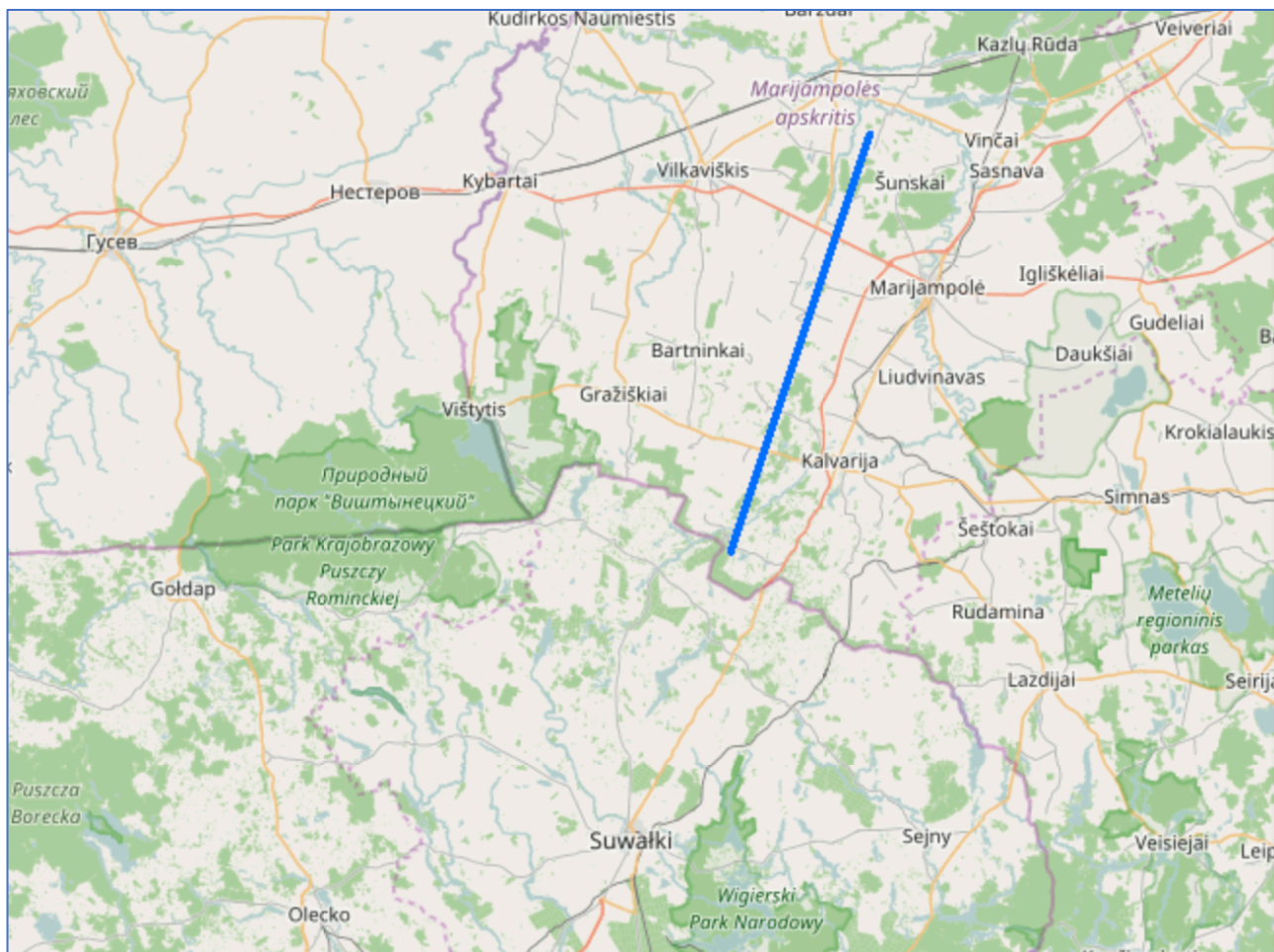
⁷⁹ Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Lietuvos Respublikos energetikos ministro valdymo sričių 2018–2020 metų strateginis veiklos planas.“ Vilnius, 2017. <https://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/2017%2012%2013%20EM%20VS%202018-2020%20m_%20SVP%20projektas.pdf> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁸⁰ AS Augstsprieguma tiksls, „Baltic TSOs agreed on roadmap towards synchronization with continental Europe.“ 2014 gruodžio 12 d. <<http://www.ast.lv/en/events/baltic-tsos-agreed-roadmap-towards-synchronization-continental-europe>> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁸¹ Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Lietuvos Respublikos energetikos ministro valdymo sričių 2018–2020 metų strateginis veiklos planas.“ Vilnius, 2017. <https://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/2017%2012%2013%20EM%20VS%202018-2020%20m_%20SVP%20projektas.pdf> [Žiūrėta 2019 05 05].

poziciją, siekiant įgyvendinti sinchronizaciją su KET, tačiau į derybinius procesus neįtraukiant Lenkijos, liudija ir 1 paveiksle matomas 2013 metų BIP žemėlapis, kuriame sinchroninė jungtis pavaizduota tik Lietuvos teritorijoje.

1 paveikslas. 2013 metais į BIP sąrašą įtraukta sinchroninė jungtis

Šaltinis: EK⁸²

Energetikos politiko žodžius patvirtina ir šios srities ekspertas, buvęs energetikos viceministras Romas Švedas. Jis taip pat atkreipia dėmesį, jog apskritai Lenkijos poziciją reikėtų vertinti kaip pasyviai nuosaikią, mat net kai Baltijos šalys susitarimus priiminėjo išimtinai vienos, ji nepareiškė visiškai atsisakanti dalyvauti procese: „Tai, mano vertinimu, labai svarbi pozicija – jie buvo nuosaikūs, bet nebuvo negatyvūs.“⁸³

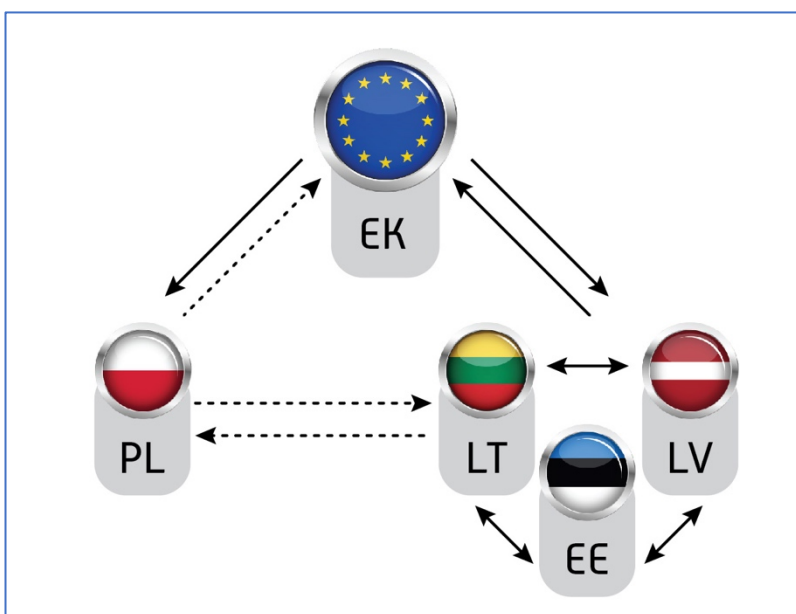
Ir jei kaimyninę šalį pritraukti į sinchronizacijos projektą sekėsi sunkiai, Europos Komisija, Lietuvos iniciatyva, šiam klausimui po truputį skyrė vis daugiau dėmesio. Galiausiai sinchronizacijos klausimas buvo iškeltas BEMIP formate ir oficialiai tapo regioniniu projektu, tam sukuriant atskirą

⁸² Europos Komisija, „Projects of common interest – Interactive map.“ <http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/transparency_platform/map-viewer/main.html> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁸³ Interviu Nr. 6.

darbo grupę, o bendro intereso projektų sąrašė formuluotę „Estijos, Latvijos ir Lietuvos sinchroninė jungtis su žemyninės Europos tinklais“ pakeitė „Įvairūs Baltijos valstybių elektros energijos tinklų integravimo į žemyninės Europos tinklą aspektai, įskaitant jų sinchroninį veikimą“⁸⁴. Vis dėlto, tokio formalaus įtraukimo nepakako, kad Lenkija įtikėtų projekto svarba ir į jį aktyviai įsitrauktų, nes „inercija iš Lietuvos pusės dėl antrosios „LitPol Link“ jungties trukdė Lenkijai konstruktyviai kalbėtis ir plačiau žiūrėti į sinchronizacijos procesą, o ne tik atsimušinėti gynybinėse linijose dėl antrosios jungties“⁸⁵. Apibendrinant šiuo laikotarpiu įvykusius integracijos proceso pokyčius, galime teigti, jog Baltijos šalių pozicija buvo vieninga ir tai turėjo reikšmingos įtakos, formaliai įtraukiant šį projektą į EK darbotvarkę. Visgi, to neužteko, siekiant sudominti pasyviai nuosaikios pozicijos besilaikančios Lenkijos (2 paveikslas; *Pastaba*: lygi rodyklė žymi aktyvų ryšį, punktyrinė – pasyvų).

2 paveikslas. Sinchronizacijos proceso dinamika po „Gothia Power“ studijos

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Tokios aplinkybės tapo palankia terpe rasti alternatyviems scenarijams ir jau 2015 metų vasarą, BEMIP formate įtvirtinus sinchronizacijos su KET scenarijų, Estija išstojo su pasiūlymu Baltijos šalių elektros tinklus sujungti su Skandinavijos šalimis per Suomiją. Toks sprendimas buvo netikėtas Lietuvai, mat dar tų pačių metų pavasarį, Europos Komisijos pareigūnams viename iš susitikimų pasiteiravus, kodėl rinkos jungiamos su Šiaurės šalimis, o sinchronizacijos norima per žemyninę Europą, „Estijos viceministras sakė, kad techniškai ir ekonomiškai neįmanoma sinchronizuotis su

⁸⁴ Interviu Nr. 3; Europos Komisija, „Commission Delegated Regulation (EU) 2016/89 of 18 November 2015 amending Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the Union list of projects of common interest.“ *Official Journal of the European Union* 19 (1), 2016 sausio 27 d. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJL.L.2016.019.01.0001.01.ENG>> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁸⁵ Ten pat.

Šiaurės šalimis⁸⁶. Ir nors oficialioje retorikoje alternatyvos atsiradimas buvo grindžiamas apatiška Lenkijos laikysena, politikos formuotojai ir su jais susiję asmenys teigia, kad tai tebuvo pretekstas, o priešasčių tam buvo įvairių. Pasak jų, tokį Estijos žingsnį nulėmė „ir valstybiniai, ir ekonominiai ir asmeniniai interesai“⁸⁷. Valstybine prasme toks sprendimas Estijai atrodė tinkamas, nes manyta, kad jis pratęs „infrastruktūros projektų plėtrą su Skandinavija“ ir užtikrins glaudesnę ryšį su Šiaurės šalimis⁸⁸. Ekonominis motyvas – užtikrinti galimybę kuo ilgiau gaminti elektros energiją iš skalūnų: Baltijos šalims sinchronizavus elektros tinklus per Lenkiją, Lietuvoje tektų plėsti ir stiprinti elektros gamybos pajėgumus, o tai neigiamai atsilieptų Estijos gamintojams, nes esant naujų jėgainių poreikiui, Lietuva nepalaikytų idėjos pratęsti senų ir taršos reikalavimus neatitinkančių skalūnų elektrinių eksploatavimą Estijoje⁸⁹. Negana to, pastarosios šalies sistema taptų Baltijos šalių elektros tinklų uodega, kitaip tariant – būtų labiausiai nutolusi nuo jungčių su žemynine Europa, o tai ypač neparanku esant perdavimo sistemos nesklaidumams⁹⁰.

Tačiau sujungus Baltijos šalis su Šiaurės šalimis, Estija atsidurtų kur kas saugesnėje pozicijoje, o uodegos vaidmuo atitektų Lietuvai. Taip pat Estijos gamybos pajėgumai būtų prioritetiniai, nes ši šalis, tapusi jungiamąja grandimi tarp Šiaurės ir Baltijos šalių, galėtų riboti naujų Lietuvoje statomų jėgainių galias, argumentuojant jų grėsmėmis elektros tinklų stabilumui Baltijos šalyse⁹¹. Trečiasis, asmeninis, interesas, nulėmęs, jog Estija išskėlė alternatyvų sinchronizacijos scenarijų, – principinis nenoras, kad „dar vienas didelis projektas – Baltijos šalių sujungimas su Vakarų Europa – vėl būtų įgyvendinamas per Lietuvą“⁹². Energetikos žurnalistas Naglis Navakas pastebi, kad tokio scenarijaus atsiradimas gali būti traktuojamas ir kaip Estijos bandymas paspausti Lenkiją, jog pastaroji greičiau apsispręstų dėl dalyvavimo projekte. Tačiau tokiu atveju alternatyvios krypties atsiradimas, kaip įvardija pats žurnalistas, „sprogo į veidą“, nes tai sudarė sąlygas Lenkijai apskritai nusišalinti nuo projekto, į kurį ji nebuvo nei tinkamai įtraukta, nei aktyviai juo susidomėjusi⁹³.

Atsiradus alternatyviam sinchronizacijos scenarijui, tarp Baltijos šalių išplieskė diskusijos, kurios, pasak energetikos politikos formuotojo, truko maždaug pusę metų. Vieningo sutarimo Baltijos šalims pasiekti taip ir nepavyko, o procesas atsidūrė aklavietėje: Lietuva laikėsi savo pozicijos ir toliau prioritetu laikė sinchronizaciją per Lenkiją, Estija siekė įtikinti tiek kaimynes, tiek Europos Komisiją, jog, sprendžiant tokį geopolitiškai svarbų klausimą, pasitikėti neįsipareigojusia Lenkija negalima,

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Interviu Nr. 4.

⁸⁸ Interviu Nr. 3.

⁸⁹ Interviu Nr. 4.

⁹⁰ Interviu Nr. 7.

⁹¹ Interviu Nr. 7; Rytas Staselis, „Koją kiša ne Rusija: lietuvių brandintą elektros tinklų idėją perima estai.“ *Verslo žinios*, 2015 spalio 31 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2015/10/31/koja-kisa-ne-rusija-lietuviu-brandinta-elektros-tinklu-ideja-perima-estai>> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁹² Interviu Nr. 4.

⁹³ Interviu Nr. 2.

todėl vertėtų rinktis jų pasiūlytą alternatyvą, kuris esą dar galimai ir pigesnis, o Latvija į šį procesą įsitraukdavo tik esant vienokių ar kitokių sprendimų būtinybei. Esant tokioms aplinkybėms, lyderio ir moderatoriaus vaidmens ėmėsi EK, kuri pasiūlė atlikti galimybių studiją. Tokį žingsnį Komisija žengė ne tik norėdama išspręsti tarp šalių kilusius ginčus, bet ir siekdama įsitikinti, ar alternatyvus scenarijus išties pigesnis – tiek integracijos siekiančioms šalims, tiek pačiai Europos Sąjungai⁹⁴. Studiją atlikti buvo pavesta Jungtinių tyrimų centrui – Europos Komisijos mokslinių tyrimų padaliniui. Toks sprendimas, pasak derybose dalyvavusių aukšto rango asmenų, priimtas siekiant taupyti laiką ir išvengti formalių bei ilgai trunkančių viešųjų pirkimų konkursų. Žurnalistas N. Navakas pastebi, kad tai buvo „viena iš tų studijų, kuri padėjo išjudinti politinį procesą“⁹⁵.

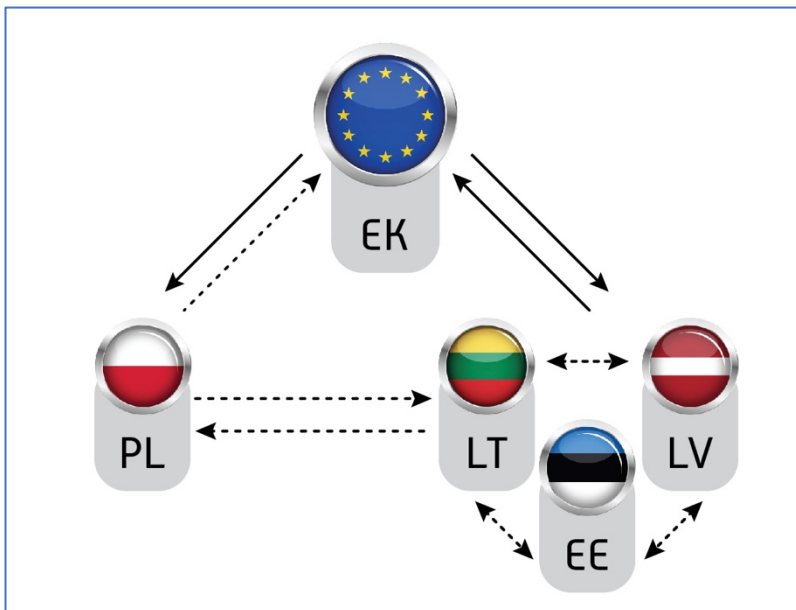
Vertinant šio laikotarpio procesus per modifikuotą W. Mattli teorijos perspektyvą, matome, kad vienas pirmųjų antrojo integracinio atsako žingsnių – sinchronizacijos kelio politinis įtvirtinimas – tapo rimtu iššūkiu Baltijos šalims. Nors Lietuvai, Latvijai ir Estijai pavyko rasti visas šalis tenkinantį sprendimą, į derybinius procesus nebuvo įtraukta sinchronizacijai būtina Lenkija. Iškilus kolektyvinio veiksmo problemoms, į pagalbą stojo Europos Komisija, kuri ėmėsi lyderio vaidmens ir BEMIP formate įtvirtino Baltijos šalių sinchronizaciją kaip regioninės svarbos projektą, į diskusijas formaliai įtraukdama ir Lenkija. Tiesa, tai nepaskatino konstruktyvių diskusijų tarp šalių ir tinkamai neišjudino proceso, mat šalys ir toliau nesutarė dėl integracijos įgyvendinimo būdo: Baltijos šalys norėjo dviejų „LitPol Link“ jungčių, o Lenkija tam nepritarė. Atsižvelgdama į susidariusias aplinkybes, Estija, vedama vidinių šalies interesų, išskėlė alternatyvų sinchronizacijos variantą, kuris taip pat nesulaukė vieningo palaikymo, tad moderatoriaus vaidmens dar kartą teko griebtis Europos Komisijai. Pastaroji pasiūlė atlikti alternatyvių galimybių studiją, kuri parodytų tinkamiausią variantą bei išspręstų ginčus dėl krypties.

Šiame skyriuje aptarta integracijos proceso dalis atskleidžia, jog susidūrusios su kliūtimis įgyvendinant elektros tinklų sinchronizacijos projektą per Lenkiją, Lietuva, Latvija ir Estija ėmė siūlyti tokius problemos sprendimo būdus, kurie labiausiai atspindėjo kiekvienos iš Baltijos šalių interesus. Kadangi šių šalių derybinė galia panaši, nė viena iš jų neturėjo pakankamai galios įtikinti kitų integracijos dalyvių – likusių dviejų Baltijos šalių – pasirinkti jų siūlomas alternatyvas. Tad į šiuos nesutarimus teko įsikišti Europos Komisijai, kuri pasiūlė atlikti alternatyvių galimybių studiją. Tokiam situacijos sprendimo pritarė ne tik Baltijos šalys, bet ir Lenkija. Tai leidžia patvirtinti pirmąją hipotezę, teigiančią, kad kilus ginčui tarp integracijos siekiančių šalių lyderės vaidmens imasi ir nesutarimus sprendžia viršvalstybinė institucija, šiuo atveju – EK. Šio laikotarpio integracijos procesų dinamika pavaizduota 3 paveiksle.

⁹⁴ Rytas Staselis, „Koją kiša ne Rusija: lietuvių brandintą elektros tinklų idėją perima estai.“ *Verslo žinios*, 2015 spalio 31 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2015/10/31/koja-kisa-ne-rusija-lietuviu-brandinta-elektros-tinklu-ideja-perima-estai>> [Žiūrėta 2019 05 05].

⁹⁵ Interviu Nr. 2.

3 paveikslas. Synchronizacijos proceso dinamika Estijai pasiūlius integruoti Baltijos šalių elektros tinklus su Šiaurės šalimis

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Tačiau labai svarbu atkreipti dėmesį į respondentų pateiktas įžvalgas bei faktus, kurie liudija, jog tokiam viršvalstybinio veikėjo ištraukimui (tiek kalbant apie projekto įtraukimą 2013 metų BIP sąrašą, tiek klausimo atsidūrimą BEMIP darbotvarkėje 2015 metais) stiprią įtaką darė aktyvūs Lietuvos – labiausiai integracija susirūpinusios šalies – politiniai veiksmai. Tai pagrįstai leidžia inicijuoti **pirmosios hipotezės papildymą, kuriuo teigiama, jog sprendžiant integracijos klausimą lyderio vaidmenį atliko ne tik Komisija, bet ir labiausiai integracija suinteresuota šalis – Lietuva.** Pastaroji labiausiai suvokė Rusijos keliamą grėsmę ir būtinybę užsitikrinti energetinį regiono saugumą⁹⁶. Svarbu pabrėžti, kad šiuo atveju konkrečios valstybės lyderystė skiriasi nuo tos, kurią įvardija W. Mattli, mat šalis šį vaidmenį atlieka bandydama daryti įtaką tikriesiems lyderiams bei telkdama regiono valstybes, o ne koordinuodama derybas ar siūlydama kompensacijas integracija nepatenkintoms šalims, todėl šiuo atveju nėra grįžtama prie originaliosios autoriaus idėjos, o papildoma modifikuotoji. Įrodymų šiai prielaidai bus ieškoma antrajame analizės skyriuje, skirtame aptarti faktorius, lėmusius Baltijos šalių ir Lenkijos bendros pozicijos atsiradimą.

⁹⁶ Interviu Nr. 4; Interviu Nr. 5.

3.3. Nuo JTC iki Gdanskio universiteto

Alternatyvių sinchronizacijos galimybių studija prasidėjo 2015-ųjų ir 2016-ųjų sandūroje ir truko maždaug metus. Iki to laiko visi politiniai sprendimai, susiję su krypties pasirinkimu, buvo atidėti. Tačiau kol sinchronizacija buvo įšaldyta, Lietuva ėmėsi šildyti santykius su Lenkija – buvo pradėtas spręsti ne vienas svarbus energetikos ir infrastruktūros klausimas, kuris turėjo reikšmingos įtakos ne tik gerinant dvišalius santykius, bet ir ruošiantis diskusijoms dėl sinchronizacijos⁹⁷. Nors santykių gerėjimas prasidėjo dar 2016 metais, pagreitis santykiuose įgautas 2017 metų pradžioje, kai Lietuvoje pasikeitė Vyriausybė, kuri, pasak politikos formuotojo, „suprato, kad reikia ieškoti kitų būdų, kaip su Lenkija kalbėtis, ir kad tai, kas anksčiau neveikė, turi būti keičiama“⁹⁸.

Vienais iš tokių esminių klausimų, 2016–2017 metais paskatinusių aktyvesnę Lenkijos vaidmenį Baltijos šalių elektros tinklų integracijos į KET procese, galima laikyti išspręstą ginčą tarp „Lietuvos geležinkelių“ ir „PKN Orlen Lietuvos“ bei kryptingą Lietuvos požiūrį dėl Astrave statomos Baltarusijos AE keliamų grėsmių sprendimo būdų.

- 2009 metais „Lietuvos geležinkeliai“ ir „PKN Orlen Lietuva“ sudarė krovinių vežimo sutartį. Joje buvo patvirtinta formulė, pagal kurią nustatomas tarifas už krovinių gabenimo paslaugas. Sutartis turėjo galioti iki 2024 metų. Tačiau 2012 m. gruodį Vyriausybė priėmė nutarimą⁹⁹, kuriuo vadovaujantis Valstybinė geležinkelio inspekcija 2013 m. sausį nustatė rinkliavų už viešosios geležinkelių infrastruktūros valdytojo teikiamas paslaugas dydžius 2014 metams¹⁰⁰: Infrastruktūros mokestis buvo diferencijuotas pagal krovinio tipus, todėl tapo didesnis pavojingiems kroviniams, kuriems ir priskiriami „Orlen Lietuvos“ gabenami naftos produktai. Dėl šios priežasties nuo 2014 m. „Lietuvos geležinkeliai“ už krovinių gabenimo paslaugas „Orlen Lietuvai“ pradėjo taikyti didesnę tarifą. Tačiau įmonė kitaip traktavo pasikeitusią tvarką ir su didesniais mokesčiais nesutiko, todėl nuo 2014 metų vienašališkai mokėjo mažiau, nei buvo nurodyta sąskaitose. Tarp „Lietuvos geležinkelių“ ir „Orlen Lietuvos“ kilo ginčas, vėliau persikėlęs ir į teismus. Ilgainiui į nesutarimus buvo įtraukti ir politikai, kurių darbotvarkėse šie klausimai tapo prioritetiniais. Bene geriausiai tą iliustruoja 2016 metų

⁹⁷ Interviu Nr. 3; Interviu Nr. 4; Interviu Nr. 5.

⁹⁸ Interviu Nr. 3.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. Nutarimo Nr. 610 „Dėl rinkliavos už naudojimąsi viešąja geležinkelių infrastruktūra nustatymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo.“ (Nr. 1474). 2012 gruodžio 5 d. <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D74C0292D2E7>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹⁰⁰ Valstybinė geležinkelio inspekcija prie Susisiekimo ministerijos, „Įsakymas dėl rinkliavų už viešosios geležinkelių infrastruktūros valdytojo teikiamas paslaugas dydžių nustatymo.“ (Nr. V-67). 2013 sausio 28 d. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.442384>> [Žiūrėta 2019 05 05].

vasarą įvykęs Lenkijos delegacijos vizitas Lietuvoje¹⁰¹, po kurio dvišalės „Lietuvos geležinkelių“ ir „Orlen Lietuvos“ derybos buvo atnaujintos, o tuometis premjeras teigė, kad sėkminga jų baigtis „padėtų Lietuvai konstruktyviau derėtis su Lenkija dėl bendrų energetikos projektų“¹⁰². Kad šie nesutarimai, pasiekę politinį lygį, gali turėti įtakos deryboms dėl sinchronizacijos jau tada BNS naujienų agentūrai teigė ir „Litgrid“ valdybos pirmininkas Rimvydas Štilinis¹⁰³. Vis dėlto, „Lietuvos geležinkeliams“ bei „Orlen Lietuvai“ susitarti nepavyko ir derybos nutrūko. 2016-2017 metų sandūroje, Susisiekiimo ministerijoje ir „Lietuvos geležinkeliuose“ pasikeitus vadovybei, noras sutarti vėl atgijo. Šį kartą derybos buvo sėkmingos ir 2017 metų birželį buvo pasirašytas bendradarbiavimo susitarimas, nutraukiantis tarpusavio ginčą. Su „Orlen“ glaudžiai susijęs šaltinis, kurį citavo „Verslo žinios“, lenkų leidiniui „Puls Biznesu“ teigė, kad „lietuviai klausimus sprendė kaip partneriai, profesionaliai, o tai pasiekti anksčiau buvo labai sunku“¹⁰⁴.

- Dvišaliuose Lietuvos ir Lenkijos santykiuose Astrave statomos atominės elektrinės keliamų grėsmių klausimas viena svarbiausių temų tapo palaipsniui, tačiau, kaip pabrėžia glaudžiai su politikos formuotojais susijęs asmuo, ilgainiui ji virto bene pagrindiniu faktoriumi, nulėmusiu Lenkijos palankumą Baltijos šalių elektros tinklų integracijai į KET. Anot jo, kai Lietuva leido „aiškiai suprasti, kad Baltijos šalių sinchronizacija bus formalus pagrindas riboti elektros patekimą iš Astravo į Lietuvos rinką, o kartu ir į Lenkijos rinką, jis tapo lemiamu veiksniu Lenkijai apsisprendžiant“¹⁰⁵.

Nors Lietuva ketinimus riboti elektros srautus iš Astravo oficialiai buvo išreiškusi ne kartą, 2016 metų pradžioje šia tema Lietuvos ir Lenkijos energetikos ministrai vis dar kalbėjosi koncepciškai. Tuometis energetikos ministras Rokas Masiulis žiniasklaidai teigė, kad jo kolega Lenkijoje sutinka, jog iš nesaugių elektrinių elektra neturi būti importuojama, bet akcentavo, kad kalbama buvo ne tik apie atominę elektrinę Astrave, o „apskritai apie visas

¹⁰¹ BNS, „A. Butkevičius: derybos tarp „Orlen“ ir geležinkelių bus atnaujintos.“ *LRT.lt*, 2016 liepos 19 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/142941/a-butkevicius-derybos-tarp-orlen-ir-gelezinkeliu-bus-atnaujintos>> [Žiūrėta 2019 05 05]; BNS, „Lenkija vėlina Lietuvai svarbius projektus, reikalaujama nuolaidų „Orlen“.“ *LRT.lt*, 2016 rugsėjo 26 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/149412/lenkija-velina-lietuvai-svarbius-projektus-reikalaujama-nuolaidu-orlen>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹⁰² BNS, „A. Butkevičius: derybos tarp „Orlen“ ir geležinkelių bus atnaujintos.“ *LRT.lt*, 2016 liepos 19 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/142941/a-butkevicius-derybos-tarp-orlen-ir-gelezinkeliu-bus-atnaujintos>> [Žiūrėta 2019 05 05];

¹⁰³ BNS, „Svarbus energetikos projektas stringa: kelią gali užkirsti „Orlen“.“ *TV3.lt*, 2016 rugsėjo 13 d. <https://www.tv3.lt/naujiena/883336/verslas/lietuvosverslas/5?utm_source=kitiRubrikosStr&utm_medium=susijeRinkiniai-tekstai&utm_campaign=naujiena> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹⁰⁴ Naglis Navakas, „Lietuvos geležinkeliai“ ir „Orlen“ bendradarbiaus.“ *Verslo žinios*, 2017 birželio 27 d. <<https://www.vz.lt/transportas-logistika/2017/06/27/lietuvos-gelezinkeliai-ir-orlen-bendradarbiaus>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹⁰⁵ Interviu Nr. 4.

jėgaines, kurios statomos, laikantis žemesnių standartų¹⁰⁶. Tačiau kad Lietuvos pozicija šiuo klausimu – principinė, o ketinamai nėra tik kalbos, Lenkija galėjo įsitikinti jau kovo pabaigoje, kai buvo pristatytos penkios alternatyvos, kaip būtų galima stabdyti elektros srautus iš Astrave statomos elektrinės. Tada tyrimus atlikę Kauno technologijos universiteto mokslininkai pabrėžė, kad Baltijos šalių sinchronizacija su kontinentinės Europos elektros tinklais būtų geriausia priemonė, nes tai sudarytų sąlygas fiziškai riboti elektros srautus iš Baltarusijos. Tačiau toks variantas esą tinkamas tik ilgojoje perspektyvoje, o iki tol elektros būtų galima paprasčiausiai nepirkti¹⁰⁷.

Neilgai trukus – gegužės mėnesį – TS-LKD partijos iniciatyva buvo pradėti rinkti piliečių parašai, kad Seimas įstatymu įtvirtintų, jog į Lietuvą iš trečiųjų šalių nepateks nesaugiose atominėse elektrinėse pagaminta elektros energija. Per du mėnesius buvo surinktas reikiamas parašų skaičius ir liepą įstatymo projektas atsidūrė Seime. Pastarasis, prašydamas išvados, kreipėsi į Vyriausybę.

Tuo tarpu pokalbiai tarp Lenkijos ir Lietuvos dėl Astrave statomos AE tapo konkretesni – apie elektros srautų ribojimą buvo kalbama nebe koncepciškai, o aptarinėjant konkrečius technologinius sprendinius ir jų pritaikomumą. Duodamas interviu naujienų agentūrai BNS EPSO-G infrastruktūros direktorius R. Štilinis teigė, kad Lenkija Astrave statomą AE mato kaip grėsmę, o diskusijas dėl sinchronizacijos pastūmėtų Lietuvos įsipareigojimas nepirkti elektros energijos iš Astravo¹⁰⁸. Panašią poziciją, kalbėdamas apie Baltijos šalių elektros sistemų integraciją į KET, 2017 metų pradžioje išsakė ir Lietuvos užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius. Jis teigė, jog elektros srautų ribojimas iš nesaugių jėgainių Rusijoje ar Baltarusijoje „irgi yra faktorius, kuris turėtų paskatinti bendradarbiavimą šia kryptimi, kad Lenkija paremtų mūsų sieki“¹⁰⁹.

Įstatymo projektas¹¹⁰, kuris draudžia į Lietuvos rinką įsileisti elektrą, pagamintą Baltarusijoje, iki sinchronizacijos riboja, o po jos apskritai eliminuoja galimybes elektros energijai iš šios

¹⁰⁶ BNS, „Lenkija sutinka: iš nesaugių elektrinių elektra neturi būti importuojama.“ *diena.lt*, 2016 kovo 21 d. <<http://www.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/ministras-lenkija-sutinka-nesaugiu-elektriniu-elektra-neturi-buti-importuojama-739996>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹⁰⁷ Naglis Navakas, „Penki būdai stabdyti Astravo AE.“ *Verslo žinios*, 2016 balandžio 21 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2016/04/21/penki-budai-stabdyti-astravo-ae>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹⁰⁸ BNS, „Svarbus energetikos projektas stringa: kelią gali užkirsti „Orlen“.“ *TV3.lt*, 2016 rugsėjo 13 d. <https://www.tv3.lt/naujiena/883336/verslas/lietuvosverslas/5?utm_source=kitiRubrikosStr&utm_medium=susijeRinkiniai-tekstai&utm_campaign=naujiena> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹⁰⁹ BNS, „L. Linkevičius pasakė, kas paskatintų elektros tinklų sinchronizaciją su Lenkija.“ *LRT.lt*, 2017 sausio 13 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/160269/l-linkevicius-pasake-kas-paskatintu-elektros-tinklu-sinchronizacija-su-lenkija>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Seimas, „Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymas.“ (Nr. XIII-306). 2017 balandžio 20 d. <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/baac2202f3c11e78397ae072f58c508>> [Žiūrėta 2019 05 05].

šalies patekti į Lietuvos energetikos sistemą, Vyriausybės pritarimą gavo 2017 metų sausio pabaigoje. Seimas jį priėmė tų pačių metų balandžio 20 dieną¹¹¹.

Savo ruožtu Lenkija nepirkti elektros iš Astrave statomos atominės elektrinės oficialiai pareiškė 2017 metų kovą, taip pat pažadėjusi išmontuoti elektros liniją tarp Balstogės ir Rošo¹¹².

Pasikeitusiam Lenkijos požiūriui nemažai įtakos turėjo ir naujai išrinka valdžia bei jos prioritetai. Rinkimus 2015 m. spalį laimėjo „Teisės ir teisingumo“ partija, kurios pagrindiniu užsienio politikos prioritetu tapo siekis mažinti Rusijos įtaką regione¹¹³. Jau pirmais valdymo mėnesiais Lenkijos vyriausybė pareiškė sieksianti atsisakyti ilgalaikės dujų tiekimo sutarties su „Gazprom“, kuri buvo sudaryta dar 1996 metais¹¹⁴. Todėl sprendimas padėti Baltijos šalims atsiskirti nuo Rusijos valdomo elektros tinklo buvo natūrali kryptingos užsienio politikos tąsa.

Negana to, svarbi rinkimus laimėjusios „Teisės ir teisingumo“ partijos elektorato dalis telkiasi pietvakarių Lenkijoje, kur koncentruota anglių pramonė. Deginant šią žaliavą, gaunama 85 procentai visos šalyje sugeneruojamos elektros energijos. Todėl išleidus pigesnę elektrą iš trečiųjų šalių (Baltarusijos ar Rusijos), nukentėtų vietiniai gamintojai, o tai neigiamai atsilieptų ir angliakasiams, kurių darbo vietas prieš rinkimus žadėjo išlaikyti „Teisės ir teisingumo“ partija¹¹⁵. Taigi Lietuvos pasiryžimas nepirkti elektros, o po sinchronizacijos ir apskritai atsisakyti elektros jungčių su Baltarusija, pilnai atliepė vidaus politikos interesus.

Būtina paminėti, kad stipri vidaus interesų grupių (šiuo atveju – angliakasių/rinkėjų) įtaka gali būti siejama ir su jau anksčiau susiformavusiu Lenkijos nenoru tiesti antros „LitPol Link“ jungties, per kurią iš Astravo galėtų patekti pigi elektra. Vis dėlto, eliminavus galimas rizikas dėl pigesnės elektros importo iš trečiųjų šalių, antrosios „LitPol Link“ jungties projektas Lenkijai priimtinas netapo. Todėl vertinant vidaus politikos dinamiką ir siekiant atsekti visus priežastinius ryšius, būtina integruoti ir kitas interesų grupes, pavyzdžiui, šiaurės rytų regiono gyventojus, kurių teritorijoje būtų tiesiama trasa, ar aplinkosaugininkus, siekiančius išsaugoti „Natura 2000“ regioną. Negana to, pastarasis argumentas neeliminuoja prielaidos, jog į Lenkija plūstelėjusi pigesnė elektra tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu nesukurtų pakankamai didelės ekonominės naudos, dėl kurios vertėtų tiesti antrąją

¹¹¹ Stasys Gudavičius, „Priimtas „Astravo AE stabdymo“ įstatymas.“ *Verslo žinios*, 2017 balandžio 20 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/04/20/priimtas-astravo-ae-stabdymo-istatymas>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹¹² Naglis Navakas, „Lenkija Baltarusijos AE sako „ne“.“ *Verslo žinios*, 2017 kovo 19 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/03/19/lenkija-baltarusijos-ae-sako-ne>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹¹³ BNS, „Lenkija tapo pastiprinimu Lietuvos kovoje prieš Astravo AE statybą.“ *15min.lt*, 2017 kovo 20 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lenkija-tapo-pastiprinimu-lietuvos-kovoje-pries-astravo-ae-statyba-56-771458>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹¹⁴ Greta Jankaitė, „Lenkija siekia atsisakyti ilgalaikės sutarties su „Gazprom“.“ *Verslo žinios*, 2016 gegužės 31 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2016/05/31/lenkija-siekia-atsisakyti-ilgalaikes-sutarties-su-gazprom>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹¹⁵ Rimvydas Ragauskas, „Lenkijos meilė anglims iš politinio išskaičiavimo.“ *Verslo žinios*, 2016 liepos 12 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2016/07/12/lenkijos-meile-anglims-is-politinio-isskaiciavimo>> [Žiūrėta 2019 05 05].

liniją. Todėl norint tiksliai įvertinti priežastinius ryšius Lenkijos vidaus politikoje, būtinas atskiras tyrimas. Svarbu pabrėžti, kad jo rezultatai tiesioginės įtakos šio rašto darbo išvadoms neturi, nes pozicija dėl antrosios jungties traktuojama kaip nekintanti konstanta.

Anksčiau aptartos priežastys – geopolitinės, dvišalės (tiek Lenkijos, tiek Lietuvos iniciatyva) bei vidinės – tapo svariu pagrindu Lenkijai palaikyti Baltijos šalių siekį sujungti elektros tinklus su KET, tačiau dviejų jungčių scenarijus šiai šaliai išliko raudonąja linija. Vis tik, šią kliūtį išsprendė Jungtinių tyrimų centro studija, kuri parodė, jog sinchronizacija įmanoma ir per vieną, jau esamą „LitPol Link“ jungtį.

Be šio scenarijaus JTC studijoje buvo nagrinėti dar trys:

- Baltijos šalių elektros sistemų veikla izoliuotu režimu;
- Baltijos šalių sinchronizacija su Šiaurės šalimis;
- Baltijos šalių sinchronizacija su KET per dvi „LitPol Link“ jungtis.

Pastarasis variantas JTC ekspertų pripažintas kaip optimalus tiek saugumo, tiek investicijų požiūriu. Ir nors studijos rezultatai suinteresuotoms šalims buvo žinomi jau 2016 metų lapkritį, galutinis sprendimas dėl krypties priimtas tik maždaug po pusmečio, mat šalys nesutarė, kiek jungčių sinchronizacijai reikės: Lietuva, palaikoma Lenkijos, pasisakė už sinchronizaciją per vieną jungtį, o Estija su Latvija tikino, kad toks variantas ne tik negarantuoja saugumo, bet ir yra per brangus operacinių kaštų atžvilgiu¹¹⁶. Kad derybos buvo įtemptos, o šalių pozicijos, atmetus sinchronizacijos su Šiaurės šalimis scenarijų, vėl išsiskyrė (ši kartą – dėl jungčių skaičiaus) liudija ir atsiradęs kompromisinis Lenkijos pasiūlymas tiesti jūrinę jungtį kaip alternatyvą antrajai „LitPol Link“ trasai. Tačiau tokia iniciatyva nesulaukė nei Lietuvos, nei Estijos pritarimo, nes manyta, kad tai sinchronizacijai neturės lemiamos įtakos, tik padidins elektros pralaidumą¹¹⁷. Tiesa, toks siūlymas nebuvo naujas – jau atliekant JTC alternatyvų studiją Lenkija į tyrimą siūlė įtraukti jūrinę jungtį, tačiau tą kartą į galutinę ataskaitą ji nepateko dėl tų pačių priežasčių, kodėl ir 2017 metų kovo mėnesį Lietuvos ir Estijos perdavimo operatorių buvo įvertinta kaip netinkama¹¹⁸.

2017 metų balandžio mėnesį įvykusiame BEMIP aukšto lygio grupės susitikime, aptarus studijoje nagrinėtus scenarijus, nuspręsta Baltijos elektros tinklus sinchronizuoti per Lenkiją, tačiau

¹¹⁶ Interviu Nr.3; Interviu Nr. 5; Rytas Staselis, „Pigiausia Baltijos šalių sinchronizacija per Lenkiją.“ *Verslo žinios*, 2016 gruodžio 15 d. <<https://www.vz.lt/sektoariai/energetika/2016/12/15/pigiausia-baltijos-saliu-sinchronizacija-per-lenkija>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹¹⁷ BNS, „Baltijos šalių ir Vakarų elektros sistemų sinchronizavimo kelyje – dar daug kliūčių.“ *15min*, 2017 kovo 22 d. <<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/baltijos-saliu-ir-vakaru-elektros-sistemu-sinchronizavimo-kelyje-dar-daug-kliuciu-664-772636>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹¹⁸ Marcelo Masera, „DG JRC's support to electricity system and market developments in the EU.“ 2016 birželio 30 d. <<http://www.europeanenergyforum.eu/sites/default/files/events/doc/EEF%20Briefing%20for%20MEP%20Assistants%20on%20Security%20of%20Electricity%20Supply%2030%2006%202016%20-%20JRC%20Marcelo%20Masera.pdf>> [Žiūrėta 2019 05 05]; Interviu Nr. 8.

neįvardijant, kiek jungčių reikėtų¹¹⁹. Šis įvykis svarbus dviem aspektais: visų pirma, toks formalus krypties įtvirtinimas oficialiai eliminavo Estijos siūlytą sinchronizacijos alternatyvą per Suomiją, mat ji JTC tyrėjų buvo įvertinta kaip per brangi, o antra, nors ir stumtelėjo sinchronizacijos procesą pirmyn, tai tik patvirtino, jog tarp šalių atsirado nauja priešprieša, tačiau šį kartą – jau nebe dėl krypties, o dėl jungčių skaičiaus.

Birželio mėnesį šalys turėjo pasirašyti politinį memorandumą, kuriame raštiškai būtų įtvirtintas ne tik Baltijos šalių, bet ir Lenkijos pasiryžimas įgyvendinti projektą. Jau gegužę buvo aišku, kad sutarimo pasiekti nepavyks. Po Baltijos šalių ir Lenkijos premjerų susitikimo Taline Lietuvos energetikos ministras BNS naujienų agentūrai tvirtino, kad šalys sutarė sinchronizaciją pradėti nuo pirmosios „LitPol Link“ jungties, o vėliau nutiesti ir antrąją¹²⁰. Jau po kelių dienų į jo žodžius sureagavo Estijos Vyriausybės atstovė Ave Tampere, kuri patikino, kad Estija pozicijos nesikeičia, o memorandumą šalis galėtų pasirašyti kad ir birželį, tačiau tik tuo atveju, jei jame kaip pirmenybė būtų numatytas „sinchronizavimo variantas bent su dvejomis skirtingomis linijomis, nes tai buvo Baltijos šalių pagrindinis scenarijus jau daug metų“¹²¹. Estija Lietuvos siūlomam scenarijui negalėjo pritarti ir dėl ekonominių motyvų: sinchronizavus tinklus per vieną jungtį, sumažėtų elektros tiekimo saugumas, kurį tokiu atveju kompensuoti galima būtų tik visuomet pasiruošus veikti izoliuotu režimu, o tai brangiai kainuoja.

Lietuvos palaikomas sinchronizacijos scenarijus per vieną „LitPol Link“ jungtį taip pat buvo nulemtas svarbių veiksnių: aktyvaus Lenkijos nusiteikimo dalyvauti sinchronizacijos procese bei augančios Rusijos energetinės grėsmės. Lenkijai išitraukus į procesus, Lietuva suprato, kad ši šalis yra pasiryžusi aktyviai dalyvauti įgyvendinant sinchronizaciją, tačiau antros jungties statybas mato kaip raudonąją liniją. Ir net jei būtų įmanoma pakeisti šią poziciją, tai, visų pirma, ilgai užtruktų, o antra, atsižvelgus ir įvertinus pirmosios jungties statymo aplinkybes bei kilusius sunkumus, antrojo „LitPol Link“ pastatyti iki 2025 metų nebepavyktų. Šis terminas buvo ypač svarbus Lietuvai, kuri baiminosi, jog Baltijos šalys nuo BRELL sistemos gali būti atjungtos anksčiau, nei jos sugebės prisijungti prie KET, mat Rusijoje tuo metu jau buvo ruošiamasi Baltijos šalių sinchronizacijai – stiprinami elektros gamybos pajėgumai Kaliningrade, vakarinėje motininės Rusijos dalyje (pavyzdžiui, Sankt Peterburge, Pskove)¹²². Vis dėlto, didėjanti desinchronizacijos grėsmė labiau veikė Lietuvą nei Estiją ar Latviją. Komentuodamas situaciją naujienų portalui LRT.lt „Litgrid“

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Briuselyje sutarta dėl prioritinės Baltijos valstybių sinchronizacijos krypties.“ 2017 balandžio 12 d. <<https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/briuselyje-sutarta-del-prioritetines-baltijos-valstybiu-sinchronizacijos-krypties>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹²⁰ BNS archyvas, „Lietuva linkusi daugiau elektros linijų su Lenkija tiesti jau po sinchronizacijos.“ 2017 gegužės 9 d.

¹²¹ BNS, „Estija nesitraukia: nori antros „LitPol Link“ linijos.“ *15min.lt*, 2017 gegužės 11 d. <<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/estija-nesitraukia-nori-antros-litpol-link-linijos-664-796208>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹²² Interviu Nr. 2; Interviu Nr. 3; Interviu Nr. 6; Interviu Nr. 8; BNS, „Sparti elektrinių statyba Kaliningrade – signalas Baltijos šalims.“ 2018 kovo 6 d. <<https://www.bns.lt/topic/1912/news/55162107/>> [Žiūrėta 2019 05 05].

vadovas Daivis Virbickas teigė: „Estai, veikiausiai, dirbtų izoliuotai, jie tokių galimybių turi. Matyt, tos galimybės yra viena priežasčių, kodėl jie į rusų, baltarusių ketinimus žiūri ramiai.“¹²³ Ir nors Lietuva demonstravo lankstumą ir ieškojo kompromisų, pavyzdžiui, svarstant antrąją jungtį nutiesti jau po sinchronizacijos, toks scenarijus netiko Estijai, kuri ir toliau laikėsi pozicijos, jog elektros tinklų integracija į KET galima tik per dvi jungtis. Tačiau energetikos ekspertas atkreipia dėmesį, kad Estijos pozicijos negalima nuvertinti – šalies keliami klausimai buvo pagrįsti ir objektyvūs, kadangi, sutrikus elektros sistemos veiklai ir įvykus *blackoutui*, šalis patirtų milijardinius nuostolius¹²⁴.

Birželio mėnesį planuota pasirašyti politinė deklaracija turėjo tapti formaliu pagrindu pradėti dinaminę Baltijos šalių sinchronizacijos studiją, reikalingą tolimesniems techniniams žingsniams identifikuoti bei įvertinti elektros tinklų integracijos poveikį Lenkijos sistemai. Tačiau šalims bendro sutarimo rasti nepavyko. Estija ir Latvija kreipėsi į Europos Komisiją, informuodamos, kad nepritars sinchronizacijai tik per vieną jungtį, o Lietuvai nepalaikant scenarijaus su dviem jungtimis, politinio memorandumo nepasirašys¹²⁵. Komisija šiuo atveju palaikė Estiją ir Latviją, tvirtindama, kad negali pasitikėti neįsipareigojusia Lenkija, maža to, pritarti dinaminei studijai, kurioje kaip bazinis scenarijus būtų nagrinėjama sinchronizacija per vieną „LitPol Link“ jungtį¹²⁶. Procesas dar kartą atsidūrė aklavietėje. Lietuva, matydama, kad Estijos ir Latvijos įtikinti nebepavyks, nusprendė sinchronizaciją įgyvendinti viena. Su politikos formuotojais glaudžiai susijęs asmuo teigia, jog tai nebuvo tik derybinė pozicija, o reali alternatyva, kurios Lietuva ketino imtis, jei nebūtų pasiektas bendras Baltijos šalių sutarimas¹²⁷. Matydama, kad pačioms Baltijos šalims susitarti nepavyks, iniciatyvos ėmėsi Europos Komisija, kuri paskatino studijoje nagrinėti ne kažkurį vieną, o abu variantus, taip išsiaiškinant tinkamiausią būdą sujungti Baltijos valstybių ir kontinentinės Europos tinklus. Negalėdama pritarti antros jungties statybai ir suprasdama, kad integracija į KET per vieną liniją nebus priimtina nei Estijai, nei Latvijai, Lenkija į studiją pasiūlė įtraukti ir sinchronizacijos per „Litpol Link“ bei jūrinį kabelį scenarijų. Lietuvos elektros perdavimo operatoriaus „Litgrid“ vadovas Daivis Virbickas pastebi, kad šį kartą, priešingai nei siūlyta anksčiau, jūrinis kabelis į studiją pateko ne kaip priemonė, skirta padidinti elektros pralaidumą tarp šalių, o kaip techninė alternatyva antrajai

¹²³ Vilija Andrulėvičiūtė, „Rusija mums gali atjungti elektrą greičiau, nei sinchronizuosimės su Europa.“ *LRT.lt*, 2018 sausio 17 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/200135/rusija-mums-gali-atjungti-elektra-greiciau-nei-sinchronizuosimes-su-europa>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹²⁴ Interviu Nr. 6.

¹²⁵ Interviu Nr. 5; Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Lietuvos Respublikos energetikos ministro valdymo sričių 2018–2020 metų strateginis veiklos planas.“ Vilnius, 2017. <https://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/2017%2012%2013%20EM%20VS%202018-2020%20m_%20SVP%20projektas.pdf> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹²⁶ Interviu Nr. 5.

¹²⁷ Interviu Nr. 4.

„LitPol Link“ jungčiai¹²⁸. Šiuo atveju svarbu vaidmenį atliko ir EK, kuri į naujai pasiūlytą scenarijų žvelgė be išankstinių vertinimų ir laikėsi pozicijos, jog visi variantai turi būti įvertinti¹²⁹.

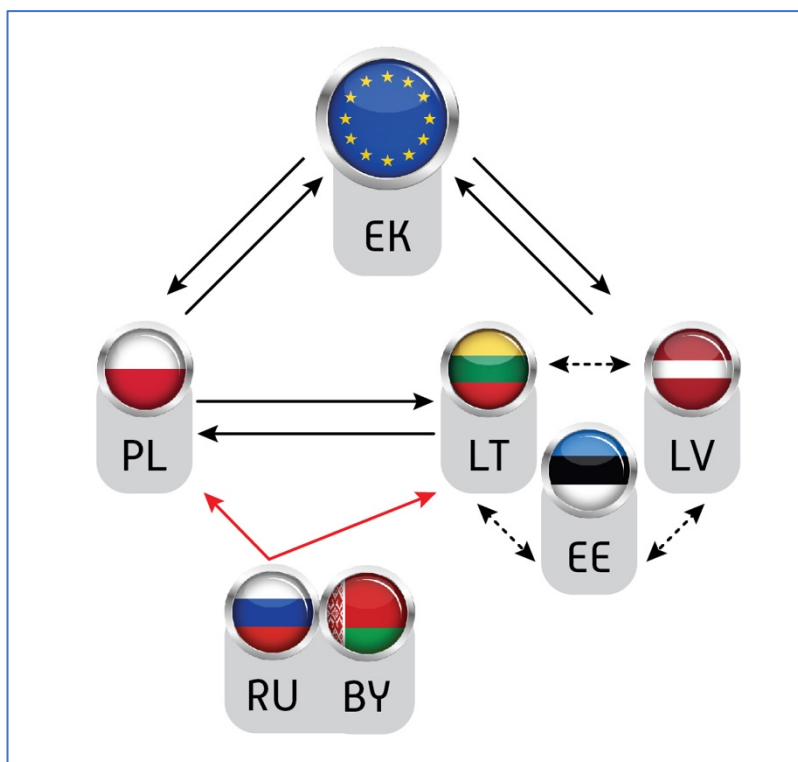
Šiame skyriuje aptarta Baltijos šalių integracijos proceso dalis atskleidė, jog nors po JTC studijos buvo eliminuota Estijos siūlyta sinchronizacijos alternatyva per Suomiją, tarp Baltijos šalių iškilo nauja nesutarimų banga. Lietuvai prioritetu tapo siekis sujungti Baltijos šalių elektros tinklus su KET ne per dvi, o per vieną jungtį, taip paspartinant integracijos procesus. Tuo tarpu Estija sugrįžo prie pradinio scenarijaus, argumentuodama, jog sinchronizacija per dvi „LitPol Link“ jungtis yra patikimiausias ir mažiausių investicijų į operacinius kaštus reikalaujantis pasirinkimas. Žurnalistas Naglis Navakas pastebi, kad tokia Estijos pozicija yra dviveidiškos politikos pavyzdys, mat Estijai ekonominiai aspektai svarbūs tapo tik tuomet, kai jų pasiūlyta alternatyva buvo įvertinta kaip per brangi¹³⁰. Toks pozicijų išsiskyrimas vėl sudarė sąlygas Komisijai imtis lyderės vaidmens. Tiesa, nagrinėjamo laikotarpio rėmuose ji nebuvo vienintelis tarptautinės sistemos veikėjas, kuris ėmėsi šios rolės. Ir nors procesus oficialiai moderavo ir prižiūrėjo Europos Komisija, lyderės vaidmens iš dalies ėmėsi ir Lietuva. Jos indėlis į geresnius dvišalius santykius su Lenkija turėjo reikšmingos įtakos, paskatinant šią šalį tapti aktyvia sinchronizacijos procesų dalyve. Svarbu atkreipti dėmesį, kad toks Lenkijos įsitraukimas buvo nulemtas ne tik aktyvių Lietuvos veiksmų, bet ir vidinių pačios Lenkijos interesų.

¹²⁸ Interviu Nr. 8.

¹²⁹ Interviu Nr. 3; Interviu Nr. 5.

¹³⁰ Interviu Nr. 2.

4 paveikslas. Sinchronizacijos proceso dinamika po JTC studijos

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Šiame skyriuje išskirti integracijos procesui įtakos turėję veiksniai leidžia patvirtinti ir antrąją hipotezę, tačiau tik iš dalies. Stiprinami elektros sistemos pajėgumai Rusijoje ir Baltarusijoje reikšmingos įtakos spartinant integracijos procesus turėjo tik Lietuvai ir Lenkijai, tačiau mažai veikė Estiją ir Latviją. Šiuo laikotarpiu vykusio integracijos proceso dinamika pavaizduota 4 paveiksle (*Pastaba: raudonos rodyklės žymi grėsmę ir jos kilmės šaltinį*).

3.4. Nuo Gdansko universiteto iki susitarimo Briuselyje

Pasiekus daugiašalį politinį susitarimą dėl dinaminėje studijoje ketinamų nagrinėti sinchronizacijos su KET per Lenkiją scenarijų, Europos komisija ėmėsi aktyvaus bei kruopštaus prižiūrėtojos vaidmens: organizavo kas mėnesinius susitikimus, stebėdavo ir nagrinėdavo pasiektą progresą, teikdavo pastabas bei nuolat spaudė šalis kuo greičiau pasiekti bendrą sutarimą. Apie tai buvo kalbama ir viešai – Taline po neformalaus energetikos ir transporto ministrų susitikimo EK pirmininko pavaduotojas Maroš Šefčovič teigė, jog Komisija darys „švelnų spaudimą perdavimo operatoriams kuo greičiau pateikti rezultatus“, o rezultatus tikimasi pamatyti „iki metų pabaigos arba kitų metų pradžioje“¹³¹. Būtinybę skubėti ir greičiau įgyvendinti procesus nulėmė keletas veiksnių. Visų pirma, 2019 metais baigiasi J. C. Juncker vadovaujamos Europos Komisijos kadencija, kuriai sinchronizacijos projektas tapo svarbiu darbotvarkės prioritetu¹³², tad Baltijos šalims nepavykus pasiekti sutarimo, tai būtų traktuojama ir kaip Komisijos nesėkmė. Antra, rizika prarasti Europos Sąjungos finansavimą šiam projektui darėsi vis didesnė – nebuvo jokių garantijų, jog delsiant ir susitarimą vis atidėliojant, sinchronizacijos projektas naujoje ES finansinėje perspektyvoje galėtų tikėtis paramos. Ir trečia, Komisija galutinai įsitikino, jog stiprinamas elektros sistemos tinklas Rusijoje sudaro sąlygas Baltijos šalis iš BRELL žiedo desinchronizuoti anksčiau, nei jos spės prisijungti prie kontinentinių Europos tinklų¹³³.

Oficialiai atlikti dinaminę studiją Lenkijos, Baltijos šalių elektros perdavimo sistemų operatoriai ir ENSTO-E atstovai sutarė 2017 m. rugsėjo 29 dieną¹³⁴. Joje numatyta nagrinėti tris sinchronizacijos per Lenkiją scenarijus:

- (Scenarijus 1) Su viena „LitPol Link“ jungtimi;
- (Scenarijus 2) Su dviem „LitPol Link“ jungtimis;
- (Scenarijus 3) Su viena „LitPol Link“ jungtimi ir jūriniu kabeliu;

Kiek vėliau, Estijos prašymu, prie šios studijos buvo prišlieta dažnio stabilumo studija. Ir jei pirmoji turėjo įvertinti techninius integracijos į KET aspektus, antroji buvo skirta nustatyti būtinąsias alternatyvų kapitalo investicijas bei operacinius kaštus.

Gruodžio mėnesį įvykusiame Europos Komisijos bei Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos energetikos ministrų susitikime buvo patvirtintas išsamus veiksmų planas, kuriame numatyta, kad

¹³¹ BNS, „Pusmetis susitarti dėl sinchronizavimo.“ *Lietuvos žinios*, 2017 rugsėjo 21 d. <<https://www.lzinios.lt/Ekonomika/pusmetis-susitarti-del-sinchronizavimo/250722>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹³² BNS archyvas, „M. Šefčovičius: Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizavimas – vienas svarbiausių ES projektų.“ 2017 gruodžio 18 d.

¹³³ Interviu Nr. 4; Interviu Nr. 7; Interviu Nr. 2; Interviu Nr. 5.

¹³⁴ Naglis Navakas, „Sinchronizacijai – techninių galimybių studija.“ *Verslo žinios*, 2017 rugsėjo 29 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/09/29/sinchronizacijai--dar-viena-studija>> [Žiūrėta 2019 05 05].

atliekamos studijos bus galutinės, o jų rezultatai taps pagrindu birželio mėnesį pasirašyti politinį susitarimą¹³⁵. Komisijos įsitraukimas procesui suteikė pagreičio, o nuolatinė priežiūra neleido nei stabtelti, nei grįžti atgal. Tai, kad šis projektas yra vienas iš prioritetų, o jį įgyvendinti būtina kuo skubiau, patvirtino ir pats EK pirmininkas J. C. Juncker Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio išvakarėse Vilniuje susitikęs su Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė¹³⁶. Tokiam aukščiausio rango ES pareigūnų įsitraukimui pamatus paklojo stiprus Lietuvos įdirbis – sinchronizacijos klausimas nuolatos būdavo įtraukiamas į dvišalių susitikimų tarp Lietuvos ir EK atstovų darbotvarkes ir akcentuojamas kaip svarbiausias regioninis projektas¹³⁷.

Žvelgiant iš dabarties perspektyvos, 2018 metų kovo 22 dieną galima laikyti generaline politinio susitarimo dėl sinchronizacijos repeticija – tądien EK pirmininkas J. C. Juncker drauge su Lenkijos premjeru Mateusz Morawiecki bei Baltijos šalių vadovais – Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė, Estijos premjeru Juri Ratu, Latvijos premjeru Mariu Kučinskiu – bendru pareiškimu sutarė elektros tinklus per Lenkiją sinchronizuoti iki 2025 metų¹³⁸. Tiesa, tai tebuvo žodinis įsipareigojimas, kuriuo iš esmės nepasakyta daugiau nei maždaug prieš metus BEMIP aukšto lygio grupėje, o svarbiausias aspektas – sinchronizacijos būdas – taip pat liko neįvardintas. Vis dėlto, politinis pareiškimas turėjo tam tikros reikšmės – pasiryžimą deklaravo aukščiausio rango šalių pareigūnai, o tai reiškė, kad sinchronizacijos procesai kryptingai juda į priekį.

Gegužės mėnesio pabaigoje šalims buvo pristatytos dinaminio ir dažnio stabilumo studijų išvados. Ir nors jose sinchronizacija per dvi „LitPol Link“ jungtis buvo įvertinta kaip patikimiausia ir reikalaujanti mažiausių operacinių kaštų, svarbiausia Gdanskio universiteto mokslininkų išvada buvo susijusi su jūrinės jungties kabeliu. Dinaminėje studijoje jis įvertintas kaip alternatyva antrajai „LitPol Link“ linijai, kurią galima naudoti rizikoms valdyti¹³⁹. Pasak glaudžiai su politikos formuotojais susijusio asmens, „tai buvo vienintelis galimas kompromisas, leidęs Lietuvai išsaugoti projektą, o estams – veidą“¹⁴⁰.

Ir nors į techninius klausimus buvo atsakyta, ekonominiai aspektai išliko kliuviniu. Su Europos Komisija glaudžiai susijęs asmuo teigia, kad operaciniai kaštai tarp pirmojo ir trečiojo scenarijų menkai skyrėsi, todėl Estijai tai vis dar buvo problema, trukdžiusi sutikti su kompromisiniu variantu¹⁴¹. Iškilusias abejones sklaidyti ėmėsi dinaminę studiją atlikę mokslininkai. Jie patikino, jog

¹³⁵ BNS, „Ž. Vaičiūnas: galutinis politinis sutarimas dėl sinchronizavimo – kitų metų birželį (dar papildytas).“ 2017 gruodžio 18 d. <<http://www.bns.lt/topic/1912/news/54545735/>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹³⁶ Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos tarnyba, „Lietuvos strateginiams projektams – Europos Komisijos palaikymas.“ 2018 vasario 15 d. <<https://www.lrp.lt/lt/lietuvas-strateginiams-projektams-europos-komisijos-palaikymas/29416>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹³⁷ Interviu Nr. 4; Interviu Nr. 7; Interviu Nr. 9;

¹³⁸ Naglis Navakas, „Dėl sinchronizacijos – minkštas kompromisas.“ *Verslo žinios*, 2018 birželio 28 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2018/06/28/del-sinchronizacijos--minkstas-kompromisas>> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹³⁹ Interviu Nr. 1; Interviu Nr. 8.

¹⁴⁰ Interviu Nr. 4.

¹⁴¹ Interviu nr. 1; Interviu nr. 5;

įgyvendinus papildomas technologines priemones šias kasmet šalių patiriamas išlaidas galima gerokai sumažinti. Vis dėlto, joms įvertinti būtina atlikti papildomus skaičiavimus¹⁴².

Ir nors tai sudarė sąlygas pasirašyti galutinį politinį susitarimą dėl sinchronizacijos krypties ir būdo, Estija teigė norinti sulaukti studijų rezultatų ir tik tuomet priimti konkretų sprendimą dėl sinchronizacijos. Tai dar kartą įrodo, kad Estijoje šis projektas nebuvo vertinamas kaip skubus, o aplinkybės, kurios veikė Lietuvą, neturėjo žymesnės įtakos kitoms Baltijos šalims. Šiuo atveju Europos Komisija palaikė Lietuvą ir tvirtino, kad birželį susitarimas turi įvykti. Vis dėlto, dokumento pobūdis pakito – vietoje „tarpusavio supratimo memorandumo“, buvo sutarta pasirašyti „politinių žemėlapi“¹⁴³. Energetikos politikos formuotojas pabrėžia, kad tuo metu „nebeliko kontrargumentų, kodėl turėtume grįžti prie antros jungties klausimo, nes visi parametrai, skaičiavimai parodė, kad turim eiti į priekį“¹⁴⁴.

Politinį susitarimą šalys įtvirtino 2018 metų birželio 28 dieną Briuselyje. Šis aukščiausiu lygiu pasirašytas dokumentas užbaigė tarp šalių buvusių nesutarimus ir oficialiai pradėjo techninį elektros tinklų integracijos į KET etapą. Tą pagrindžia ir vėliau sėkmingas papildomos studijos rezultatų patvirtinimas BEMIP aukšto lygio grupės susitikime, ir bendras Lenkijos bei Baltijos šalių perdavimo sistemų operatorių kreipimasis į ENSTO-E, siekiant gauti sinchronizacijai būtinus prisijungimo prie kontinentinės Europos tinklų dokumentus.

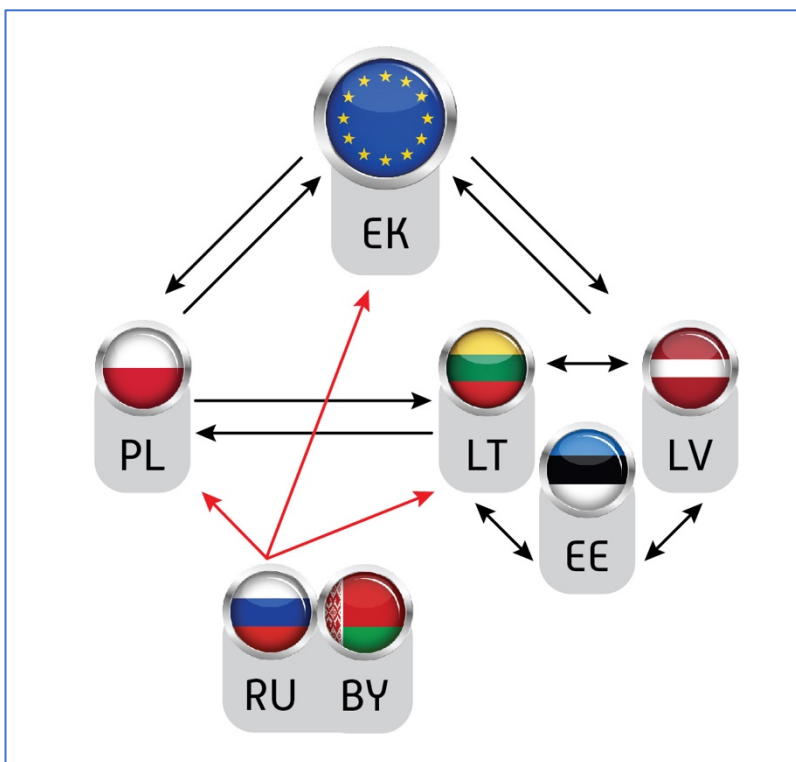
Šioje analizės dalyje pateikta medžiaga leidžia galutinai patvirtinti papildytą pirmąją hipotezę, teigiančią, kad, iškilus nesutarimams tarp integracijos siekiančių šalių, lyderių vaidmens ėmėsi ir vieningą susitarimą paskatino viršvalstybinė institucija (Europos Komisija) bei iš dalies Lietuva. Pirmoji aktyviai siūlė nesutarimų sprendimo būdus (pavyzdžiui, studijas), moderavo susitikimus bei prižiūrėjo vykstančius procesus, nustatydama griežtus laiko rėmus. Savo ruožtu Lietuva politinę įtaką darė diplomatinėmis priemonėmis, susitikimų metu nuolat iškeliant sinchronizacijos klausimą, akcentuojant grėsmes ir būtinybę įgyvendinti projektą iki 2025 metų.

¹⁴² Interviu Nr. 5; Interviu Nr. 8; Interviu Nr. 1; Litgrid, „Sutrumpintos tarpinės konsoliduotosios ir bendrovės finansinės ataskaitos, parengtos pagal tarptautinius finansinės atskaitomybės standartus, priimtus taikyti Europos Sąjungoje (neauditotos), už devynių mėnesių laikotarpį, pasibaigusį 2018 m. rugsėjo 30 d.“ 2018 lapkričio 14 d. <https://www.nasdaqbaltic.com/market/upload/reports/lgd/2018_q3_lt_eur_con_ias.pdf> [Žiūrėta 2019 05 05].

¹⁴³ Interviu Nr. 5.

¹⁴⁴ Interviu Nr. 4.

5 paveikslas. **Sinchronizacijos proceso dinamika po susitarimo Briuselyje**

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Antroji hipotezė šioje dalyje patvirtinama tik iš dalies – nors EK Rusijos grėsmės klausimas darėsi vis aktualesnis, sprendimų priėmėjams didėjanti grėsmė iš Rytų nebuvo pirminis argumentas, skatinęs greitesnę procesų eigą. Jis veikė kaip kontekstas, leidęs suprasti, jog nepavykus pasiekti sutarimo, Baltijos šalių veikimas IPS/UPS sistemoje gali tapti šantažo įrankiu, o tai turėtų neigiamos įtakos visam regionui.

IŠVADOS

Baltijos šalių (ne)bendradarbiavimas, sprendžiant elektros tinklų sinchronizacijos klausimus – kompleksiškas, sudėtingas ir ilgai trukęs procesas. Siekiant kuo tiksliau jį suprasti, šiame rašto darbe (ne)bendradarbiavimą nuspręsta nagrinėti per dvi giningas tarptautinių santykių teorijas – liberalizmą ir neorealizmą. Jomis remiantis buvo suformuotos dvi hipotezės, kurias tikrinant buvo ieškoma atsakymo į pagrindinį tyrimo klausimą – kodėl siekiant bendro tikslo šalims taip sunkiai sekėsi susitarti ir kas lėmė, jog galiausiai vieninga pozicija buvo rasta.

Atliekant tyrimą buvo taikomas proceso sekimo metodas, skirtas priežastiniams mechanizms nustatyti. Svarbu pabrėžti, jog siekiant kuo didesnio tikslumo bei pridėtinės vertės šiame rašto darbe nuspręsta teorijos tikrinimo būdą derinti su tam tikrais pasekmės aiškinimo bei teorijos kūrimo elementais. Tai leido ne tik kruopščiai identifikuoti bei įvertinti veiksnius, pirmiausia, trukdžiusius, o vėliau paskatinusius bendradarbiavimą tarp Baltijos šalių, bet ir papildyti vieną iš analizėje naudotų teorijų vertingomis įžvalgomis.

Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvai, Latvijai, Estijai galiausiai pavyko susitarti, magistro darbe šiam bendradarbiavimo aspektui skirtos dvi hipotezės: **H1** bei **H2**.

H1 teigia, jog Baltijos šalių pozicijoms dėl sinchronizacijos išsiskyrus, Europos Komisija tapo vienu svarbiausių veikėjų, padėjusių šalims susitarti, išsprendžiant kolektyvinio veiksmo problemas. **H2** aiškina, kad bendradarbiauti šalis paskatino didėjanti Rusijos grėsmė.

Atlikus tyrimą bei patikrinus teorinėje dalyje suformuotas ir pristatytas hipotezes, nustatyta, kad:

- Nors Lietuva, Latvija ir Estija tarpusavyje sutarė dėl sinchronizacijos būtinybės, krypties ir įgyvendinimo būdo, o projektas tapo EK darbotvarkės dalimi, su jo įgyvendinimo sąlygomis nesutiko Lenkija, kuri nepritarė antros „LitPol Link“ jungties statyboms. Kadangi Baltijos šalių pozicija buvo nelanksti, o šios linijos statybos vertintos kaip vienintelis būdas integruoti elektros tinklus su KET, Lenkijos perkalbėti nepavyko. Tai lėmė, jog vieninga Lietuvos, Latvijos ir Estijos pozicija suaižėjo, nes atsirado alternatyvus sinchronizacijos scenarijus. Matydama, kad šalims šių nesutarimų pačioms išspręsti nepavyks, į procesą įsitraukė EK, kuri ėmėsi lyderės vaidmens ir pasiūlė galimą sprendimo būdą – atlikti papildomą studiją, kuri užpildytų susidariusias informacijos spragas. Tačiau nesutarimai nesibaigė ir po jos – nors dėl krypties Baltijos šalims pavyko rasti vieningą poziciją, naujo ginčijo objektu tapo sinchronizacijos įgyvendinimo būdas: Lietuva siūlė elektros tinklus integruoti nebe per dvi, o per vieną „LitPol Link“ liniją, o Estija, JTC atmetus jos pasiūlytą alternatyvą, laikėsi pozicijos, jog tam būtina ir antroji „LitPol Link“ linija. Šiuo atveju lyderės vaidmens vėl ėmėsi

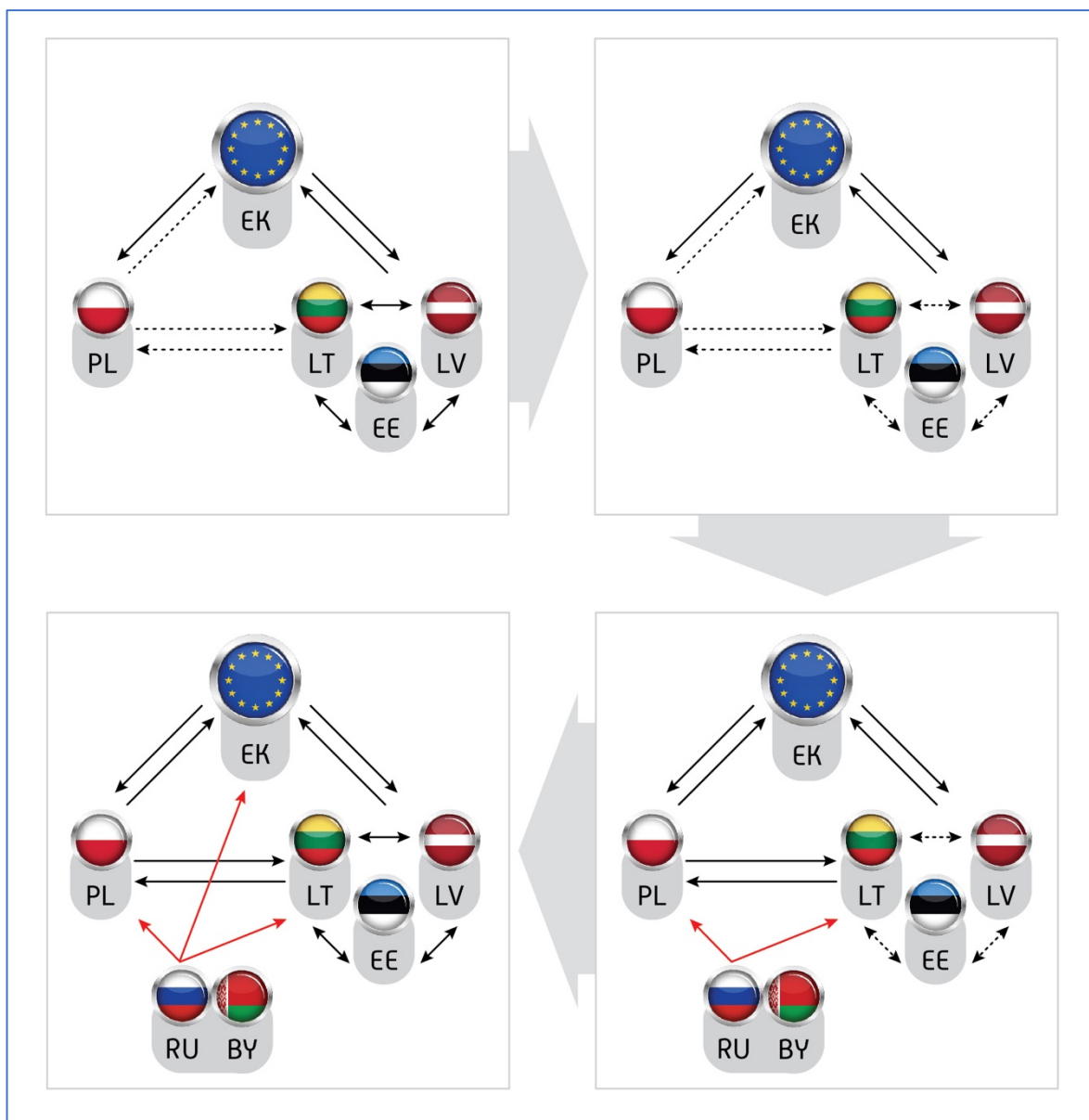
EK, kurios iniciatyva buvo atliktos dar trys (dinaminė, dažnio bei kaštų optimizavimo) papildomos studijos, šalims suteikusios papildomos informacijos, o EK tapusios įrankiais šalims daryti spaudimą. Taigi tyrimo dalyje išanalizuota medžiaga, kurioje atsiskleidė itin aktyvus viršvalstybinio veikėjo vaidmuo, leido pilnai patvirtinti pirmąją hipotezę.

- Vis dėlto, atliekant analizę nustatyta, kad EK buvo ne vienintelis veikėjas, kuris ėmėsi lyderystės – tam tikrą politinę įtaką taip pat darė Lietuva, kuri nuosekliai veikė, siekdama į sinchronizacijos procesą įtraukti tiek EK, tiek Lenkiją. Dėl šios priežasties pirmąją hipotezę teko išplėsti ir papildyti. Po analizėje atliktų pakeitimų, ji skamba taip: **Baltijos šalių pozicijoms dėl sinchronizacijos išsiskyrus, Europos Komisija tapo vienu svarbiausių veikėjų, padėjusių šalims susitarti, išsprendžiant kolektyvinio veiksmo problemas, tačiau teigiamai proceso baigčiai nemažai įtakos turėjo ir aktyvūs Lietuvos veiksmai, kuriais buvo mobilizuojami proceso dalyviai.**

Svarbu akcentuoti, kad šiuo atveju konkrečių valstybių lyderystė skiriasi nuo tos, kurią įvardija W. Mattli, mat Lietuva šį vaidmenį atliko darydama įtaką tikriesiems lyderiams bei telkdama regiono valstybes, o ne koordinuodama derybas ar siūlydama kompensacijas integracija nepatenkintoms šalims. Todėl šiuo atveju nebuvo grįžta prie originaliosios autoriaus idėjos, o papildyta modifikuotoji.

- Antroji hipotezė šiame darbe patvirtinta tik iš dalies. Tyrime nustatyta, kad elektros tinklų stiprinimas ir plėtra Rusijoje ir Baltarusijoje nebuvo pirmaeilis veiksnys skatinęs aktyvesnis Baltijos šalių bendradarbiavimą, tačiau jis turėjo tam tikros įtakos Lietuvai, Lenkijai bei vėliau ir Europos Komisijai. Tą iš esmės lėmė objektyvios priežastis – Estijai ir Latvijai desinchronizacija neatrodė didelė grėsmė, nes jos yra pajėgios elektros energija apsirūpinti pačios, o Baltarusijos AE klausimu šios šalys laikėsi nuosaikesnės pozicijos, nes statybas, priešingai nei Lietuva, vertino ne per geopolitinę, o per ekonominę prizmę. Savo ruožtu EK Rusijos elektros tinklų stiprinimo keliamos grėsmės klausimą ėmėsi vertinti rimtai tik tuomet, kai suprato, jog desinchronizacija išties gali tapti politinio šantažo įrankiu, ypač jei susitarimas dėl Baltijos šalių sinchronizacijos žlugtų. Svarbu pastebėti, kad tokio suvokimo atsiradimui įtakos turėjo ir aktyvūs Lietuvos bei Lenkijos veiksmai. Baltijos šalių elektros tinklų integracijos į KET dinamiką geriausiai iliustruoja 6 paveikslas.

6 paveikslas. Synchronizacijos proceso dinamika (2013–2018 m.)

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Tyrimo metu atlikti pirmosios hipotezės papildymai yra naudingi ne tik šio darbo rėmuose. Jie taip pat leidžia modifikuoti W. Mattli teoriją, kuomet subregioninės integracijos procesai vyksta jau esamos sąjungos (pavyzdžiui, ES) viduje – tokiu atveju esminio lyderio vaidmuo atitenka minėtosios sąjungos pagrindinei viršvalstybinei institucijai, kuri koordinuoja derybinius procesus, esant nesutarimams siūlo jų sprendimo būdus bei suteikia kompensacijas bendradarbiavimu nepatenkintoms subregiono šalims. Vis dėlto, svarbu atkreipti dėmesį ir į pačias integracijos procese dalyvaujančias šalis, nes būdamos esamos sąjungos narėmis, jos gali daryti tam tikrą įtaką viršvalstybinei institucijai. Negana to, jos nėra nuosaikios proceso stebėtojos, todėl būtina įvertinti, kokius veiksmus atlieka labiausiai integracija suinteresuota šalis:

- Ar ji imasi diplomatinės lyderystės. Jei taip, kaip pastaroji pasireiškia;

- Ar į procesus bando įtraukti pasyviausiai nusiteikusių šalių (pavyzdžiui, pradeda spręsti su integracija tiesiogiai nesusijusius dvišalius klausimus ar mainais už įsitraukimą į integracinius procesus šiai šaliai garantuoja palaikymą tarptautiniame formate jai svarbiais klausimais);

Tokia teorijos modifikacija galėtų būti tikrinama ir kituose darbuose, siekiant pagrįsti jos tinkamumą nagrinėjant subregioninį bendradarbiavimą. Šiame tyrime dėl apimties reikalavimų nebuvo analizuotos pasyvios Lenkijos pozicijos priežastys. Tai dar viena niša naujam tyrimui, kuriame būtų galima analizuoti pastarosios šalies vidaus politikos dinamiką, taip identifikuojant veiksnius, nulėmusius, jog antrosios „LitPol Link“ atsiradimas Lenkijoje buvo vertinamas kaip raudonoji linija. Taip pat šį darbą rekomenduotina pratęsti galutinai įgyvendinus sinchronizaciją, mat tai padėtų nuodugniau įvertinti ne tik politinę, bet ir techninę antrojo integracinio atsako dalį. Negana to, šio tyrimo rezultatai gali būti panaudoti platesniame tyrime, siekiant išaiškinti Baltijos šalių tarpusavio santykių dinamiką energetikos sektoriuje.

Šaltinių ir literatūros sąrašas

Axelrod, Robert ir Robert Keohane, „Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions“, *World Politics* 38, 1985.

Axelrod, Robert ir William D. Hamilton, „The Evolution of Cooperation.“ *Science* 211, 1981.

Beach, Derek ir Rasmus Brun Pedersen, *Process-Tracing Methods, Foundations and Guidelines*, USA: University of Michigan Press, 2013.

Bennett, Andrew ir Colin Elman, „Qualitative Research: Recent Developments in Case Study Methods.“ *Annual Reviews*, 2006.

Beržiūnas, Valentinas, „Santykiai su Latvija bei Estija ir Baltijos šalių bendradarbiavimas“, *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004–2014 m.*, 2015.

Collard-Wexler, Simon, „Integration Under Anarchy: Neorealism and the European Union.“ *European Journal of International Relations*, 12 (3), 2006.

Collier, David, „Understanding Process Tracing.“ *Political Science and Politics*, 44 (4), 2011.

Collins, Gabriel, „Russia’s Use of the “Energy Weapon” in Europe.“ Hiustonas, 2017.
<https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/ac85a2b/BI-Brief-071817-CES_Russia1.pdf>
[Žiūrėta 2019 05 09]

Cottey, Andrew, *Reshaping Defence Diplomacy*, London: Routledge, 2004.

Forsberg, Tuomas, „The rise of Nordic defence cooperation: a return to regionalism?“ *International Affairs* 89 (5), 2013.

Godzimirski, Jakub, Ramūnas Vilpišauskas, Romas Švedas, *Energy Security in Baltic Sea Region: Regional coordination and management of interdependencies*. Vilnius: Vilnius University Press, 2015.

Grigas, Agnia, *The Gas Relationship between the Baltic States and Russia – politics and commercial realities*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies, 2012.

Guerieri, Paolo ir Pier Carlo Padoan, *Political Economy of European Integration: Markets and Institutions*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1989.

Jakubčionis, Algirdas, „Baltijos valstybių saugumo problemos: iš praeities į dabartį.“ *Politologija* 6, 1995.

Jervis, Robert, „Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate.“ *International Security* 24 (1), 1999.

Kapustans, Janis, „Cooperation among the Baltic States: reality and prospects.“ *NATO Research Fellowship Program, 1996–1998*.

- Keohane, Robert ir Joseph Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown and Company, 1977.
- Korteweg, Rem, „Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Russia.“ Belgija, 2018.
<[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU\(2018\)603868_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU(2018)603868_EN.pdf)> [Žiūrėta 2019 05 09]
- Laurinavičius, Česlovas, Egidijus Motieka ir Nortautas Statkus, *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai. XX amžius*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.
- Mattli, Walter, *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Mearsheimer, John, *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton, 2003
- Milner, Helen, „International theories of cooperation among nations: strengths and weaknesses.“ *World Politics* 44 (3), 1992.
- Molis, Arūnas ir Justinas Juozaitis, „Baltic plug into European electricity network: perspectives of success.“ *Humanities and social sciences Latvia* 25 (1), 2017.
- Nekrašas, Evaldas, „Baltijos šalių bendradarbiavimas su NATO.“ *Politologija* 6, 1995.
- Powell, Robert, „Absolute and Relative Gains in International Relations Theory.“ *The American Political Science Review* 85 (4), 1991.
- Nello, Susan Senior, *Applying the New Political Economy Approach to Explain Agricultural Policy Formation in the European Union*, Florence: European University Institute, 1997.
- Ramūnas Vilpišauskas, „Regioninė integracija: Baltijos šalių bendradarbiavimas integracijos į Europos Sąjungą kontekste.“ *Daktaro disertacija*, Vilniaus universitetas, 2000.
- Snyder, Jack ir Keir A. Lieber, „Defensive Realism and the „New“ History of World War I.“ *International Security* 33 (1), 2008.
- Sorsa, Piritta, „Regional Integration and Baltic Trade and Investment Performance.“ *IMF Working Paper*, 1997.
- Sprūds, Andris ir Toms Rostoks, *Energy – pulling the Baltic sea region together or apart?* Riga: Zinatne, 2009.
- Sumilo, Erika, „Trade and Trade Policy Developments in the Baltic States after Regaining Independence before Joining the EU.“ *XIV International Economic History Congress, 21 to 25 August 2006, Helsinki, Finland* 87, Ryga, 2006.
- Šerpėtis, Kęstutis, „Baltijos valstybių integravimosi į NATO ir Rusijos interesai.“ *Politologija* 6, 1995.
- Walt, Stephen M., „Alliance Formation and the Balance of World Power.“ *International Security* 9 (4), 1985.

Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*. London: Addison-Wesley, 1979.

Weber, Katja, „Hierarchy Amidst Anarchy: A Transaction Costs Approach to International Security Cooperation.“ *International Studies Quarterly*, 41, 1997.

Analizėje naudoti straipsniai ir dokumentai

15 min, „Dešimtmetis po Gruzijos-Rusijos karo: Maskva vis dar „ryja“ kaimynes žemes.“ 2018 rugpjūčio 4 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/desimtmetis-po-gruzijos-rusijos-karo-maskva-vis-dar-ryja-kaimynes-zemes-57-1010684>> [Žiūrėta 2019 03 17].

15 min, „Marjinkos taika: 5 faktai apie Ukrainoje šiuo metu vykstantį karą.“ 2016 balandžio 2 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/marjinkos-taika-5-faktai-apie-ukrainoje-siuo-metu-vykstanti-kara-57-603721>> [Žiūrėta 2019 03 17].

Andrulevičiūtė, Vilija, „Rusija mums gali atjungti elektrą greičiau, nei sinchronizuosimės su Europa.“ *LRT.lt*, 2018 sausio 17 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/200135/rusija-mums-gali-atjungti-elektra-greiciau-nei-sinchronizuosimes-su-europa>> [Žiūrėta 2019 05 05].

AS Augstsprieguma tiksls, „Baltic TSOs agreed on roadmap towards synchronization with continental Europe.“ 2014 gruodžio 12 d. <<http://www.ast.lv/en/events/baltic-tsos-agreed-roadmap-towards-synchronization-continental-europe>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „A. Butkevičius: derybos tarp „Orlen“ ir geležinkelių bus atnaujintos.“ *LRT.lt*, 2016 liepos 19 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/142941/a-butkevicius-derybos-tarp-orlen-ir-gelezinkeliu-bus-atnaujintos>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Baltijos šalių ir Vakarų elektros sistemų sinchronizavimo kelyje – dar daug kliūčių.“ 2017 kovo 22 d. <<http://www.bns.lt/topic/1912/news/52295043/>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Briuselyje pritarta techniniam sinchronizavimo scenarijui.“ *15min*, 2018 rugsėjo 14 d. <<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/briuselyje-pritarta-techniniam-sinchronizavimo-scenarijui-664-1029800>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „D. Grybauskaitė: Baltijos šalys per Lenkiją sinchronizuosios kartu.“ *15min*, 2018 kovo 22 d. <<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/baltijos-salys-ir-lenkija-briuselyje-sutare-del-elektros-tinklu-sinchronizacijos-664-944722>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Estija nesitraukia: nori antros „LitPol Link“ linijos.“ *15min.lt*, 2017 gegužės 11 d. <<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/energetika/estija-nesitraukia-nori-antros-litpol-link-linijos-664-796208>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „L. Linkevičius pasakė, kas paskatintų elektros tinklų sinchronizaciją su Lenkija.“ *LRT.lt*, 2017 sausio 13 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/160269/l-linkevicius-pasake-kas-paskatintu-elektros-tinklu-sinchronizacija-su-lenkija>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Lenkija sutinka: iš nesaugių elektrinių elektra neturi būti importuojama.“ *diena.lt*, 2016 kovo 21 d. <<http://www.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/ministras-lenkija-sutinka-nesaugiu-elektriniu-elektra-neturi-buti-importuojama-739996>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Lenkija tapo pastiprinimu Lietuvos kovoje prieš Astravo AE statybą.“ *15min.lt*, 2017 kovo 20 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lenkija-tapo-pastiprinimu-liuovos-kovoje-pries-astravo-ae-statyba-56-771458>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Lenkija vėlina Lietuvai svarbius projektus, reikalaujama nuolaidų „Orlen“.“ *LRT.lt*, 2016 rugsėjo 26 d. <<https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/149412/lenkija-velina-lietuvai-svarbius-projektus-reikalaujama-nuolaidu-orlen>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Lietuva svarsto dar vieną energetikos projektą įgyvendinti be Latvijos ir Estijos.“ *DELFI*, 2017 rugsėjo 11 d. <<https://www.delfi.lt/projektai/eko-energetika/lietuva-svarsto-dar-viena-energetikos-projekta-igyvendinti-be-latvijos-ir-estijos.d?id=75727335>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Pusmetis susitarti dėl sinchronizavimo.“ *Lietuvos žinios*, 2017 rugsėjo 21 d. <<https://www.lzinios.lt/Ekonomika/pusmetis-susitarti-del-sinchronizavimo/250722>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Rusija grasina Kaliningrade dislokuoti „Iskander“.“ *Lietuvos žinios*, 2016 liepos 3 d. <<https://www.lzinios.lt/Lietuva/rusija-grasina-kaliningrade-dislokuoti-iskander-/225655>> [Žiūrėta 2019 03 17].

BNS, „Rusija patvirtino, kad Karaliaučiuje dislokuoja „Iskander“ nuolatiniam buvimui.“ *15 min*, 2016 liepos 3 d. <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/rusija-patvirtino-kad-karaliauciuje-dislokuoja-iskander-nuolatiniam-buvimui-56-921136>> [Žiūrėta 2019 03 17].

BNS, „Sparti elektrinių statyba Kaliningrade – signalas Baltijos šalims.“ 2018 kovo 6 d. <<https://www.bns.lt/topic/1912/news/55162107/>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Svarbus energetikos projektas stringa: kelią gali užkirsti „Orlen“.“ *TV3.lt*, 2016 rugsėjo 13 d. <https://www.tv3.lt/naujiena/883336/verslas/lietuovosverslas/5?utm_source=kitiRubrikosStr&utm_medium=susijeRinktiniai-tekstai&utm_campaign=naujiena> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Vaičiūnas: galutinis politinis sutarimas dėl sinchronizavimo – kitų metų birželį.“ *DELFI*, 2017 gruodžio 18 d. <<https://www.delfi.lt/verslas/energetika/vaiciunas-galutinis-politinis-sutarimas-del-sinchronizavimo-kitu-metu-birzeli.d?id=76673909>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS, „Ž. Vaičiūnas: galutinis politinis sutarimas dėl sinchronizavimo – kitų metų birželį (dar papildytas).“ 2017 gruodžio 18 d. <<http://www.bns.lt/topic/1912/news/54545735/>> [Žiūrėta 2019 05 05].

BNS archyvas, „Gothia Power“ ir „Litgrid“ pasirašė 4,3 mln. litų vertės sutartį dėl Baltijos šalių prisijungimo prie Europos elektros tinklo galimybių.“ 2012 gegužės 9 d.

BNS archyvas, „J. Neverovičius: sinchronizuojant elektros tinklus su Vakarais, prireiks laimės ir sėkmės.“ 2013 spalio 17 d.

BNS archyvas, „Lietuva linkusi daugiau elektros linijų su Lenkija tiesti jau po sinchronizacijos.“ 2017 gegužės 9 d.

BNS archyvas, „M. Šeščovičius: Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizavimas – vienas svarbiausių ES projektų.“ 2017 gruodžio 18 d.

BNS archyvas, „Švedijos ekspertai: Baltijos šalių ir Europos energetikos sistemų sujungimas kainuotų 430-620 mln. eurų (papildytas).“ 2013 spalio 17 d.

BNS ir Lietuvos žinios, „Baltijos šalių energetikos sistemų prijungimo kaina.“ 2013 spalio 18 d. <<https://www.lzinios.lt/Ekonomika/baltijos-saliu-energetikos-sistemu-prijungimo-kaina/165558>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Europos Komisija, „Commission Delegated Regulation (EU) No 1391/2013 of 14 October 2013 amending Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council on guidelines for trans-European energy infrastructure as regards the Union list of projects of common interest.“ *Official Journal of the European Union* 349 (28), 2013 gruodžio 21 d. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1391>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Europos Komisija, „Commission Delegated Regulation (EU) 2016/89 of 18 November 2015 amending Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council as regards the Union list of projects of common interest.“ *Official Journal of the European Union* 19 (1), 2016 sausio 27 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJL.L_.2016.019.01.0001.01.ENG> [Žiūrėta 2019 05 05].

Europos Komisija, „Projects of common interest – Interactive map.“ <http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/transparency_platform/map-viewer/main.html> [Žiūrėta 2019 05 05].

Eurostat, „EU imports of energy products – recent developments.“ 2018 spalio <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/EU_imports_of_energy_products_-_recent_developments#Overview> [Žiūrėta 2019 03 17].

Gothia Power, „Executive summary of Project “Feasibility study on the interconnection variants for the integration of the Baltic States to the EU internal electricity market“.“ Švedija, 2013. <http://www.ast.lv/sites/default/files/editor/Executive%20summary%20of%20FIS-BIS%20project_0.pdf> [Žiūrėta 2019 05 05].

Gudavičius, Stasys, „Priimtas „Astravo AE stabdymo“ įstatymas.“ *Verslo žinios*, 2017 balandžio 20 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/04/20/priimtas-astravo-ae-stabdymo-istatymas>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Jankaitytė, Greta, „Lenkija siekia atsisakyti ilgalaikės sutarties su „Gazprom“.“ *Verslo žinios*, 2016 gegužės 31 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2016/05/31/lenkija-siekia-atsisakyti-ilgalaikes-sutarties-su-gazprom>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos energijos gamyba, „Baigta Baltijos šalių energetikos sistemos ir UCTE sinchroninio darbo pirminė galimybių studija.“ 2008 kovo 20d. <<https://gamyba.le.lt/apie-mus/naujienos/baigta-baltijos-saliu-energetikos-sistemos-ir-ucte-sinchroninio-darbo-pirmine-galimybiu-studija/3921>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos energijos gamyba, „Baltijos šalių elektros perdavimo sistemų operatoriai sutarė dėl UCTE galimybių studijos finansavimo.“ 2009 vasario 17 d. <<https://gamyba.le.lt/naujienos/baltijos-saliu-elektros-perdavimo-sistem-u-operatoriai-sutare-del-ucte-galimybiu-studijos-finansavimo/3876>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos kariuomenė, „NATO priešakinių pajėgų batalionas.“ <<https://kariuomene.kam.lt/lt/efp.html>> [Žiūrėta 2019 03 17].

Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Briuselyje sutarta dėl prioritetinės Baltijos valstybių sinchronizacijos krypties.“ 2017 balandžio 12 d. <<https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/briuselyje-sutarta-del-prioritetines-baltijos-valstybiu-sinchronizacijos-krypties>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Lietuvos Respublikos energetikos ministro valdymo sričių 2018–2020 metų strateginis veiklos planas.“ Vilnius, 2017. <https://enmin.lrv.lt/uploads/enmin/documents/files/2017%2012%2013%20EM%20VS%202018-2020%20m_%20SVP%20projektas.pdf> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, „Projektai elektros sektoriuje.“ 2016 liepos 19 d. <<https://enmin.lrv.lt/lt/strateginiai-energetikos-projektai/projektai-elektros-sektoriuje>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos Respublikos Prezidentės spaudos tarnyba, „Lietuvos strateginiams projektams – Europos Komisijos palaikymas.“ 2018 vasario 15 d. <<https://www.lrp.lt/lt/lietuvos-strateginiams-projektams-europos-komisijos-palaikymas/29416>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos Respublikos Seimas, „Lietuvos Respublikos būtinųjų priemonių, skirtų apsaugoti nuo trečiųjų šalių nesaugių branduolinių elektrinių keliamų grėsmių, įstatymas.“ (Nr. XIII-306). 2017 balandžio 20 d. <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/baac2202f3c11e78397ae072f58c508>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Baltijos premjerai: sinchroninis Baltijos valstybių prisijungimas prie Europos kontinentinių elektros tinklų turi būti ES prioritetu.“ 2011 vasario 14 d. <<https://lrvt.lt/naujienos/baltijos-premjerai-sinchroninis-baltijos-valstybiu-prisijungimas-prie-europos-kontinentiniu-elektros-tinklu-turi-buti-es-prioritetu>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Cabinet discussed new nuclear power plant and Baltic States' synchronization with the European Continental Network.“ 2013 spalio 17 d. <<https://lrvt.lt/en/news/cabinet-discussed-new-nuclear-power-plant-and-baltic-states-synchronisation-br-with-the-european-continental-network>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos elektros energetikos sistemos sujungimo su kontinentinės Europos elektros tinklais darbui sinchroniniu režimu projekto koncepcijos ir projekto įgyvendinimo strateginių krypties patvirtinimo.“ (Nr. 449). Vilnius, 2012 balandžio 25 d. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.423344?jfwid=rivwzvpgv>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. Nutarimo Nr. 610 „Dėl rinkliavos už naudojimąsi viešąja geležinkelių infrastruktūra nustatymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo.“ (Nr. 1474). 2012 gruodžio 5 d. <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D74C0292D2E7>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Litgrid, „Sutrumpintos tarpinės konsoliduotosios ir bendrovės finansinės ataskaitos, parengtos pagal tarptautinius finansinės atskaitomybės standartus, priimtus taikyti Europos Sąjungoje (neaudituotos), už devynių mėnesių laikotarpį, pasibaigusį 2018 m. rugsėjo 30 d.“ 2018 lapkričio 14 d. <https://www.nasdaqbaltic.com/market/upload/reports/lgd/2018_q3_lt_eur_con_ias.pdf> [Žiūrėta 2019 05 05].

Masera, Marcelo, „DG JRC's support to electricity system and market developments in the EU.“ 2016 birželio 30 d. <<http://www.europeanenergyforum.eu/sites/default/files/events/doc/EEF%20Briefing%20for%20M>

[EP%20Assistants%20on%20Security%20of%20Electricity%20Supply%2030%2006%202016%20-%20JRC%20Marcelo%20Masera.pdf](#)> [Žiūrėta 2019 05 05].

Mykolaitytė, Kornelija, ELTA, „Baigta sinchronizacijai svarbi studija.“ *DELFI*, 2018 rugpjūčio 31 d. <<https://www.delfi.lt/verslas/energetika/baigta-sinchronizacijai-svarbi-studija.d?id=78950779>> [Žiūrėta 2019 05 05].

NATO, „Wales Summit Declaration.“ 2014 rugsėjo 5 d. <https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm> [Žiūrėta 2019 03 17].

Navakas, Naglis, „Baltijos šalys pamažu stumiasi link sinchronizacijos.“ 2017 gegužės 9 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/05/09/baltijos-salys-pamazu-stumiasi-link-sinchronizacijos>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Navakas, Naglis, „Dėl sinchronizacijos – minkštas kompromisas.“ *Verslo žinios*, 2018 birželio 28 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2018/06/28/del-sinchronizacijos--minkstas-kompromisas>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Navakas, Naglis, „Europos elektros tinklai sutiko priimti Baltijos šalis.“ *Verslo žinios*, 2018 spalio 11 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2018/10/11/europos-elektros-tinklaisutiko-priimti-baltijos-salis>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Navakas, Naglis, „Lenkija Baltarusijos AE sako „ne“.“ *Verslo žinios*, 2017 kovo 19 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/03/19/lenkija-baltarusijos-ae-sako-ne>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Navakas, Naglis, „Lietuvos geležinkeliai“ ir „Orlen“ bendradarbiaus.“ *Verslo žinios*, 2017 birželio 27 d. <<https://www.vz.lt/transportas-logistika/2017/06/27/lietuvos-gelezinkeliai-ir-orlen-bendradarbiaus>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Navakas, Naglis, „Pateiktas oficialus prašymas sinchronizuotis su Vakarų Europa.“ *Verslo žinios*, 2018 rugsėjo 21 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2018/09/21/pateiktas-oficialus-prasymas-sinchronizuotis-su-vakaru-europa>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Navakas, Naglis, „Penki būdai stabdyti Astravo AE.“ *Verslo žinios*, 2016 balandžio 21 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2016/04/21/penki-budai-stabdyti-astravo-ae>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Navakas, Naglis, „Sinchronizacijai – techninių galimybių studija.“ *Verslo žinios*, 2017 rugsėjo 29 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/09/29/sinchronizacijai--dar-viena-studija>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Navakas, Naglis, „Sutarta dėl sinchronizacijos krypties per Lenkiją.“ *Verslo žinios*, 2017 balandžio 13 d. <<https://www.vz.lt/energetika/2017/04/13/sutarta-del-sinchronizacijos-krypties-per-lenkija>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Staselis, Rytas, „Koją kiša ne Rusija: lietuvių brandintą elektros tinklų idėją perima estai.“ *Verslo žinios*, 2015 spalio 31 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2015/10/31/koja-kisa-ne-rusija-lietuviu-brandinta-elektros-tinklu-ideja-perima-estai>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Rytas Staselis, „Pigiausia Baltijos šalių sinchronizacija per Lenkiją.“ *Verslo žinios*, 2016 gruodžio 15 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2016/12/15/pigiausia-baltijos-saliu-sinchronizacija-per-lenkija>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Ragauskas, Rimvydas, „Lenkijos meilė anglims iš politinio išskaičiavimo.“ *Verslo žinios*, 2016 liepos 12 d. <<https://www.vz.lt/sectoriai/energetika/2016/07/12/lenkijos-meile-anglims-is-politinio-isskaiciavimo>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Valstybinė geležinkelio inspekcija prie Susisiekimo ministerijos, „Įsakymas dėl rinkliavų už viešosios geležinkelių infrastruktūros valdytojo teikiamas paslaugas dydžių nustatymo.“ (Nr. V-67). 2013 sausio 28 d. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.442384>> [Žiūrėta 2019 05 05].

Zhdannikov, Dmitry, Olesya Astakhova ir Oksana Kobzeva, „Russian gas exports to boom despite U.S. pressure and rivalry.“ *Reuters*, 2018 spalio 3 d. <<https://www.reuters.com/article/us-oil-opec-russia-gas/russian-gas-exports-to-boom-despite-u-s-pressure-and-rivalry-iduskcn1md0jc>> [Žiūrėta 2019 03 17].

SUMMARY

(Non)cooperation Between the Baltic States in Energy Sector: The Case of Power Grids Synchronization

This Master's Thesis examines the dynamics of Baltic states' cooperation in implementing the political phase of electricity network synchronization with continental European networks (CEN). The main aim of this study was to identify the factors that led to the emergence of a unified position and made the political agreement in Brussels possible. To achieve this goal the following tasks were formulated:

1. Introduce the theoretical approaches of liberalism and neorealism, and the hypotheses that arise from them;
2. Review the context of synchronization process;
3. Identify how the positions of the three Baltic States have changed regarding synchronization process: including lengthy negotiations without finding a consensus and the achievement of an agreement.

The first part of this Thesis discusses two theoretical approaches that are explaining regional cooperation – liberalism and neorealism. They are used to form two main hypotheses (**H1** and **H2**), which are tested in the second part. **H1** argues that the European Commission has become one of the most important actors in helping the Baltic states to reach an agreement, and thus solving collective action problems. **H2** states that intensified cooperation between the Baltic states was driven by the threat of Russia.

The second part of this work tests these hypotheses by conducting a case study using the process tracing method. The analysis covers the period from 2013 to 2018. Having examined both hypotheses, it was discovered that the EC had the greatest influence regarding the Baltic states' cooperation. Supranational institution has taken a leader's role and moderated the negotiation processes, initiated feasibility studies, and overseen the parties' compliance. The study also discovered that Lithuania had taken a leading role as well. First of all, Lithuania has made great efforts to improve bilateral relations with Poland, which resulted in involving Poland in the synchronization process. Furthermore, Lithuania's efforts have partly resulted in the EC taking the lead in this project.

However, the second hypothesis in the work is only partially confirmed, as the study found that the strengthening and expansion of electricity networks in Russia and Belarus was not a primary factor in promoting more active cooperation between the Baltic states, but had some influence on Lithuania, Poland and later on the European Commission.

1 lentelė. Svarbiausi įvykiai, siekiant Baltijos šalių sinchronizacijos

Data	Įvykis
2007 m. birželio 11 d.	Trijų Baltijos valstybių premjerai (Gediminas Kirkilas, Aigars Kalvitis ir Andrus Ansip) pasirašė Komunikatą dėl Baltijos šalių ketinimo kaip galima greičiau prisijungti prie Elektros perdavimo koordinavimo sąjungos.
2007 m. spalio 31 d.	Baltijos valstybės pateikė paraišką UCTE (Europos perdavimo koordinavimo sąjungai) techninėms sąlygoms gauti.
2007 m.	UCTE iškėlė sąlygą atlikti Baltijos šalių energetikos sistemos ir UCTE sinchroninio darbo galimybių tyrimo studiją.
2008 m. kovo 20 d.	Patvirtinta pirminės galimybių studijos dėl Baltijos šalių energetikos sistemos sinchroninio darbo su UCTE galutinė ataskaita, atlikta Komunikato pagrindu.
2008 m. gegužės 17 d.	Baltijos šalių elektros perdavimo sistemų operatorių ir UCTE vadovai Prahoje aptarė tolesnius sinchroninio Baltijos energetikos sistemų sujungimo su UCTE veiksmus.
2008 m. gruodžio 19 d.	Įkurtas Europos elektros perdavimo sistemos operatorių tinklas ENTSO-E. Jos pagrindą sudaro buvusios tarptautinės asociacijos – UCTE, ETSO, NORDEL, BALTSO ir kitos.
2009 m. vasario 17 d.	Lietuvos, Latvijos ir Estijos energetikos bendrovės susitarė lygiomis dalimis finansuoti Baltijos ir UCTE sinchroninio darbo galimybių tyrimo studiją.
2009 m. birželio 17 d.	Europos Komisijos pirmininkas ir Europos Sąjungos Baltijos jūros regiono valstybių (Danijos, Vokietijos, Baltijos šalių, Švedijos, Suomijos ir Lenkijos) atstovai pasirašė memorandumą dėl Baltijos energijos rinkos jungčių plano (BEMIP) iniciatyvos sukūrimo.
2010 m. rugsėjo 23 d.	TEN-E finansinės paramos komiteto posėdyje pritarta trijų Baltijos šalių integracijos į ES vidaus elektros rinką studijos finansavimui, tam skiriant 950 tūkst. eurų.

2011 m. vasario 14 d.	Baltijos šalių premjerai kreipėsi į Europos Komisiją (EK) prašydami paramos šalių elektros energetikos sistemų prijungimui prie Europos kontinentinių elektros tinklų.
2011 m. rugsėjo 7 d.	Europos Komisija Baltijos valstybių elektros perdavimo sistemų operatoriams oficialiai skyrė iki 950 tūkst. eurų paramos Baltijos valstybių integracijos į Europos Sąjungos vidaus elektros rinką ir galimų jungčių įrengimo galimybių studijai iš dalies finansuoti.
2011 m. gruodžio 1 d.	Pasirašyta „Litpol Link“ projekto įgyvendinimo sutartis.
2012 m. gegužės 9 d.	„Litgrid“ ir Švedijos „Gothia Power“ pasirašė 1,25 mln. eurų vertės sutartį dėl Baltijos šalių prisijungimo prie Europos elektros tinklo galimybių studijos.
2013 m. spalio 13 d.	Į ES bendro intereso projektų sąrašą įtraukta Estijos, Latvijos ir Lietuvos sinchroninė jungtis su žemyninės Europos tinklais.
2013 m. spalio 14 d.	„Gothia Power“ baigė sinchronizavimo galimybių studiją, kurioje konstatuota, kad Baltijos šalių ir kontinentinės Europos elektros energetikos sistemų sujungimas darbui sinchroniniu režimu – sudėtingas, tačiau ir technologiniais, ir teisiniais aspektais įgyvendinamas projektas.
2014 m. gruodžio 5 d.	Baltijos šalių Ministrai Pirmininkai Baltijos Ministrų Tarybos (BMT) susitikime sutarė, kad Baltijos šalių sinchronizacija su kontinentinės Europos tinklais turi būti pasiekta iki 2025 m. per jungtis tarp Lietuvos ir Lenkijos, paskatinant tam reikalingus veiksmus.
2014 m. gruodžio 12 d.	Baltijos šalių perdavimo sistemų operatoriai sutarė dėl veiksmų plano, siekiant Baltijos šalių elektros energijos sistemas sinchronizuoti su žemyninės Europos tinklais.
2015 m. birželio 8 d.	Baltijos šalys, Suomija, Švedija, Lenkija, Vokietija ir Europos Komisijos narys M. A. Canete pasirašė savitarpio supratimo memorandumą, kuriame Baltijos valstybių elektros tinklų sinchronizavimo su Europos kontinentiniais tinklais iki 2025 m. projektas pripažintas viena iš BEMIP veiklos užduočių, tam sukurta atskira darbo grupė.
2015 m. lapkričio 18 d.	Atnaujintas bendro intereso projektų sąrašas, į kurį įtraukti įvairūs Baltijos valstybių elektros energijos tinklų integravimo į žemyninės Europos tinklą aspektai, įskaitant jų sinchroninį veikimą.

2015 m. IV ketv.	Estija išskėlė sinchronizacijos per Suomiją klausimą ir būtinybę atlikti studiją, kuri padėtų išsiaiškinti, kuriuo būdu sujungti Baltijos šalių elektros tinklus būtų ekonomiškai efektyviausia.
2017 kovą	PSE išskėlė idėją tiesti jūrinį kabelį, siekiant įgyvendinti sinchronizacijos projektą, tačiau dėl to nebuvo priimtas joks sprendimas.
2017 m. balandžio 12 d.	Įvyko BEMIP HLG susitikimas, kuriame su stipriu Europos Komisijos palaikymu sinchronizacijos su KET variantą per Lenkiją pasiūlyta pripažinti pagrindiniu ir sutarta, kad iki 2018 m. sausio mėnesio turi būti parengta ir pateikta paraiška ENTSO-E dėl prisijungimo sąlygų. Susitikime taip pat pristatyti JTC studijos rezultatai.
2017 gegužės 8 d.	Trijų Baltijos šalių premjerai kartu su Lenkijos ministre pirmininke preliminariai sutarė, jog Lietuvos, Latvijos ir Estijos elektros sistemos bus sinchronizuojamos su kontinentine Europa per Lenkiją. Susitikime numatyta birželį pasirašyti supratimo memorandumą.
2017 m. birželio 8 d.	Estija ir Latvija kreipėsi į Europos Komisiją, išreikšdamos poziciją, kad šalys negali pritarti sinchronizacijos scenarijui su kontinentinės Europos tinklais tik per esamą „LitPol Link“ jungtį.
2017 m. rugsėjo 29 d.	Lenkijoje keturi elektros perdavimo sistemų operatoriai (Lietuvos „Litgrid“, Lenkijos PSE, Latvijos AST ir Estijos „Elering“) bei ENTSO-E sutarė pradėti dinaminę Baltijos šalių sinchronizacijos su kontinentinės Europos tinklais studiją. Ji turėjo padėti nustatyti technines sinchronizavimo sąlygas.
2018 m. kovo 22 d.	Baltijos šalių ir Lenkijos vadovai Briuselyje sutarė dėl Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizavimo su kontinentine Europa. Bendru pareiškimu, paskelbtu po susitikimo su Europos Komisijos pirmininku Jean-Claude Juncker, įtvirtintas įsipareigojimas iki 2025 metų sinchronizuoti tinklus per Lenkiją. Tiesa, tai buvo deklaracija ir joks dokumentas nebuvo pasirašytas.
2018 m. birželio 28 d.	Pasirašytas politinis susitarimas dėl elektros tinklų sinchronizavimo per Lenkiją. Jį pasirašė Lietuva, Latvija, Estija, Lenkija ir EK. Priimtas kompromisinis sprendimas, kurio technines detales pavesta išgryninti papildomoje studijoje.

2018 m. rugsėjo 14 d.	Baltijos energijos rinkos jungčių plano (BEMIP) aukšto lygio grupė, kurioje yra Baltijos šalių, Lenkijos ir Europos Komisijos atstovai, pritarė techniniam sinchronizavimo scenarijui, kurį parengė Lenkijos Energetikos instituto Gdansko tyrimo grupės mokslininkai.
2018 m. rugsėjo 21 d.	Lenkijos perdavimo tinklo operatorius PSE kartu su Baltijos šalių operatoriais pateikė paraišką ENTSO-E dėl kontinentinės Europos elektros tinklų išplėtimo.
2018 m. spalio 11 d.	ENTSO-E kontinentinės Europos regioninė grupė priėmė sprendimą išplėsti Europos perdavimo sistemų sinchroninę erdvę į Baltijos šalis.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis BNS ir „Verslo žinių“ pranešimais

Priedas Nr. 2.

Baziniai klausimai pašnekovams

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?
2. Kaip manote, kas lėmė, jog po „Gothia Power“ studijos, visoms šalims sutarus, kad sinchronizacija turėtų vykti per dvi „LitPol Link“ jungtis, nebuvo pasirašytas politinis susitarimas?
3. Kokios įtakos nesusitarimui turėjo Lenkijos nenoras statyti antrosios jungties? Kas lėmė, jog ji to nenorėjo?
4. Kas vyko toliau – ar bandyta įtikinti Lenkiją, ieškota kitų variantų? Kokių?
5. Kada iškilo idėja Baltijos šalis sinchronizuoti per Suomiją? Kas lėmė tokio pasiūlymo atsiradimą?
6. Kaip kiekviena iš Baltijos šalių reagavo į tokį siūlymą?
7. Kokį vaidmenį, sprendžiant nesutarimus tarp šalių, atliko tarptautinės institucijos, pvz., EK?
8. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti alternatyvių galimybių studiją?
9. Kaip ir kodėl kito Lenkijos pozicija? Kas tai lėmė?
10. Kokį sprendimą dėl krypties šalys priėmė po JTC alternatyvių galimybių studijos?
11. Kas lėmė, jog 2017 m. gegužę priėmus žodinį susitarimą, birželį Estija su Latvija kreipėsi į EK, pranešdamos, kad negali sinchronizuotis su KET per vieną jungtį?
12. Kaip šie nesutarimai buvo sprendžiami? Kokį vaidmenį atliko EK?
13. Vertinant skirtingus scenarijus, ar technologinis patikimumas buvo svarbiausias aspektas, ar taip pat buvo svarbus ir ekonominis motyvas? Jei svarbus ir ekonominis, tai ar šalys nesutarė dėl bendrai reikalingų investicijų projektui, ar dėl pagal scenarijus tenkančių nacionalinių investicijų sumų?
14. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti dinaminę studiją? Kodėl joje buvo analizuojamas jūrinės jungties variantas, nors anksčiau toks siūlymas buvo kritikuojamas?
15. Kas lėmė, jog po jos Baltijos šalims pavyko susitarti – kas suvienijo pozicijas? Ar nacionalinių kaštų pasidalinimo veiksnys buvo svarbus?
16. Apibendrinant visą projektą, kokios įtakos turėjo didėjanti Rusijos grėsmė, ypač turint omeny Krymo okupaciją?

Priedas Nr. 3.

Interviu su už energetikos infrastruktūrą vienoje iš Baltijos šalių atsakingu asmeniu (Interviu Nr. 1.)

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?

Atviresnis bendradarbiavimas Lietuvos, Latvijos, Estijos, antras – proceso moderatoriaus pakvietimas iš EK, trečias – techninių ekspertų iš ENTSO-E įtraukimas procesą. Man svarbiausia studija – Gdansko.

2. Kaip manote, kas lėmė, jog po „Gothia Power“ studijos, visoms šalims sutarus, kad sinchronizacija turėtų vykti per dvi „LitPol Link“ jungtis, nebuvo pasirašytas politinis susitarimas?

Ten nebuvo galutinio atsakymo: tiek techninių, tiek ekonominių. Apie ką kalbu, yra infrastruktūra bei dvi ekonominės dedamosios: CAPEX ir OPEX, pirmasis nurodo, kiek tu sumokėsi iš karto už infrastruktūrą, o antrasis, kiek tau kainuos ją kasmet išlaikyti. Tai „Gothia Power“ studijoje nebuvo visų techninių atsakymų ir trūko OPEX dalies.

Nacionalinės investicijos į infrastruktūrą, žinoma, buvo svarbios, tačiau tai lengviausia dalis, nes pažiūri, kiek reikia sustiprinti Lietuvos, Latvijos, Estijos elektros perdavimo tinklą, tai tas baigtinis projektų sąrašas buvo turbūt jau nuo 2014 metų ir investicijos nebesikeitė, keitėsi tik indeksavimas. Baltijos šalių operatoriai patys identifikavo ir sutarė, kiek reikia stiprinti tinklą, kokių linijų reikia ir kiek tai gali kainuoti. Ir tas projektų sąrašas buvo naudojamas visose studijose, nes jis buvo baigtinis sąrašas. Tai dėl šitos bazinės dalies visi sutarė, dėl scenarijų ekonominės dalies – diskusijų buvo.

3. Kokios įtakos nesusitarimui turėjo Lenkijos nenoras statyti antrosios jungties? Kas lėmė, jog ji to nenorėjo?

Lenkijos veiksnys, nemanau, kad buvo svarbus. Jis galbūt buvo savotiškas *triggeris*. Esminis argumentas, kodėl skirtingai pradėjo matyti šalys sinchronizaciją, tai estų racionalus protas, estai sako: mes visą laiką norim rinktis iš dviejų alternatyvų – antroji gali būti teorinė, ji gali būti utopinė, bet mes įpratę priiminėti sprendimus iš dviejų alternatyvų. Tada kilo klausimas, kas yra dvi alternatyvos ar vienos krypties keli scenarijai, ar skirtingos kryptys. Mes manėm, kad turim net tris alternatyvas, o jie sakė, kad nori išvis apsvarstyti kitą scenarijų. Tai čia toks kultūrinis, komunikacinis skirtumas buvo.

4. Kas vyko toliau – ar bandyta įtikinti Lenkiją, ieškota kitų variantų? Kokių?

–

5. Kada iškilo idėja Baltijos šalis sinchronizuoti per Suomiją? Kas lėmė tokio pasiūlymo atsiradimą?

Po „Gothia Power“ studijos kažkuriuo metu.

6. Kaip kiekviena iš Baltijos šalių reagavo į tokį siūlymą?

Lietuva laikėsi savo pozicijos, o Latvija išklaušė vienos pozicijos, išklaušė kitos ir nusprendė palaikyti estus, kad reikia įvertinti visas galimybes. Latvija visada bangavo, tai pritarė Lietuvai, tai Estijai, priklausomai nuo to, kokia pozicija jai naudingiausia.

7. Kokį vaidmenį, sprendžiant nesutarimus tarp šalių, atliko tarptautinės institucijos, pvz., EK?

Europos Komisijos vaidmuo buvo svarbus, nes tai buvo vienas esminių jos prioritetų, todėl iniciavo padaryti dar vieną studiją, kurioje įvertintų visas alternatyvas. Jie pasakė: studiją padarys mūsų *think-tankas* – JTC – ir startuojam. Kuo greičiau, tuo geriau.

8. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti alternatyvių galimybių studiją?

EK. Tam, kad nutrauktų ginčus ir būtų galima kuo greičiau pradėti darbus. Jie apsiėmė moderatoriaus rolę.

9. Kokį sprendimą dėl krypties šalys priėmė po JTC alternatyvių galimybių studijos?

Po šios studijos šalys vis tiek nesutarė. Nors buvo planuota pasirašyti susitarimą 2017 m. birželį, jis neįvyko, nes iškilo papildomų ekonominių klausimų. Dėl OPEX dalies. JTC išnagrinėjo 4 variantus: status quo, per Suomiją, per Lenkiją su 1 „LitPol Link“, per Lenkiją su 2 „LitPol Link“. Tai atmetė pirmą ir antrą, tai liko trečias ir ketvirtas. Patikimumo prasme geresnis yra per dvi „LitPol Link“ jungtis. Latvija ir Estija tuomet pasakė, kad jiems reikia žinoti, kiek kainuos kiekvieni metai po sinchronizacijos – atsijungus nuo IPS/UPS, kiek kainuos sistemos rezervavimas. Tai yra pirminis, antrinis ir tretinis rezervai. Pirminį mes dabar gauname nemokamai, o po sinchronizacijos to nebus. Tai Latvija ir Estija norėjo tikslų skaičių. Dėl to nepasirašė susitarimo ir buvo paprašyta ENTSO-E pagalbos, kad patikrintų JTC studiją ir pateiktų OPEX dalies kaštus, kiek kainuos kiekvieni sinchronizacijos metai nuo 2025 m. 20 metų į priekį.

10. Kas lėmė, jog 2017 m. gegužę priėmus žodinį susitarimą, birželį Estija su Latvija kreipėsi į EK, pranešdamos, kad negali sinchronizuotis su KET per vieną jungtį?

Čia buvo formalumas, nes iš tiesų norėjo turėti šalys įvertinimus, kiek kainuos sistemų palaikymas.

11. Kaip šie nesutarimai buvo sprendžiami? Kokį vaidmenį atliko EK?

EK ir toliau laikėsi moderatoriaus vaidmens, tęsė moderavimą ir dažnio ir dinaminio stabilumo studijų metu. Vykdavo mėnesiniai susitikimai su labai aiškiu planu, kas kada turi ką padaryti.

12. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti dinaminę studiją? Kodėl joje buvo analizuojamas jūrinės jungties variantas, nors anksčiau toks siūlymas buvo kritikuojamas?

–

13. Kas lėmė, jog po jos Baltijos šalims pavyko susitarti – kas suvienijo pozicijas? Ar nacionalinių kaštų pasidalinimo veiksnys buvo svarbus?

Mes pradėjome su ENSTO-E dirbti, o tada ENSTO-E pasakė: o jūs išnagrinėjot DC variantą. Mes atsakėm, kad ne, nes JRC nagrinėta buvo tik AC jungtis. Tuomet jie pasakė, kad išnagrinės ir DC variantą. Išnagrinėjo ir pasakė, kad optimalus variantas AC plius DC. Visi laimingi – valio.

Labai didelė dalimi lėmė ekonominiai motyvai. Kai atsirado skaičiukai, tai viskas ir įvyko. Kažkodėl buvo atsiradęs iš Estijos pusės labai didelis išgąstis, kad bendrai Baltijos šalims bus milijardas per metus rezervui ir sinchronizacijai, kitaip tariant po maždaug 333 mEur kiekvienai šaliai, tai jie norėjo tikslų skaičių, o kai juos gavo, tai ir buvo sudėti parašai.

14. Apibendrinant visą projektą, kokios įtakos turėjo didėjanti Rusijos grėsmė, ypač turint omeny Krymo okupaciją?

Nemanau, kad tai turėjo įtakos.

Priedas Nr. 4.

Interviu su žurnalistu Nagliu Navaku (Interviu Nr. 2.)

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?

„Gothia Power“ turėjo būti tarsi tas atspirties taškas, kur ištyrėm, pasižiūrėjom, BEMIP‘e susitarėm, visi pritarė, „Gothia“ studija ir vadovausimės. Buvo manoma, kad eisim per dvi „LitPol Link“ jungtis, bet tuomet politiniai procesai užstrigo ir vieno tokio lūžio, man atrodo, nebuvo. Buvo toks keistas judėjimas *start, stop*. Ir po to juos jau įvardijo kaip lūžinius tik po laiko. Buvo momentas, kai Lietuvoje lankėsi J.C. Junckeris ir jis tarpe visų pasakymų pasakė, kad reikia sinchronizuotis ir EK remia šitą projektą. Ir vėliau, po gero pusmečio, buvo sakoma, kad tai ir buvo lūžinis momentas, kai EK pirmininkas atėjo ir pasakė, kad esam už. Tačiau tai nelimpa taip lengvai. Jei tikėtum, ką sako politikai, tai jo, tai buvo lūžis, bet jei pasikeli kažką biški iš seniau, tai EK visą laiką sakė, kad remia. Junckeris nebuvo atvažiavęs, bet kai atvažiavo, tai juk ne dėl sinchronizacijos. Ir atrodo, kad politikai pasirinko tiesiog patraukliausią įvykį. Visas procesas buvo sulaužytas, judėjo po vieną žingsniuką – žingsnis ir studija, žingsnis ir studija.

2. Kaip manote, kas lėmė, jog po „Gothia Power“ studijos, visoms šalims sutarus, kad sinchronizacija turėtų vykti per dvi „LitPol Link“ jungtis, nebuvo pasirašytas politinis susitarimas?

Estai sugalvojo, kad jiems reikia imtis aktyvesnio vaidmens ir sugalvojo sinchronizacijos per Skandinaviją scenarijų. Bet jis gimė, kaip aš suprantu, dėl to, kad lenkų niekaip nepavyko įtikinti, kad jiems tas atneš kažkokios naudos ir jie stengėsi koku nors būdu praslysti, kad nereiktų nieko daryti. Tuo metu rodėsi, kad reikės antros jungties ir jie šito nenorėjo visiškai. Nepanašu, kad jie apskritai buvo suinteresuoti vystyti kokius nors ryšius energetinius su Baltijos šalimis, nes buvo ir politinis klimatas ne taip pasisukęs drastiškai. Elementariai nebuvo politinės valios. Ir estai tuo tarpu sugalvojo alternatyvų scenarijų, kuris turėjo būti kaip derybinė korta: jei lenkai nenori, eisim per Skandinaviją. Jis nebuvo prasmingas, nes kaip perdavimo sistemų operatoriai mėgsta sakyti „ant planų tinklo nepastatysi“, o technologijos, kurios turėjo būti įdiegtos, buvo eksperimentinės, tai vargu bau, ar kas nors norėtų tokį procesą kaip sinchronizacija įgyvendinti per eksperimentines technologijas. Bet šitas manevras estams sprogo į veidą, nes lenkai pamatė progą nusiplauti visai. Gavosi taip, kad ant šito scenarijaus pasikabino kelios politinės karjeros, keletas žmonių nusprendė, kad tai būtų labai estiškas variantas – padaryti tai, ko niekas nedarė.

3. Kokios įtakos nesusitarimui turėjo Lenkijos nenoras statyti antrosios jungties? Kas lėmė, jog ji to nenorėjo?

Lenkijai tai galimai neapsimokėjo. Pigus elektros importas ekonomikai atsiliepia mažiau nei jos pasigaminimas. Jei pats pasigamini, pats suvartoji, sukuriamas didesnis BVP, pinigai neišeina iš šalies, sukasi vietinėje ekonomikoje. Ir tai tam tikra prasme yra sveikesnis būdas gamintis energiją. Importas tarsi tuos pinigus išveda iš šalies. Jie turi visą vertės grandinę savo šalyje – nuo anglies kasybos iki elektros vartojimo, tai nėra labai didelės prasmės bausti kažkurią savo ekonomikos dalį dėl pigesnės elektros. Lenkijos valdžia tame nematė jokių teigiamų politinių dividendų, o gal net matė ir neigiamų – lietuviai mums pavardžių neleidžia rašyti savo rašmenimis, o mes jiems elektros tinklus tiesime.

4. Kas vyko toliau – ar bandyta įtikinti Lenkiją, ieškota kitų variantų? Kokių?

–

5. Kada iškilo idėja Baltijos šalis sinchronizuoti per Suomiją? Kas lėmė tokio pasiūlymo atsiradimą?

–

6. Kaip kiekviena iš Baltijos šalių reagavo į tokį siūlymą?

Latvija visada plaukė pasroviui. Bet kuriuo scenarijumi jie bus vidury. Nebuvo jiems didelė prasmė pykti ant Rusijos ir desinchronizuotis, nes pusė Rygos rusakalbiai. Lietuviai ir Estai didesnę priešpriešą turėjo, nes skirtingi scenarijai keitė svorį šalių: jei integracija per „LitPol Link“, didesnė investicijų dalis ateina pas mus, gaunam daugiau pinigų, įgyvendinam projektus, inžinieriai patenkinti, turi, ką veikti, perdavimo sistemos operatorius gali džiaugtis, nes turi naujų „žaislų“, mes atsiduriame centre, esam saugiausioje vietoje, bet lygiai dėl tų pačių priežasčių estai norėjo sinchronizuotis per Suomiją.

Tą projektą nuo estų atpurtė tik studijos, kurios pasakė, kad per brangu, nelogiška, gal jūs baikit su tuo. Ir nesu matęs, kad estai kada nors būtų išsižadėję viešai to projekto.

7. Kas vyko toliau? Kokį vaidmenį, sprendžiant nesutarimus tarp šalių, atliko tarptautinės institucijos, pvz., EK?

Manau, kad reikšmingos įtakos turėjo pasikeitusi valdžia ir jos požiūris į sinchronizacijos projektą. Jie žiūrėjo, kaip įspirti rusams energetikos sektoriuje. Jie pareiškė, kad sieks „Gazprom“ kontrakto išvis neatnaujinti. Ne tai, kad sieks persiderėti, gauti geresnes sąlygas, ne, ne, jie pasakė, kad išvis nepirks dujų iš „Gazprom“. Ir čia rimtas pareiškimas. Ir jie daug palankiau žiūrėjo į sinchronizaciją, nes „o, jūs norit atsiskirti nuo rusų? Labai gerai“. Kiek man teko girdėti iš žmonių, kurie dalyvavo derybose, tai pirmas dalykas, kuris labai ryškiai pasikeitė, tai lenkų pozicija, kai jie pasakė, kad sutinka sinchronizacija vyks per juos, tada ir estai turėjo priglauti ausis. Ir tai tikrai buvo svarbus įvykis, nes jie yra nepalyginamai didesnis žaidėjas nei visos trys Baltijos šalys. Čia gal net ir mūsų rinkimai padėjo, nes įvyko visiška santykių transformacija, nes buvo pradėti spręsti klausimai ir dėl Rengės ruožo, ir dėl „Orlen“, ir dėl sinchronizacijos. Įvyko santykių perkrovimas. Kitas svarbus aspektas – EK vaidmuo, nes kai prie derybų stalo reikėjo kažką nuraminti, kad ir tuos pačius lenkus, nes jie buvo nusiteikę politiškai padėti, bet nebuvo nusiteikę tam išleisti daug pinigų, tai tos rolės imdavosi EK atstovai.

8. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti alternatyvių galimybių studiją?

Tai buvo Lietuvos ir EK iniciatyva atlikta studija. Buvo nuspręsta patikrinti tą estų iškeltą scenarijų ir tada žinoti, kokio gerumo jis išties yra. Tai viena iš tų studijų, kuri padėjo išjudinti politinį procesą, nes lenkai buvo apatiški, estai norėjo naujų variantų, lietuviai juos vertino kaip per brangius, tai kaip kitaip išsiaiškinsi – reikia atlikti studiją. Ji parodė tą patį, ką parodė ir „Gothia“ – saugiausia jungtis per du „LitPol Link“. Bet ji parodė ir dar vieną įdomų dalyką, nežinau, ar „Litgrid“ to tikėjosi, kad yra įmanoma ir per vieną jungtį. Tai galėjo turėti įtakos ir Lenkijos nuomonei dėl sinchronizacijos, bet jau tuo metu Lenkijos ir Lietuvos santykiai buvo šiek tiek pašiltėję, tai manau, kad politinis pasiryžimas jau buvo užsakant šią studiją. Ar bent jau iki studijos pabaigos jis atsirado. Ir scenarijus dėl vienos jungties nagrinėtas, turint galvoje lenkų rūpesčius dėl antros jungties.

9. Kokį sprendimą dėl krypties šalys priėmė po JTC alternatyvių galimybių studijos?

Atsirado naujas variantas, kurį ypač palaikė lietuviai, net D. Virbickas žurnalistas išstojo, kad technologiškai tai įmanoma, padidinat „LitPol Link“ galią, bet tuo labai suabejojo Estai ir Latviai, nes tai tiesiog nesaugu, nes medis užkris ir viskas – veikiam salos režimu.

10. Kas lėmė, jog 2017 m. gegužę priėmus žodinį susitarimą, birželį Estija su Latvija kreipėsi į EK, pranešdamos, kad negali sinchronizuotis su KET per vieną jungtį?

Turint omeny, kad „Litgrid“ anksčiau laikėsi tos pačios pozicijos, aš manau, kad tai buvo pagrįstas rūpestis, kažkokios papildomos saugumo priemonės turi būti priimtos, nes negalima taip daryti, elementariai – nesaugu. Tuo pat metu D. Virbickas sakė, kad pradžiai sinchronizuojamės, o tada

pridėsime tiek jungčių, kiek reikės – mums svarbu užbaigti procesą. Tai buvo tikslas spėti, nes jau svilo padai. Kaliningradas statėsi jėgaines, terminalą, buvo bijoma Maskvos energetinio šantažo. Vienintelis mūsų saugiklis – energijos tranzitas į Kaliningradą. Bet jei jo nebereikia, tai mes atsiduriame nepatogioje padėtyje, kai mus atjungti nuo BRELL – netyčia, kas nors suges, priešasčių galima sugalvoti begale. Atsirado greitai tiksinti bomba, su kuria reikėjo lenktyniauti.

11. Kaip šie nesutarimai buvo sprendžiami? Kokį vaidmenį atliko EK?

Tai kaip ir iki tol. Užsakė dar studijų. Visas procesas toks ir buvo. Ir tada buvo laukiama dviejų studijų rezultatų – dinaminės ir dažnio. Buvo nesutarimų ir dėl OPEX'o su viena jungtimi, tai studija juos irgi turėjo išspręsti, bet todėl D. Virbickas ir kartojo, kad mes pasidarę tą jungtį nesustotume ir ateityje plėstume tinklą.

12. Vertinant skirtingus scenarijus, ar technologinis patikimumas buvo svarbiausias aspektas, ar taip pat buvo svarbus ir ekonominis motyvas? Jei svarbus ir ekonominis, tai ar šalis nesutarė dėl bendrai reikalingų investicijų projektui, ar dėl pagal scenarijus tenkančių nacionalinių investicijų sumų?

Nemanau, kad šiuos dalykus galima lengvai hierarchizuoti, nes technine prasme be patikimumo negalima, kitaip tariant, brokuotas daiktas, jei neveikia saugiai ir stabiliai. Ekonominis veiksnys, bent jau estams, tapo svarbiausias, kai buvo atmestas jų variantas sinchronizuotis per Suomiją. Anksčiau šaltu veidu siūlė patį brangiausią, o kai jį atmetė, tada pradėjo ieškoti pigiausio – neva sinchronizacija negali per tarifą labai smarkiai atsiliepti gyventojams. Kas yra dviveidiška. Bet didelis vienos jungties OPEX'as, jei tikėsime estų skaičiais, buvo į viešumą iškeltas tik dėl to, kad su viena jungtimi nebuvo saugu.

Lietuvai patikimumas buvo svarbiausia tol, kol nepradėjo tikėti laikrodis, tada buvo svarbu sparta. Prioritetai keitėsi ir šalis rinkdavosi tokį, kuris buvo jai palankiausias tuo metu.

13. Tai abu šie aspektai – technologinis ir ekonominis – lėmė, kad estai nenorėjo vienos jungties?

Trys, nes dar jiems ir politinį veidą reikėjo namie išsaugot. Taip, kad neatrodytų, jog pasidavė, nes labai daug vilčių dėjo į variantą per Skandinaviją, tai jiems reikėjo kažkokių papildomų sąlygų išskelti.

14. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti dinaminę studiją? Kodėl joje buvo analizuojamas jūrinės jungties variantas, nors anksčiau toks siūlymas buvo kritikuojamas?

Reikia turėti omeny, kad jis atsidaro studijoje su papildomais technologiniais sprendimais, kurie padėtų dažnį palaikyti čia vietoje. Iš esmės tai buvo kompromisinis variantas.

15. Kas lėmė, jog po jos Baltijos šalims pavyko susitarti – kas suvienijo pozicijas? Ar nacionalinių kaštų pasidalinimo veiksnys buvo svarbus?

Europos komisija. Dar iki studijų įvyko lenkų pasikeitimas, bet juos dar reikėjo *biški* timpltelti už ausų, ko gero, ne veltui buvo užsakyta Gdanskio universiteto mokslininkų studija, kad lenkai išgirstų iš savų, bet pagrindinis politinio susitarimo garantas buvo EK. Jau pačioje finišo tiesiojoje buvo vienintelė institucija, į kurią šalis kreipdavosi, jei kas nors ką nors darydavo ne taip.

Aš manau, kad EK atėjo ir pasakė: arba susitariat, arba niekada pinigų šiam projektui nebegausit. EK energetikos srityje turi du svertus: grasinti neduoti pinigų, spausti politiškai.

16. Apibendrinant visą projektą, kokios įtakos turėjo didėjanti Rusijos grėsmė, ypač turint omeny Krymo okupaciją?

Tiesą sakant, nesu girdėjęs Rusijos agresijos sinchronizacijos kontekste minint. Daug labiau buvo nerimaujama dėl pajėgumų statymo, dėl tinklų stiprinimo – mūsų šaliai nenorėjo likti nepalankioje derybinėje pozicijoje, nes Venesuela įrodo gerai, kas yra „blackout“. Šiame procese konfliktas Ukrainoje buvo suvokiamas kaip kontekstinė informacija, bet pagrindinė grėsmė buvo matoma iš technologinės pusės.

Interviu su už energetikos politikos formavimą vienoje iš Baltijos šalių atsakingu asmeniu (Interviu Nr. 3.)

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?

Realiai „Gothia Power“ studija buvo parankinė arba paremianti, nes ji buvo daroma tuo metu, kai nebuvo ką daryti, nes procesas buvo įstrigęs. Tai buvo analitinis, techninis įvertinimas sinchronizacijos galimybių: kiek techniškai, teisiškai tai įmanoma. Jos statusas buvo keistas: buvo daroma su Lietuvos iniciatyva, bet neturėjo esminio poveikio regiono šalims. Kalbant apie esminį poveikį ir lūžį, tai jis įvyko tada, kai atsirado Lenkijos dalyvavimas procese, bet ne formaliai, ką mes galime traktuoti nuo kokių 2015 metų, nes iki 2014 pabaigos, 2015 pradžios realiai tai buvo trijų Baltijos šalių klausimas, nes jos turėjo veiksmų planą, kuris buvo suderintas 4 lygmenimis: perdavimo sistemų operatorių, viceministrų, ministrų ir premjerų. Visi tie lygmenys buvo tarp 2014 m. gruodžio ir 2015 m. sausio. Bet esmė yra tokia, kad akivaizdu, kad tas veiksmų planas yra niekinis, tai tik tam tikras politinio ryžto patvirtinimas, bet neveda į pačios sinchronizacijos aktyvavimą. Dėl to aktyvus Lenkijos vaidmuo buvo esminis aspektas. Nuo 2015 m. ji dalyvavo procese, bet jis buvo diskusinis, kaip žinia, BEMIPas pats buvo atnaujintas ir papildytas 2015 m. birželį, tačiau ten irgi vyko pakankamai aktyvios diskusijos – būti ar nebūti sinchronizacijai BEMIP formate. Ir esminis dalykas buvo, kad 2017 m. pradžioje Lenkija aktyviai išitraukė į procesus, maždaug apie kovo mėnesį. Lenkija suprato, kad reikia ieškoti sprendimo. Kitas svarbus taškas, susijęs su Lenkijos veiksmu, įvyko 2017 m. rugsėjo pradžioje, kai pradėjome koncepciškai kalbėti apie sausumos kabelio, jūrinio kabelio ir papildomų techninių priemonių variantą, po to buvo visas įrodymo mechanizmas dinaminė studija, dažnio stabilumo studija. Tai esminis vaidmuo buvo Lenkija. Taip pat, įgyvendinimo prasme, buvo labai svarbus EK vaidmuo, nes Baltijos šalys dažnai turi regioninių nesutarimų energetikoje, bet nėra labai aiškių žingsnių ir datų, kaip mes turime judėti. Ir čia vėlgi praktiškai po to, kai 2017 birželį nebuvo pasirašytas politinis susitarimas, tai tų pačių metų rugsėjį, kaip tik sutampa su Lenkijos aktyvaus išitraukimo momentu, prasidėjo glaudus, nuoseklus politinis monitoringas. Buvo sutarta, ką reikia padaryti: dinaminio, dažnio stabilumo studijas, ir buvo labai aiškius, sakyčiau, net ne mėnesių, o savaitių terminus, kurie buvo prižiūrimi ir buvo atsiskaitoma EK. Tas proceso sekimas akivaizdžiai buvo vienas iš esminių dalykų. Tai EK kartu su Lenkija buvo du esminiai veiksniai, išjudinę procesą.

2. Kaip manote, kas lėmė, jog po „Gothia Power“ studijos, visoms šalims sutarus, kad sinchronizacija turėtų vykti per dvi „LitPol Link“ jungtis, nebuvo pasirašytas politinis susitarimas?

Iš esmės čia vėlgi, retrospektyviai žiūrint, problema buvo ta, kad dar iki „Gothia Power“ studijos Lietuva sinchronizaciją matė per Lenkiją su dviem jungtimis. Buvo manoma, kad jei bus tos jungtys, bus ir sinchronizacija. Kalbu apie 2011-2012 metus. Tai buvo esminis klausimas Lietuvos ir Lenkijos santykiuose, kuris, deja, nesibaigė jokių konstruktyviu sprendimu. Lietuva daužė galvą ir reikalavo antros jungties, Lenkija sakė, kad ne – pabaikime pirmą jungtį ir po to žiūrėsime, svarstysime. Ir tai realiai atsispindi ir bendro intereso projektų sąrašė 2013 metais. Jame, jei pažiūrėsime į žemėlapius, akivaizdžiai matosi antra „LitPol Link“ jungtis, bet tik iki Lenkijos sienos, toliau neina. Tai reiškia, kad buvo vienašališkas Lietuvos sprendimas, kuris iliustravo tos situacijos paradoksalumą. Čia ir matyčiau vieną iš klaidų – Baltijos šalys dirbo kartu, bet Lenkija nedalyvavo procese. Ir techniškai kalbant, tai buvo pasekmė to, kad nebuvo randama dvišalio sprendimo. Juk ir „Gothia Power“ esmė buvo sinchronizacija per Lenkiją. Tas scenarijus, kuris premjerų buvo patvirtintas dar 2007 metais.

Tai kokia prasmė kalbėti ir daryti sprendimus sinchronizacijos per Lenkiją, jei Lenkija juose nedalyvauja. Tai šaltukas santykiuose su Lenkija buvo dėl to, kad, pirma, išsiskyrė pozicijos dėl antros jungties, antra, Baltijos šalys pačios be Lenkijos pasirengė planus, su Lenkija nederino, o atėjo ir pasakė: „Gerai, čia mus prijunkit, sinchronizuokit, būkit palaikančia šalimi.“ Tai Lenkija natūraliai kėlė klausimus, kad jie turi dalyvauti procese, turi matyti tai, apie ką kalbama, nes sinchronizacija paveiks ir jų elektros sistemą. Ir dėl to tie visi planai niekur nevirto, buvo teoriniai. Jie kalbėjo apie sinchronizaciją per Lenkiją, bet Lenkija tame nedalyvavo.

3. Kas lėmė, jog Lenkija nenorėjo antros jungties?

Manau, kad apskritai buvo labai užsiciklinta, kalbant apie antrą jungtį, taip techniškai kalbant, tai buvo suprantama kaip esminis dalykas, kuris atriša sinchronizacijos projektą, bet tikslas – ne jungtis, o sinchronizacija, tai tik po to, kai apie tai buvo kalbama, kad reikia ieškoti sprendinių ir mums reikia solidarios Lenkijos pagalbos sinchronizuojantis, tuomet ir atsidarė Lenkijos pozicija. Ir tada pradėta ieškoti techninių sprendinių. O dėl priežasčių, tai galima įvairiai interpretuoti, bet vienas toks argumentas – kad ir taip yra pakankamas elektros energijos srautas iš Baltijos šalių.

4. Kada iškilo idėja Baltijos šalis sinchronizuoti per Suomiją? Kas lėmė tokio pasiūlymo atsiradimą?

Estija. Aš prisiminčiau ir 2015 m. pavasarį, kai EK kalbėjome apie sinchronizacijos svarbą, tada tam tikri politikai iš Komisijos klausė, kaip yra, kad rinkos integruotos su Šiaurės Europos šalimis, o sinchronizuotis norima su KET, tai vieną faktą paminėčiau, kad tuomet Estijos viceministras sakė, kad techniškai ir ekonomiškai neįmanoma sinchronizuotis su Šiaurės šalimis. Ir po to, 2015 metų vasarą, apie birželį, įtraukiama sinchronizacija į BEMIP ir staiga radikaliai keičiasi Estijos pozicija ir siūloma sinchronizacija su Šiaurės šalimis. Priežastis aš matyčiau dvi: pirma, buvo juntamas noras tęsti infrastruktūros projektų plėtrą su Skandinavija, Suomija, bet taip pat svarbu, kad šiame procese tuo metu buvo suprantama, kad Lenkijos galimybės sutikti su antra jungtimi nėra užtikrintos, o kadangi Estija tą traktavo kaip būtinybę, tai toks scenarijus – neįmanomas, todėl greitesnis būdas (greitesnis, tai sąlyginai, nes iki 2030 metų) – sinchronizacija su šiaurės šalimis. Na ir tuomet atsivėrė Pandoros skrynia ir nuo 2015 metų rudens buvo inicijuota studija, kurios tikslas – įvertinti alternatyvas.

5. Ar galėjo alternatyvos pasiūlymas atsirasti ir dėl to, kad sinchronizacija užsitęstų ilgiau ir neįvyktų anksčiau nei 2030 metai, o Estija iki tol išlaikytų savo energijos gamybą iš skalūnų?

Viena iš teorijų tokia yra. Kuo ilgesnis procesas, tuo ilgiau ši Estijos nacionalinė vertybė galėtų būti naudojama. Tai taip, scenarijus per Suomiją užtrunka ilgiau ir na, neatmestina galimybė, kad iš to didesnė ekonominė nauda Estijos gamintojams. Bet aš tai vertinčiau kaip šalutinį, interpretacinį dalyką, nes buvo ieškoma priežasčių, kodėl tokia Estijos elgsena. Formali argumentacija iš Estijos – negalima pasitikėti Lenkija, neįsipareigojusia Lenkija, todėl geriau kalbėkim apie Skandinaviją, o neformaliai – tai taip, tokių variantų nuskambėdavo. Finansine ir politine prasme tai naudinga Estijai.

6. Kaip kiekviena iš Baltijos šalių reagavo į tokį siūlymą?

Lietuva ir Estija buvo tos strateginės partnerės – nuo pat 2007 iki 2015 metų Lietuvos ir Estijos požiūris sutapdavo 120 procentų. Takoskyra radosi 2015 metais vasarą, kai atsirado alternatyvūs scenarijai – Lietuva laikėsi KET varianto, o Estija pasiūlė šiaurės šalių scenarijų. Latvija remdavo šį klausimą, bet ji nebuvo ta šalis, kuri inicijuodavo diskusijas ar stumdavo procesą pirmyn. Natūralu, kad ir išsiskiriant pozicijoms, Latvijos pozicijos aktyvesnės ir nesimatė. Jos veiksmai buvo *ad hoc* pobūdžio, reaguojant į konkrečią situaciją.

7. Kodėl Lenkija neįtraukta aktyviai į procesus tuomet, o tik 2017 metais?

Esminė problema ne ta, kad nebuvo bandoma įtraukti, esminė problema – kaip buvo bandoma įtraukti, netinkamu būdu. Buvo bandoma įsakmiai, net sakyčiau, sakyti, kas turi būti padaryta Lenkijos perdavimo sistemos operatoriaus, kokios jungtys nutiestos ir panašiai.

8. Iš Baltijos šalių tai buvo sakoma?

Pirmiausia iš Lietuvos, kadangi galimas antrosios jungties tiesimas buvo dvišalis Lietuvos ir Lenkijos klausimas. Iš esmės, Lenkijos įsitraukimas vyko palaiptai. Pirmas žingsnis – antrojo „LitPol Link“ transformacija bendro intereso projektuose iš jungties į projektą. Jei 2013 metais buvo jungtis iki Lietuvos sienos, tai 2015 metais atsiranda sinchronizacijos projektas kaip visa apimantis projektas. Kartu su Komisijos pagalba ieškojome, kaip išeiti iš tos situacijos. Abi šalys – Lietuva ir Lenkija – EK svarbios, viena istoriškai tęsia, kad būtų antra jungtis, Komisija supranta, kad bendras tikslas yra sinchronizacija, o Lenkija sako: ne, mums nei antra jungtis, nei sinchronizacija svarbi. Na iš esmės buvo toks, nedrįsčiau pavadinti išsprendimu, bet vieno klausimo dalykas. Kenkė tai ne tik Lietuvos ir Lenkijos santykiams, bet pirmiausia – santykiams energetikoje. Tai vienas toks posūkis – nuo antros jungties prie sinchronizacijos. Antros posūkis, kai sinchronizacija tapo BEMIP dalimi, kas irgi nebuvo pats geidžiamiausias Lenkijai dalykas – kad tai taptų kontroliuojama EK. Tai buvo dvišalis klausimas, o staiga tampa regioniniu. Kitaip tariant, Lenkijos įtraukimas buvo nuolatinis – buvo bandoma daryti, bet nebuvo, viena vertus, iš Lenkijos įsipareigojimo, kita vertus, inercija iš Lietuvos pusės dėl antrosios „LitPol Link“ jungties trukdė Lenkijai konstruktyviai kalbėtis ir plačiau žiūrėti į sinchronizacijos procesą, o ne tik atsimušinėti gynybinėse linijose dėl antrosios jungties.

9. Kokį vaidmenį, sprendžiant nesutarimus tarp šalių, atliko tarptautinės institucijos, pvz., EK? Ar buvo svarbus ir Lietuvos vaidmuo, įtikinant EK?

Vienareikšmiškai tai buvo svarbus Lietuvos vaidmuo. Jei žiūrėtume seniau, pavyzdžiui, 2009-2010 metais, tai EK nelabai jautė nuosavybės jausmą, nes EK rūpestis buvo jungtims. Ir BEMIP, kuris buvo pasirašytas, jis buvo skirtas spręsti Baltijos šalių integracijai į visą ES rinką, turint omeny Ignalinos AE uždarymą. Realiai dar 2010, 2011 ir 2012 metais Lietuva padarė labai daug, bandydama įtikinti, kad dar yra ir Baltijos šalių energetinio saugumo klausimas, kad jis net yra svarbesnis klausimas nei vidaus jungtys. Tas, matyt, rado atgarsį EK ir Komisija suprato, kad tai yra energetinio saugumo klausimas, už kurį atsakomybę turi nešti ir EK. Tapo ne tik strateginio dokumento dalimi, bet ir natūraliai visos EK darbotvarkės dalimi. Ir tą vainikavo 2015 metais įtraukimas į BEMIP. Realiai pabaigus jungtis, tai tapo prioritetiniu klausimu. Viena vertus, gal ir natūraliai tam atėjo laikas, kita vertus, gal iš to įdirbio, kad neišsprendus energetinio saugumo klausimo, visa ta investicija tampa bevertė.

10. Kas ir kodėl išskėlė būtinybę atlikti alternatyvių galimybių studiją?

Nuo 2015 metų vasaros iki spalio-lapkričio buvo diskusijos – Estija nori šiaurės šalių scenarijaus, Lietuva nori likti prie esamo varianto, Latvija nelabai kažkaip aktyviai dalyvauja. Dėl to reikėjo kažkaip tą klausimą spręsti. Buvo nueita racionalių kelių – reikia sudėti argumentus ant stalo. Ir kad tai būtų daroma kuo objektyviau, nes jau EK buvo prisiėmusi lyderystės rolę. Turbūt tai buvo pačios EK siūlymas, kad atliktų tyrimą JTC, nes mums reikėjo taupyti laiką. Ir kadangi nereikėjo daryti viešojo pirkimo, pasamdant EK konsultantus, tai ir ta pagalba ir buvo pasitelkta. Turint omeny, kad tuo metu buvo daug nežinomųjų, tai Komisijos vaidmuo buvo vienas iš svarbiausių, inicijuojant tą studiją.

11. Kaip ir kodėl kito Lenkijos pozicija? Kas tai lėmė?

Iš esmės tokie atsilimo ženklai radosi dar atliekant studiją, bet toks esminis lūžis įvyko Lietuvos-Lenkijos santykiuose, kai Lietuva pradėjo rodyti pasitikėjimą tam tikrą Lenkijos pusę, kad jei norim pasiekti sinchronizacijos proceso įgyvendinimą, turime pasitikėti Lenkija, ieškoti techninių sprendimų ir variantų, kad tas sprendimas būtų įgyvendintas. Ir tas buvo pagauta Lenkijos, kad taip – dabar kalbam teisinga kalba: kad yra nebe taip, jog Lietuva siūlo konkretų projektą ir jį reikia įgyvendinti iki tos ir tos datos ir jūs privalote tai padaryti. Logika apšvertė, mes kalbame kartu, ką turėtume padaryti ir kaip, kad tai taptų priimtina Lenkijai ir kad Lenkija būtų šio proceso aktyvi dalyvė ir lyderė. Čia taip sutapo ir naujos vyriausybės Lietuvoje atėjimas, kuri suprato, kad reikia ieškoti kitų būdų, kaip su Lenkija kalbėti ir kad tai, kas anksčiau neveikė, turi būti keičiama, turime

kalbėtis. 2017 metais tie santykiai įgavo tarpusavio pasitikėjimą ir mes turėjom kažkaip tą pasitikėjimą perkelti toliau – į Latviją ir Estiją.

12. Kiek tas atšilimas susijęs su kitais klausimais, kuriuos dvi šalys tarpusavyje sprendė?

Taip, be abejo, tai yra visas kontekstas, visa puokštė klausimų, kurie neišvengiamai susiję. Ir kai turi pakankamai stiprią bendradarbiavimo istoriją viename ar kitame dalyke, tai pozityvus bendradarbiavimas įgauna tam tikrą pagreitį ir persikelia į kitas sritis. Tačiau tai nebuvo kažkoks pragmatinis variantas, kad va: turime vienus klausimus, Lenkija turi kitus klausimus, tai dabar padarykime barterinius mainus. Ne, to tikrai nebuvo. Iš esmės tai buvo pozityvumas: ar dėl „Gazprom“ klausimų, ar kitų – mūsų strateginės pozicijos, strateginės linijos sutarpo ir mes tai pavertėme dvišalės darbotvarkės pasidžiaugimo dalyku.

13. Ar šiltėjančių santykių kontekste figūravo EK? Ar ji prisidėjo prie santykiu gerinimo?

Tai buvo Lietuvos ir Lenkijos reikalas. Tai buvo paranku EK matyti, kad tokie santykiai gali išjudinti tokius projektus kaip sinchronizacija. Bet kažkokios įtakos tiesioginės mes neįtardėme.

14. Kokį sprendimą dėl krypties šalys priėmė po JTC alternatyvių galimybių studijos? Kas lėmė, jog 2017 m. gegužę priėmus žodinį susitarimą, birželį Estija su Latvija kreipėsi į EK, pranešdamos, kad negali sinchronizuotis su KET per vieną jungtį?

Buvo pasirinktas krypties per Lenkiją scenarijus. Tuo metu Estijos pozicija buvo tokia: arba su šiaurės šalimis arba per dvi jungtis su Lenkija. Nevertinčiau, ar tai derybinė, ar techninė pozicija buvo, bet taip buvo kalbama. Bet kadangi buvo atsakyta šiaurės šalių scenarijaus, tai natūralu, kad ir toliau buvo laikomasi dviejų jungčių pozicijos. Tuo tarpu Lietuva, suprasdama pirmosios jungties pajėgumus, vertindama kitas aplinkybes bei dvišalių santykių su Lenkija kontekstą, jog Lenkija linksta link įsipareigojimo sinchronizacijai, prisimindama praeities pamokas, tai, atlikus papildomus vertinimus, mes matėme, kad turime du variantus, bet turime demonstruoti lankstumą ir ieškoti variantų, kad įvykdytume sinchronizaciją, bet neapsibrėžtume ir neįsispraustume ties vienu variantu. Iš Estijos buvo pozicija tokia, kad reikia įpareigoti Lenkiją eiti sinchronizacijos su dviem jungtimis keliu ir tuo metu pozicijos išsiskyrimas ir buvo, o sutarties ir nepasirašėme, nors įvairiuose formatuose siūlėme ieškoti lanksčių memorandumo formuluočių, tačiau Estijos pozicija nepakito.

15. Estija anuo metu kalbėjo, kad OPEX išlaidos per vieną jungtį bus bene 600 mln. didesnės nei per dvi? Kiek tai buvo tiesa?

Operaciniai kaštai studijoje nebuvo iki galo pagrįsti. Estijai buvo parankus dviejų linijų scenarijus, todėl natūraliai vienos linijos scenarijų vertino kaip žymiai brangesnį. Mūsų atveju, kai matėm prasmę sinchronizuotis per vieną jungtį, mes tokių skaičių nematėm. Tai į tuos klausimus atsakė dinaminio ir dažnio stabilumo studijos. Jos parodė, kad ankstesnės teorijos yra nepagrįstos.

16. Vertinant skirtingus scenarijus, ar technologinis patikimumas buvo svarbiausias aspektas, ar taip pat buvo svarbus ir ekonominis motyvas? Jei svarbus ir ekonominis, tai ar šalys nesutarė dėl bendrai reikalingų investicijų projektui, ar dėl pagal scenarijus tenkančių nacionalinių investicijų sumų?

Nors buvo viešai teigiama, kad kryptis pasirinkta, mes matėme, kad Estija vis dar turi tą budintį scenarijų per Suomiją ir kad reikalavimas dėl dviejų jungčių iš esmės yra grįstas noru grįžti prie Skandinavijos scenarijaus. Ir mes neturėjom tokių aiškių įrodymų, kad Estija buvo atsisakiusi tos idėjos. Aišku, kad sistema būtų patikima, saugi, tai yra esminiai dalykai, dėl kurių niekas nesiginėja, todėl ir buvo ieškoma kompromisinių variantų, kad būtų užtikrinta patikimai, saugiai ir kaip įmanoma greičiau sinchronizuotis. Dėl to tas vėliau atsiradęs jūrinės jungties kabelis buvo tinkamas kompromisas: ne tik technine prasme, bet ir politine prasme.

17. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti dinaminę studiją? Kodėl joje buvo analizuojamas jūrinės jungties variantas, nors anksčiau toks siūlymas buvo kritikuojamas?

Apie dinaminę studiją mes konceptualiai kalbėjome 2017 metų kovo mėnesį, kuomet suprasdami, kad mes einame link politinio susitarimo ir tai suprasdama Lenkija irgi norėjo įsivertinti sinchronizacijos poveikį savo sistemai. Čia buvo laiko klausimas, nes anksčiau ar vėliau jos reikėjo. Dėl to kėlėme idėją, kad tam, jog Lenkija įsipareigotų, reikėjo atlikti studiją. O šiek tiek vėliau prie to buvo prišlieta dažnio studija, kuri kalbėjo apie operacinius kaštus. Ji buvo Estijos interesas, kad sinchronizacijos kaštai be antro „LitPol Link“ yra pakankamai dideli. Iš esmės tai buvo paneigta, nes buvo rasta techninių sprendimų, techninių kompromisų, reikšmingai sumažinusių operacinių kaštų dalį.

18. Koks buvo šiuo atveju EK vaidmuo?

Na, telkiantis, nes 2017 metų birželį buvo tikimasi politinio susitarimo. Ir buvo ieškoma tų sprendimų, bet tie veiksmai, kurie buvo daromi iš Estijos pusės, buvo nevienareikšmiai. Iš pradžių sutinkama, vėliau keičiama pozicija. Buvo pakankamai sudėtingas procesas, išsiaiškinant, koks kitos pusės interesas, kur problema. Politinė parama buvo, kad reikia ieškoti susitarimo.

19. 2017 metų kovą buvo pavišinta, kad Lenkija iškėlė jūrinio kabelio idėją, bet Lietuvos ir Estijos operatoriai šiai idėjai pasipriešino. Kas nutiko, jog šis variantas atsidūrė dažnio studijoje ir galiausiai buvo priimtas?

Iš esmės mes traktavome ir EK toks požiūris buvo, kad visi variantai turi būti atviri vertinimui. Ir nepriimti vienokių ar kitokių priešlaikinių išvadų, kad vienas ar kitas variantas nėra tinkamas. Techniniu lygiu tokia iniciatyva kilo 2017 metų pavasarį, didžia dalimi iš Lenkijos, suprantant, kad per vieną jungtį sinchronizacija nėra taip gerai kaip per dvi. Tai klausimas buvo, kas galėtų kompensuoti tuos tiekimo saugumo praradimus, jei turėtume vieną „LitPol Link“ jungtį. Buvo kalbama apie jūrinės jungties galimybę, tiesa, ne sinchroninės, bet kuri galėtų padėti sinchronizacijai. Ir technikai sakė, kad tai realiai yra technikų svajonė turėti vieną sinchroninę ir vieną asinchroninę jungtį, nes taip galima turėti daugiau erdvės techniniams manevrams, užtikrinant saugumą.

20. Kas lėmė, jog po jos Baltijos šalims pavyko susitarti – kas suvienijo pozicijas? Ar nacionalinių kaštų pasidalinimo veiksnys buvo svarbus?

Politinis susitarimas buvo pasiektas, kai mes jau turėjome scenarijų, instrumentų rinkinį, bet iki rugsėjo dar turėjome patikrinti, kad operaciniai kaštai tikrai nebus dideli sistemai. Vienas dalykas, dirbome su skaičiais, kitas dalykas – vis labiau matėsi konkretus Lenkijos įsipareigojimas. Ne dėl kažkokio parodomąjo veiksmo, bet dėl bendro tikslo. Trečias dalykas – nebeliko kontrargumentų, kodėl turėtume grįžti prie antros jungties klausimo, nes visi parametrai, skaičiavimai parodė, kad turim eiti į priekį. Ir čia aktualizavosi labai svarbus EK politinis, na, nepavadinčiau spaudimas, bet politinė priežiūra. Dinaminio stabilumo studijos buvo prižiūrimos, siaurinami scenarijai, fiksuojami rezultatai, viskas konkretizuojasi ir nebeturime teisės paleisti politinį susitarimą. Tai buvo ir Šefčovičiaus, ir Junkerio pasakyta, kad viskas, einame link pasirašymo. Tai kaip regionas nebeturėjome galimybės grįžti atgal.

21. Apibendrinant visą projektą, kokios įtakos turėjo didėjanti Rusijos grėsmė, ypač turint omeny Krymo okupaciją?

Šis veiksnys buvo svarbus ne tiek tiesiogiai, bet kaip paremiantis faktorius, mobilizuojantis, kad turime sparčiai judėti. Nes dažnai kalbėjome, kad daug kalbame, bet neprieiname prie esminių sprendimų, tuo tarpu kita pusė ruošiasi mūsų atsijungimui. Ir, be abejo, mes suprantame, kad kita pusė ruošiasi žymiai efektyviau. Tai taip pat turėjo įtakos.

22. Ar buvo žiūrima į bendrą kainą, ar kaštus kiekvienai šaliai?

Bendra kaina. Buvo žiūrima, kokia bus bendra kaina, nes didžiąja dalimi finansuos ES, o likusi dalis nebuvo labai reikšminga: ar viena, ar kita šalis įgyvendina šiek tiek daugiau ar mažiau projektų.

Interviu su politikos formuotojais Lietuvoje glaudžiai susijusiu asmeniu (Interviu Nr. 4.)

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?

Turiu pastebėti, kad labai ilgai niekas ir nesikeitė. Buvo atlikta Gothia studija, bet šalių, dalyvaujančių projekte, tai nelabai nuomonės ir pakeitė. Tai visą laiką buvo suprantama, kad saugumo aspektas labiausiai rūpi Lietuvai, kalbant apie sinchronizaciją su KET, Latvija turėjo galvoj labiau poveikį elektros energijos kainai, turbūt ir rusiško verslo pėdsakai yra dar pakankamai stiprūs, bet labiausiai, matyt, rūpėjo kaina, nes sinchronizacija brangus projektas ir jis gali turėti tokio poveikio, kad elektra gali tiesiog brangti. Tai latviai niekad nerodė didelio noro, juo labiau turint galvoje, kad Latvija nebūtų nei pirma, nei paskutinė valstybė. Estai visą laiką turėjo norą, jei jau sinchronizuotis, tai kad jie nebūtų paskutinė valstybė, o ir apskritai – orientuojasi į šiaurės šalis. Tai vienintelė valstybė, kuri turėjo realų interesą sinchronizuotis į KET – Lietuva. Realiai tai nepasikeitė nei po vienos studijos. Aš galvoju, kad tai nepasikeitė ir iki šiol, nes jokios aplinkybės, kurios vertė estus ar latvius galvoti kitaip nei mes, irgi nepasikeitė. Mes turime daug darbų nuveiktų, daug su EK pasiekėme, su EK ir Lenkija pasiekėme tokį tašką, kad grįžimas atgal jau turėtų neigiamą reputacinį poveikį Latvijai ir Estijai, bet kad jų požiūris pasikeitė – nemanau.

2. Ar, atmetant scenarijus, studijos turėjo įtakos proceso eigai?

Tai toks požiūris labiau iš techninės pusės. Aš manau, kad nė viena iš studijų nebūtų įmanoma, jei nebūtų buvęs politinis nusiteikimas pagreitinti šitą procesą. Aš turiu galvoj, kad ilgą laiką neturėjom aukščiausio rango politikų išitraukimo, bet tai yra mažiau svarbu, daug labiau svarbu, kad ilgą laiką lenkai nerodė noro ir intereso. Kol Lietuva prie šito projekto iš esmės buvo viena, tol ir EK galėjo sakyti: na, pirma jūs susitarkite viduj, o tada ir mes galėsime žiūrėti, kokią poziciją paremti. Tada, kada Lenkija tapo projekto partnere, šalininke, tada atsirado galimybė į projektą įtraukti aktyviau ir EK. Tada, kada mūsų ministras galėjo EK kalbėti drąsiau, tada ir prasidėjo realus spaudimas latviams ir estams kažką daryti, o kada atsirado spaudimas, tada atsirado ir veiksmų planas su papildomomis studijomis ir taip toliau.

3. Kaip manote, kas lėmė, jog po „Gothia Power“ studijos, visoms šalims sutarus, kad sinchronizacija turėtų vykti per dvi „LitPol Link“ jungtis, nebuvo pasirašytas politinis susitarimas? Ar renkantis Gothia Power studijoje iš nurodytų variantų, buvo svarbu kokias nacionalines investicijas reikės atlikti kiekvienai šaliai?

Ši studija įvardijo palankiausią scenarijų – su KET, bet neatsakė į klausimą, kiek reikės jungčių, kitaip tariant, leido Estijai ir toliau sakyti, kad viskas yra gerai, tik jei bus pastatyta antra jungtis, kuri kainuos daug, kuri nebus priimtina pačiai Lenkijai. Taip pat ši studija neatsakė į kitus klausimus: poveikio sistemai ir panašius.

4. Kokios įtakos nesusitarimui turėjo Lenkijos nenoras statyti antrosios jungties? Kas lėmė, jog ji to nenorėjo?

Tai absoliučiai turėjo daug įtakos, nes lenkams antros jungties statyba nebuvo priimtina. Ir tuo iš esmės naudojosi tie patys estai, šios jungties reikalaudami. Jiems apskritai gal integracija į KET atrodė per brangi ir paneigianti norą integruotis su šiaurės šalimis. Taip pat gal estai turėjo interesą nukelti sinchronizacijos laikotarpį, kad galėtų išlaikyti savo elektros energijos gamybą iš skalūnų, tai šitame kontekste buvo naudojamo visi įmanomi argumentai. Jie puikiai žinojo, kad artimiausiu metu šitos antros jungties per Lenkiją nebus.

5. Kas vyko toliau – ar bandyta įtikinti Lenkiją, ieškota kitų variantų? Kokių?

Kol Lenkijos pritarimo nėra, tol nieko nėra. Estai tada pasiūlė sinchronizacijos scenarijų per Suomiją, kas nėra priimtina Lietuvai: nei technologiškai, nei kainos atžvilgiu. Ir tokiu būdu nevyksta nieko, nes suprantam, kad neturim tiek poveikio instrumentų, kad galėtume rodyti kažką savo kaimynams, EK liepė pasiekti susitarimą viduje, Lenkai nesutiko su antra jungtimi. Tai atsirado tokia savotiška aklavietė. Kol iš esmės nebuvo pasiektas susitarimas su Lenkija, tol EK irgi nelabai pasijunginėjo.

6. Kada iškilo idėja Baltijos šalis sinchronizuoti per Suomiją? Kas lėmė tokio pasiūlymo atsiradimą?

Estija. Aš manau, kad čia visi motyvai, kuriuos tik pasakytum, tinka: tiek valstybiniai, tiek kompanijų lygmeny, tiek asmeniniai buvo svarbūs. Kaip valstybei, jiems buvo svarbu orientuotis į šiaurės šalis, bet yra ir kiti dalykai. Jei įvyksta sinchronizacija, tai sisteminės paslaugas Baltijos šalys gauna iš kur? Jei sinchronizuojamės su KET, tai turime gebėti elektros energija apsirūpinti viduje. Jei kažką statome viduje, ar remsime estų skalūnų pratęsimą, nes pagal aplinkosauginius reikalavimus jie veikti ilgai negalės? Tai link ko aš vedu – estams tai reiškia pajamų praradimą, tai paprastas elektros energijos srityje veikiančių kompanijų ekonominis interesas. Na, galiausiai trečias dalykas, tai yra žmonės, kurie iš principo negali susitaikyti su faktu, kad dar vienas didelis projektas – Baltijos šalių sujungimas su Vakarų Europa – vėl būtų per Lietuvą. Jie iš principo tam prieštaravo. Tai ir valstybiniai, ir ekonominiai ir asmeniniai interesai lėmė, kad Estija negalėjo sutikti su tokiu scenarijumi. Kuris buvo svarbesnis, priklauso su kuo šnekėsi, nes mes iki galo taip ir nesupratom, ko nori estai: antros jungties ar vilkinti procesus.

7. Kaip kiekviena iš Baltijos šalių reagavo į tokį siūlymą?

Atsakyti galima tik tada, kai įvertini, kiek realistiškas sinchronizacijos su NORDEL scenarijus. Sinchronizacijos jūra kol kas nėra niekur. Iš principo, jei toks scenarijus būtų įgyvendintas, tokių jungčių kaip „Estlink“ mums reikėtų ne vienos ir ne dviejų, jų reikėtų maždaug dešimties, tai, ar tai padidintų sinchronizacijos saugumą? Ne. Nelabai suprantamas tas argumentas, kad viena jungtis sausuma per Lenkiją ar dvi labai arti viena kitos yra tam tikras kliuvinys elektros energijos tiekimo saugumui, nes gali būti techniškai pažeistos, sugriautos konflikto atveju ar panašiai. Manau, kad jūroje tą padaryti dar lengviau. Tai šitoje vietoje, ko norėjo estai, aš nemačiau realiai aktyvių veiksmų, įgyvendinat šitą projektą, nes jei mes norim su KET, tai turim susitarti su lenkais, jei Estija nori sinchronizacijos su Šiaurės šalimis, tai turi susitarti su suomiais, o jos buvo kategoriškai prieš, EK tokiam projektui niekad negalvojo suteikti paramos, tai koks pagrindas svarstyti, kad tas projektas realistinis, kad yra reali alternatyva. Manau, kad tai dėmesį nuo esmės atitraukianti idėja.

8. Kokį vaidmenį, sprendžiant nesutarimus tarp šalių, atliko tarptautinės institucijos, pvz., EK?

EK savo vaidmenį atliko, kai iš Lenkijos nebuvo jaučiamas pasyvumas, kol jis buvo, tol ji neatlikinėjo jokio vaidmens, realiai paėmus. Kai paaiškėjo, kad Lenkija tampa projektą remiančia šalimi ir kai mūsų politikai kartu su Lenkija galėjo kalbėtis Europos Komisijoje, tada ji pradėjo kreipti dėmesį į tai, ką šnekam.

9. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti alternatyvių galimybių studiją?

Nepamenu, išties. Bet tai nelabai keičia esmę, nes daugumą studijų – pavyzdžiui, dažnio studiją, kaštų analizės – reikalavo atlikti tos šalys, kurios matė tai kaip vilkinimo galimybę. Kas iškėlė JTC studijos būtinybę, tikrai nepamenu. Po jos atrodė, kad įvyko lūžis, bet tada estai ir latviai iškėlė idėją atlikti dažnio studiją. Ir tai vėl galėjo tęstis. Turint noro, tu gali reikalauti atlikti dar vieną studiją, dar 10 studijų, po to sakyti, kad pasikeitė valdžia, pasikeitė žmonės perdavimo sistemos operatoriuje.

Tai aš galvoju, kad greičiausiai galiausiai latviai su estais, visų pirma, estai suprato, kad yra šiame projekte nebesudarantys daugumos. Artėjant finansinei perspektyvai į galą, man atrodo, EK lygiai taip pat norėjosi parodyti, kas pasiekta projekte, kuris buvo įvardintas kaip prioritetas. Tai jei mes

feilina, tai *feilina* ir EK. Aišku, gerai turėti argumentą, kad šalys viduje nesusitaria, bet jei nesutaria šalys, tai klausimas, ką EK padarė, kad sutartų, tai galiausiai vis tiek nesėkmė. Ir kada lenkai sako, kad jie remia sinchronizaciją, kad jiems tinka, kad per juos ji vyktų, nes be jų nieko nebūtų, tada įvyksta pajudėjimas.

10. Esant Lenkijos palaikymui, kaip EK darė įtaką Estijai ir Latvijai?

Sektoriai yra siejami, pagalba Europos Komisijos yra vertinama bendrai, negali EK pasakyti, kad mes jus remsim dėl žemės ūkio, dėl „Rail Baltic“ ir panašiai, bet nekreipsim dėmesio dėl sinchronizacijos. Manau, kad kiek EK gali veikti valstybes nares, tiek to poveikio instrumentų išnaudojo Estijos ir Latvijos atžvilgiu. Kur konkrečiai, aš nežinau, bet iš esmės jaučiasi, kad buvo ir politinio spaudimo – jei EK pirmininkas kviečiasi pasirašyti politinės deklaracijos, tai ką Estijai sakyti „ne“? Komisijos vadovas, artėjant finansinei perspektyvai į pabaigą ir ruošiantis naujai, tau siūlo veiksmą, o tu jam nepritari? Nu gal, bet tada tu neteksi paramos kitiems projektams ir šiam projektui. Tai jei Estija būtų atsisakius tokio projekto, tai jie nebegalėtų grįžti atgal su kardinaliai priešingu variantu ir tikėtis paramos projektui, kuris niekieno nebuvo teigiamai vertinamas. Komisija ne kartą pasakė, kad Baltijos šalių integracija yra prioritetas, ir jei Estija yra *dealbreakeriai*, tai tenka įsikišti. Apskritai, koks pagrindas prieštarauti, kai ieškoma kompromisų, o Estija turi tik savo variantą? Tai kur čia šantažas iš EK, nėra čia šantažo, bet sprendimų priėmėjai supranta, kokioje situacijoje jie atsiranda.

11. Kaip ir kodėl kito Lenkijos pozicija? Kas tai lėmė?

Aš manau, kad čia reikia prisiminti visus Lietuvos bendradarbiavimo su Lenkija aspektus ir ką besurastum per dvejus metus, tas būtų tiesa. Ką mes dabar turim gero su Lenkija, tas jai ir buvo svarbu: pavyzdžiui, susitarimas dėl tarifų su „Orlen“, dėl GIPL susitarėm, lenkai norėjo peržiūrėti projektą, pakoreguoti maršrutą ir mes sutikom. Nors jis mums atsidėjo, mes tam neprieštaravom, nors matėm, kad tai lenkų interesas. Lenkai taip pat suprato, kad jiems tai buvo galimybė modernizuoti elektros perdavimo tinklą rytų Lenkijoje.

12. Ar galimas Lietuvos argumentas, kad užtektų ir vienos jungties, buvo svarbus Lenkijai?

Taip, buvo, bet nu tai mes šito aspekto dorai nesugebėjom pagrįsti. Aš manau, kad šitoje vietoje... Lenkija yra didelė, manau, kad tai, kas vyksta rytuose, nėra jiems prioritetas. Tai jei nori juos įtikinti, tai turi rimtai tuo užsiimti ir parodyti visu argumentus bei naudą Lenkijai. Kol mes kalbam apie projektą, kuris aktualus tik vienai šaliai, EK yra pasyvi, tai tikėtis, kad lenkai užsiims mūsų interesų gynimu, tai buvo neįmanoma. Bet kai atėjom konkrečiai gerėjančių santykiu fone, tai ir buvo pasiektas progresas. Tai akivaizdžiai buvo ministro prioritetas, aš tą mačiau 2017-2018 metais, kaip jis savaičių savaites leido savo laiką ir pastangas, kad gautų Lenkijos palaikymą. Reikia suprasti, kad Lenkija tuo metu patyrė iš EK dėl viduje priimamų sprendimų, o Lietuva formaliai rėmė Lenkiją, nebuvo to prieštaravimo dėl to, ką Lenkija savo viduje daro. Lietuva ES kontekste Lenkiją rėmė. Apskritai, buvo daromi visi žingsniai, kad parodytume palankumą Lenkijai. Tai susiformavo toks kontekstas. Reikia pasakyti, kad sėkmės veiksnys čia irgi buvo gan svarbus.

13. Bet pastarasis argumentas dėl tinklo stiprinimo rytuose buvo ir tuomet, kai Lenkija laikėsi pozicijos nepritarti, kodėl dabar jis aktualus turėjo būti, jei anksčiau neveikė?

Kadangi buvo akcentuojama antros jungties būtinybė, tai tas jiems buvo nepriimtina, gal trūko išaiškinimo, gal į tą projektą rimtai nežiūrėjo, gal nebuvo paskaičiavę galutinai.

14. Ar tai buvo Lietuvos nuopelnas dėl santykių gerėjimo?

Iš esmės, tai taip. Bet santykiams reikia abiejų pusių, tai ir Lenkijai reikėjo Lietuvos paramos tam tikrai klausimais. Ai, dar absoliučiai svarbus veiksnys – pozicija dėl Astravo. Kai mes davėme aiškiai suprasti, kad Baltijos šalių sinchronizacija bus formalus pagrindas riboti elektros patekimą iš Astravo į Lietuvos rinką, o kartu ir į Lenkijos rinką, jis tapo lemiamu veiksmu Lenkijai apsisprendžiant. Sinchronizacija tuomet atrodė išėitis.

15. Vertinant skirtingus scenarijus, Estija akcentavo patikimumą ir kainą. Tačiau, kas čia buvo svarbiau: ar technologinis patikimumas buvo, ar ekonominis motyvas?

Aš galvoju, kad estams svarbiausia buvo išsaugoti veidą. Kai matai, kad spaudimui tu neatsispirsi, kai EK vienaip ar kitaip privers sutikti su variantu, kurį siūlo Lietuva, o vėliau ir kartu su Lenkija, tai reikėjo sprendimų priėmėjams ir vidaus politikams parodyti, kad iš visų šitų debatų estai išėjo nepralaimėję. Tai visi šitą suprato: tiek Lietuvoje, tiek EK. Tai tas ir buvo akcentuota, kad norėjo estai antros jungties, tai ją ir gavo. O kas ten gilinasi, kokia jungtis: sausuma ar jūra?

16. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti dinaminę studiją? Kodėl joje buvo analizuojamas jūrinės jungties variantas, nors anksčiau toks siūlymas buvo kritikuojamas?

Kabelis atsirado taip, kad tai buvo vienintelis galimas kompromisas, leidęs Lietuvai išsaugoti projektą, o estams – veidą. Kitokių variantų nebuvo. Buvo svarstoma atiduoti tą jungtį daryti latviams, bet jie nenorėjo, tai ėmėmės jos mes.

17. Kas lėmė, jog po jos Baltijos šalims pavyko susitarti – kas suvienijo pozicijas?

Esu įsitikinęs, kad tai buvo Lietuvos įdirbis: didelį darbą padarė ministras, kuris įtraukė į šitą klausimą ir Premjerą, savo spaudimu prisidėjo ir Prezidentė. 2017 m. vidury buvom tokiam taške, kai buvom netoli to, kad imtumėmės sinchronizacijos vieni. Lygiai taip pat, kaip darėm su LNG terminalu. Turėjom planus ant stalo, kas būtų, jei nepavyktų rasti visus tenkinančio scenarijaus. Mes jį turėjom ir rodėm atvirai estams, kad jeigu ką, tai mes galim ir vieni tą padaryti. Estai tada gali sinchronizuotis su Šiaure, o Latviai tegu daro, ką nori. Greičiausiai jis kainuos daugiau: ir finansų, ir reputacijos prasme, nes tai bus kitas projektas. Tai taip pat būtų nesąmonė, nes tektų statyti keitikius ant sienos su Latvija, lygiai taip pat turėtume investuoti į generaciją.

Antras dalykas – kai politikai ėmėsi šito darbo, priėjome tokį tašką, kai buvo sunku grįžti atgal. Vis daugiau buvo studijų, vis daugiau pradėjom kalbėti su EK, vis daugiau būdavo iš jų grįžtamojo ryšio. Kai tik atvykdavo aukšti pareigūnai iš EK, tai mes sudarydavome sąlygas, kad apie tai kalbėtume ir nuosekliai veiktume.

Ir galiausiai Lenkija ir EK, kai Lenkija tapo rėmėja, tai EK buvo lengviau kalbėtis su Estija ir Latvija. Galima buvo sakyti: Lenkai sutinka, yra kelias, reikia spręsti klausimą. Tada įsitraukė ir Junkeris, ir Šefčovičius atvažiavęs pasakė: pasiimsit jūs pinigus ar ne. Ir tada žingsnis po žingsnio viskas vyko. Lietuva sako: norit studijos – darom, nenorit mokėt – jei ką, mes sumokėsime. Buvo trumpi *deadline*'ai, tačiau buvo pasiryžimas.

18. Apibendrinant visą projektą, kokios įtakos turėjo didėjanti Rusijos grėsmė, ypač turint omeny Krymo okupaciją?

Kai kalbu apie politikų įsitraukimą arba pasyvumą, tai jis buvo nulemtas konteksto, aplinkybių. Dabartinis įsitraukimas nulemtas aiškaus suvokimo: arba sinchronizuojamės dabar, arba vėliau bus tą padaryti dar sunkiau. Bet aš labiau tą siečiau su Astravo atominės statybomis nei su Krymo aneksija. Nes, pastačius Astravo AE be mūsų sinchronizacijos, tai Baltijos šalis su BRELL susietų dar labiau. Buvo aiškus suvokimas, kad stabdyti Astravo AE galime tik sinchronizacijos su KET būdų: tiek praktiškai, tiek teoriškai. Čia yra ir dar vienas aspektas – didelė tikimybė, kad mus desinchronizuos, pradės išstatinėti mums nepriimtino dydžio sąskaitas už sisteminę paslaugą arba išvis jų teikimą nutrauks, motyvuojant tais pačiais argumentais kaip su „Družba“. Šitas argumentas buvo svarbus. Kaliningradas tampa pajėgus veikti izoliuotu režimu, vykdomi projektai užžiedinti BRELL sistemą be Baltijos šalių – visa tai reiškia, kad mums reikėjo spartinti procesą.

Priedas Nr. 7.

Interviu su EK glaudžiai susijusiu asmeniu (Interviu Nr. 5.)

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?

Na, visų pirma, tai pats pasirašymas 28 dieną praėjusių metų birželį, bet iki tol, tai, sakyčiau, Europos Komisijos ištraukimas 2015 metais BEMIP formate bei apskritai 2014 metais naujos EK požiūris į energetiką ir jos ištraukimas į šiuos procesus.

JRC studija ir dar dviejų papildomai atliktų studijų rezultatai bei Lenkijos veiksnys, kai lenkai pamatė, kad yra sprendimas ir jiems priimtinas, bet tik reikia, kad dėl jo sutartų ir kitos šalys.

2. Kurios šalies iniciatyva buvo didžiausia, siekiant, kad BEMIP formate atsidurtų sinchronizacijos klausimas?

Tai buvo visų Baltijos šalių siekis, bet Lietuva gal buvo proaktyviausia. Didžiausia problema buvo Lenkijos pozicija, o Baltijos šalys vieningai siekė to tikslo, kad reikia formato, kad būtų ir Lenkija įtraukta. Čia galima sakyti, kad tuo metu buvo vieninga pozicija tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos.

3. Kaip manote, kas lėmė, jog po „Gothia Power“ studijos, visoms šalims sutarus, kad sinchronizacija turėtų vykti per dvi „LitPol Link“ jungtis, nebuvo pasirašytas politinis susitarimas?

Problema buvo akivaizdi – trys šalys sutaria sinchronizuotis per Lenkiją, bet pati Lenkija tam nepritaria.

4. Ar iš Lenkijos pusės buvo nenoras, ar Baltijos šalys netinkamai su ja kalbėjosi?

Situacija buvo tokia, kad Lenkija iš principo tokiam variantui neprieštaravo, bet jiems netiko techninis scenarijus, jog ta sinchronizacija vyktų per dvi „LitPol Link“ jungtis. Čia jiems buvo raudona linija. Politiškai gal nebuvo labai ištraukę, bet, jau pasikeitus valdžiai, išipareigojimus išreiškė, tačiau ir toliau netiko jiems tas techninis sprendimas dėl antros jungties. Jų pozicija galutinai pasikeitė 2017 vasarą, kai jie pamatė, kad yra variantas, kuriuo galima išvengti antros linijos statybos ir kuriuo galima rasti scenarijų, kuris būtų Baltijos šalims, ir jiems. Tuo metu, kai buvo 2017 metais pavasarį susitikimas, kur pats Piotr Naimski pasakė, kad turi būti susitarimas, kuris būtų techniškai įmanomas, bet nekenktų ekonominiams interesams. Kad jie prieš buvo – taip negalima sakyti, bet ir iki JRC studijos, ir po jos Lenkijai netiko antros linijos statybos, nesutarimas buvo grynai dėl jos.

5. Kokios įtakos nesusitarimui turėjo Lenkijos nenoras statyti antrosios jungties? Kas lėmė, jog ji to nenorėjo?

Jie pradžioje griežtai nepasakydavo sinchronizacijai „ne“, jie irgi buvo pasidarę studiją ir sakydavo, kad tiesiog tos antros linijos net neįmanoma pastatyti. Jie visada sakydavo, kad tai yra „Natura 2000“ problema, žemių išpirkimo problema. Jau pačioje pabaigoje, 2018 metais, jie pasakė, kad jei ir reikėtų statyti tą jungtį, tai ji turėtų būti po žeme. Tai pat jie tos antros jungties oficialiai nenorėjo dėl elektros iš trečiųjų šalių, todėl čia labai padėjo, kad Lietuvoje buvo įstatymas, kuriuo siekiama nepirkti elektros iš Astravo. Tai čia buvo lūžis, kad ir studija baigta panašiu metu, kuri parodė galimybes, ir įstatymas priimtas, kuris jiems naudingas buvo.

Antros linijos statyba Lenkijai buvo raudona linija ir nenuperkama už jokią kainą, nes ir EK spaudė, ir siūlė įvairių variantų, ką galėtų mainais pasiūlyti, bet jiems niekas netiko. O jūrinis variantas jiems tiko, nes dar ir vėjo parkams jūroje sujungti. Lenkija sakė, kad jei ir tiestų tą antrą jungtį, ji turėtų būti po žeme ir tai kainuotų daugiau nei 3 milijardus. Pradžioje Lietuva gal dar tikėjosi, kad gal pavyks dar įkalbėti tiesti antrą jungtį, buvo dar neišspręsti klausimai dėl Orleno ir dėl pavardžių rašymo, buvo

manoma, kad gal išsispres šitie klausimai, gal tada ir palankumas dėl antros jungties atsiras, bet tai vis tiek lenkams buvo klausimas, dėl kurio nebuvo diskutuojama, nes antra jungtis – raudona linija.

6. Kada iškilo idėja Baltijos šalis sinchronizuoti per Suomiją? Kas lėmė tokio pasiūlymo atsiradimą?

Kai ta darbo grupė BEMIP susikūrė, tai jau sklandė ta idėja. Ją iškėlė estai ir buvo traktuojama kaip spaudimo Lenkijai priemonė, nors matymas Lietuvoje buvo, kad tai jei ir realu, tai labai brangu bei nauja, nepatikima ir netyrinėta.

7. Kaip kiekviena iš Baltijos šalių reagavo į tokį siūlymą?

Tai buvo vertinama kaip nelabai reali opcija, bet dar nevertinta, turint omeny, kad Lenkija galbūt net apskritai kvestionuoja sinchronizacijos poreikį, tai tiesiog buvo antra opcija, kurią galima panagrinti, bet tik tiek. Bet kad ji realiai įgyvendinama, tai nebuvo tokių minčių. Tiek Lietuva, tiek Latvija. Šiaip pagrindinis argumentas Latvijai buvo kaštai.

8. Kokį vaidmenį, sprendžiant nesutarimus tarp šalių, atliko tarptautinės institucijos, pvz., EK?

Tuo laikotarpiu buvo svarbiausia susitarti dėl krypties, todėl EK pasakė: gerai, nesusitariat, padarykim studiją. Visos pusės buvo labai skirtingų nuomonių. Ir tada jau buvo Lenkijos iškelta mintis, kad reikia įvertinti povandeninio kabelio galimybes, bet po to buvo išimtas šitas variantas. Lenkai jį vadino „hibridine sinchronizacija“. Kai buvo pristatyti scenarijai, perdavimų sistemų operatoriai pasakė: „apie ką čia kalbat? Sinchronizacija galima tik per AC kabelius“. Tai po to liko tik scenarijai per vieną „Litpol Link“ arba per du. Kažkuriuo metu nukrito tas variantas.

9. Kaip ir kodėl kito Lenkijos pozicija? Kas tai lėmė?

Skirtingos aplinkybės tą lėmė ir, matyt, tokia kritinė masė susiformavo. Bet, pirmiausia, pasikeitė Lenkijoje valdžia, joje atsirado asmenybės, kurių požiūris iš principo buvo palankus, tiesiog buvo keliami techniniai projekto įgyvendinimo klausimai. Praėjusi valdžia tiesiog nebuvo labai įsitraukusi į tą klausimą, bet ir Lietuva bei Baltijos šalys bandė per jėgą įsprausti tą vieną scenarijų, nes neturėjom kito. Jų pačių pusėje pasikeitė pozicija, kad reikia ieškoti sprendimo. Tam tikros įtakos turėjo ir Rusijos faktorius, kad reikia palaikyti Baltijos šalis.

Tačiau, kalbant apie JTC studiją, jų pastabos ir komentarai studijoje buvo nukreipti į siekį parodyti, kad neįmanomas yra antro „LitPol Link“ statymas. Jie matė tą studiją kaip galimybę parodyti, kad antros jungties statyba neįmanoma.

Pozicijos kitimui galėjo turėti įtakos ir tai, kad studija parodė, kad teoriškai yra įmanoma sinchronizacija su viena jungtimi ir pradėjo ieškoti būdų, kaip įgyvendinti tokį variantą, tam iš principo ir ENTSO-E neprieštaravo. Bet po to iškilo problema, kiek tai kainuotų, bet tada lenkai pasakė, kad galima įvertinti ir papildomas priemones, kurios tą atpigintų.

Čia svarbu, kad per JRC studiją EK pastatė tą traukinį ant bėgių ir jis po to natūraliai judėjo, įvyko ta evoliucija.

10. Kokį sprendimą dėl krypties šalys priėmė po JTC alternatyvių galimybių studijos?

Lenkija pradėjo kelti klausimą, kad reikia įvertinti dinamiką, estai kvestionavo studiją, irgi sakė, kad reikia dinamikos, bet taip pat reikia, kad lenkai įsipareigotų. Nieks nepasirašė ant studijos rezultatų iš karto.

11. Kas lėmė, jog 2017 m. gegužę priėmus žodinį susitarimą, birželį Estija su Latvija kreipėsi į EK, pranešdamos, kad negali sinchronizuotis su KET per vieną jungtį?

Čia pagrindinė problema buvo, kad tiek Estija, tiek Latvija matė, kad Lietuva ir Lenkija stipriai įsikabinusi į sinchronizacijos scenarijų per vieną jungtį. Tuo metu, kovo mėnesį, buvo mintis, kad reikia atlikti dinaminę studiją, kurią lenkų ir lietuvių perdavimo sistemų operatoriai inicijuos atlikti, pasikviesdami latvius ir estus. Ir ką lenkai formuodavo laiškuose, kad sinchronizacija su vienu

„LitPol Link“ yra bazinis scenarijus, o kiti – papildomi. Tada estai sakydavo, kad jūs mus pastatot prieš faktą, kad nusprendėt per vieną jungtį, todėl nieko čia nebus. Todėl norėjo Estija ir Latvija daryti spaudimą, kad per vieną jungtį nesutiks. Tada kiek kitaip tą studiją suformulavo, tai jie sutiko ją daryti, bet jie ilgai vilkino.

Europos Komisija taip pat nepalaikė tos Lenkijos ir Lietuvos suformuluotos studijos, nes nebuvo jokio įsipareigojimo iš šios šalies, kad ji tikrai sutinka dalyvauti projekte, taip pat nebuvo itin vertinamas tas scenarijus su viena jungtimi, nes studija parodė, kad per dvi patikimiau. Ir buvo keliamas ultimatumas, kad arba jūs sutinkate su antra, arba einam per *nordikus*.

2017 metų kovą lenkai vėl išskėlė idėją, kad galima bandyti sinchronizuotis per vieną žemyninę ir vieną jūrinę jungtį. Nes Lenkija sakė, kad mes tikrai nestatysime antros jungties, reikia ieškoti sprendimo, kaip sinchronizuotis per pirmą liniją. Tačiau estai su latviais sakė, kad ne: einam tada per *nordikus*, bet bėda, kad patys *nordikai* nenorėjo to. Ir kai buvo rašomas juodraštis memorandumo, buvo sakoma, kad atlikta bus studija, tačiau jei nebus rastas variantas, tai bus einama per Skandinaviją. Buvo manoma, kad padarius spaudimą, pradės judėti procesai.

12. Kodėl Lenkija ėmėsi lyderystės ir dalyvavo procese, siūlydamos įvairius variantus?

Tai lėmė ir Orlen, ir GIPL klausimai, tas kontekstas buvo teigiamas, bet čia svarbu, kad ir lenkų, ir lietuvių valdžioje buvo teigiamas dialogas, konstruktyvus ieškojimas sprendimo.

Taip pat grėsmė buvo daug stipriau suprantama Lietuvoje, Latvija su Estija šiek tiek ramiau žiūrėjo į tuos procesus. Apskritai Latvijai ir Estijai sinchronizacija nebuvo prioritetas klausimas, tai nebuvo skubos klausimas. Todėl stiprus darbas vyko su Lenkija labai artimai. Bet svarbu, kad ir Lietuvos ministras labai stipriai prisidėjo prie to klausimo aktualizavimo EK, bendradarbiaujant su Lenkija.

13. Kada atsirado dažnio studijos klausimas? Kas jį išskėlė?

Latvija su Estija, norėdamos įvertinti kaštus. Jie pradžioje norėjo įvertinti tai, ar saugu, ar ne per vieną jungtį, jei įvyksta kažkokia avarija, pavyzdžiui. Po to buvo akcentuota, kad gali būti ir operaciniai kaštai labai dideli, tai todėl reikėjo tą studiją padaryti.

Pamenu, kad buvo posėdis 2017 metų gruodį, kai EK pasakė, kad tos dvi studijos turi būti paskutinės, o jei atrodo, kad nebus turim čia ir dabar nuspręsti, ko dar reikia.

14. Kodėl nepavyko pasirašyti politinio susitarimo, prieš priimat konkretų sprendimą? Šalys buvo lyg ir pasirinkusios kryptį, ko trūko?

Buvo lyg ir parengtas memorandumas, bet netiko dėl teksto, nes reikėjo papildomų studijų. Buvo bandoma jame kompromisą rasti, nes realiai buvo nesutarta. Estai sakė: einam per dvi jungtis, o jei ne, tada per Suomiją. Tada buvo tekstas labai bendrinis, bet tada estai teikė pastabas ir rašė, kad būtų tas jų scenarijus. Jie norėjo, kad dinaminėje studijoje jau būtų nagrinėjamas tik dviejų jungčių scenarijus, jie nenorėjo nagrinėti tik per vieną, o tas buvo lenkams nepriimtina. Buvo akivaizdu, kad pozicijos tokios skirtingos, jų suvesti neįmanoma ir tada 2017 metų birželį EK pateikė siūlymą pasirašyti politinę deklaraciją be Lenkijos, tačiau su tuo nesutiko Lietuva.

15. Kaip atsitiko, kad galų gale buvo nagrinėjami ne vienas, ne du, o trys scenarijai?

Komisija pasakė, kad visi variantai turi būti svarstomi. Kai vieni sako vieną, kiti sako kitą, tai vienintelė opcija buvo panagrinėti visus variantus.

16. Ką tos studijos parodė?

Komisija sakydavo, kad trys dalykai turi būti vertinami: saugumas, laikas ir ar rinkta yra. Buvo pristatytos trys opcijos, tačiau lenkai pasakė, kad antros linijos nebus iki 2025 metų. Vertinant scenarijų su vienu „LitPol Link“ ir su jūriniu kabeliu, jo operaciniai kaštai panašūs į tuos, kurie su viena jungtimi, tačiau galima įgyvendinti papildomas priemones, kurios sumažintų tuos operacinius kaštus, todėl buvo sutarta, kad papildomi įvertinimai bus atlikti.

O rinkos atžvilgiu – su DC linija kur kas geriau, nes jei sinchronizuojiesi tik su viena AC, tai ją paimi sinchronizacijai ir nėra prekybos. Tą ir estai visada sakydavo, kad visa linija paimama sisteminėms paslaugoms, tada rinkai yra neigiamas poveikis. Tai šitas sprendimas visus tris kriterijus atitiko.

17. Tokiu būdu buvo rastas kompromisas?

Lenkai visuomet ėjo ta linija, kad nereikia statyti antros jungties. Bet tada buvo jiems keliami kontrargumentai: dideli operaciniai kaštai ir rinkai prekybai nelieka jokios linijos. Tai atsirado DC linija prekybai, o per papildomas priemones buvo sumažinti operaciniai kaštai.

18. Apibendrinant visą projektą, kokios įtakos turėjo didėjanti Rusijos grėsmė, ypač turint omeny Krymo okupaciją?

Krymo klausimas Baltijos šalims nelabai turėjo poveikį, gal EK davė supratimą, su kokiais kaimynais eina kalba. Gal nuėmė tą naivumą dėl galimų konstruktyvių pokalbių su Rusija, bet Baltijos šalis veikė, kad kita pusė ruošėsi ir gali atsijungti. Jiems tai buvo ilgalaikis politinis tikslas, kuriame nėra matoma skubos, toks principinis tikslas, todėl nemanau, kad juos tie veiksniai įtakojo. Čia Lietuvą labiau veikė ir EK, kad padėtų jai įsipareigoti.

Priedas Nr. 8.

Interviu su energetikos ekspertu, buvusiu energetikos viceministru Romu Švedu (Interviu Nr. 6.)

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?

Aš pradžiai atsakysiu plačiai, padarysiu tokią išvalgą apskritai. Paaiškinti priežastis iš Lenkijos pusės, iš kitų pusių – yra sudėtinga. Aš sakyčiau, kad norint atsakyti į klausimą, kodėl pavyko pasiekti lūžį, tada klausimas toks – kaip mes apibūdintume padėtį tarp šalių ir kur buvo tas nesutarimas. Dėl ko nesutarė? Kokios buvo priežastys? Kodėl tai taip ilgai tęsėsi? Atskaitos taškas, mano nuomone, būtų dar toliau – 1999 metai, kai trijų Baltijos šalių PSO išreiškė norą sinchronizuotis. Kodėl tai taip ilgai tęsėsi, mano vertinimu, buvo ir objektyvių, ir subjektyvių priežasčių. Objektyvi – inžinerine prasme sinchronizacija yra sudėtingas projektas ir tai sąlygoja geografija. Tai nėra paprasta padaryti, nes mes su kontinentine Europa turim tik 100 km bendros sienos su Lenkija ir į tą atkarpą reikia įtalpinti visą savo infrastruktūrą, pradėdant „Via Baltica“, „Rail Baltica“, GIPL, „LitPol Link“ ir nori dar vieną liniją nutiesti. Tai vienas jūsų klausimas, kodėl Lenkija nenorėjo statyti antros jungties, tai šalia yra „Natura 2000“, tai, žinot, buvo objektyvių inžinerinių priežasčių, patinka mums jos ar nepatinka, kurios sunkino šį projektą. Kita priežastis – ekonominė. Nes dėl didelio inžinerinio sudėtingumo projekto kaina buvo didelė. Ir trečioji priežastis – politinė/geopolitinė, sąlygota stiprios politinės valios trijų Baltijos šalių bei santykių su Rusija ir BRELL sutartimi, nes reikia išeiti iš BRELL žiedo. Tas tęsėsi ilgai, skaičiuojant, kad tai prasidėjo 1999 m., tai reikėjo padaryti kitas elektros jungtis, sukurti bendrą rinką, įgauti darbo patirties su ENTSO-E, nes trūko mūsų inžinieriams tos vakarietiškos patirties. Kaip vieną priežasčių taip pat dar įvardinčiau Lietuvos energetikos sektoriaus nesireformavimą. Kitaip tariant, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, visos institucijos keitėsi, Lietuva kūrė rinkos ekonomiką, kūrė institucijas, įtvirtinančias demokratinę sistemą, kai tuo tarpu energetikos sektorius gyveno be reformų, kai tuo tarpu vadovaujantys žmonės buvo tie patys žmonės, kurie dirbo su buvusios Sovietų Sąjungos sistema ir nerodė intereso sistemą keisti. Tai labai svarbus faktorius ir paminėsiu keletą pavardžių. Tai: Rymantas Juozaitis, Anicetas Ignotas, jie nedegė tuo noru ir tai yra labai svarbūs faktoriai.

Mano nuomone, Lenkijos laikysena kaip tik buvo labai nuosaiki ir net tolerantiška Lietuvos ir kitų Baltijos šalių norų atžvilgiu. Kodėl? Todėl, kad net nekalbant apie sinchronizaciją, o kalbant apie pirmąją „LitPol Link“ jungtį, kai kadaise, seniai, viskas buvo sutarta, Lietuvos pozicijos rezultate sutartis nebuvo pasirašyta. O po to Lietuva vėl norėjo tą procesą atnaujinti, pastatyti jungtį, kai tuo tarpu mano patirtis liudija, kad lenkai nesakė kategoriškai „ne“, jie nedarė iš to skandalo.

Ir nepaisant to, kad Lietuva, Latvija ir Estija dėl sinchronizacijos ilgai neapsisprendė, blaškėsi, lenkai laikėsi nuosaikiai. Aš buvau BEMIP grupės narys ir ten jų laikysena taip pat buvo nuosaiki, stebint Baltijos šalių ginčus, ar ta jungtis bus per Suomiją, ar per Lenkiją. Jie per daug didelio entuziazmo nerodė, bet ir laikėsi nuosaikiai. Lenkijai ši jungtis nelabai reikalinga, o bet tačiau, manding, Lenkijos šiaurės rytų sistema yra silpna ir statant šią jungtį ją reikia sujungti su kontinentine Europa, o tokiu būdu sustiprinti šiaurės rytų Lenkijos elektros sistemą, tai jai čia laimėjimas – gauna paramą šią sistemą sustiprinti.

Aš jokių būdu nesuversčiau kaltės Lenkijai, kad ji nesutiko. Taip, gal vieną kitą kartą su ja buvo sunkiau susišnekėti, o čia pagalius į ratus galėjo įkišti Lietuvos pozicija dėl dvigubos V rašymo pasuose, nes kai vyksta derybos, viskas į paketą sukrenta, o čia vėl mūsų elgesys nėra gražus, nes mūsų politikai ne kartą yra žadėję išspręsti šitą klausimą. Tai irgi yra taip, kad lenkai nereikalauja to, kas nebuvo žadėta. Tai tokia ta situacija.

Aš padėtį mačiau taip: Baltijos šalys turėjo padaryti namų darbus, įgyvendinti projektus, kurie išplaukia iš BEMIP, ir aš siečiau su BEMIP, taip, sinchronizacija BEMIP atsirado, bet nugulė į darbų galą, nes reikėjo įgyvendinti projektus, kurie buvo būtini – jungtis su Švedija, jungtis su Lenkija, Suomija, vidinių tinklų stiprinimas. Sinchronizacija dėl laiko stokos buvo objektyviai atidedama. Ir kai pagrindiniai BEMIP projektai įgyvendinti, atėjo laikas sinchronizacijai.

2. Minėjote, kad Lenkija buvo nuosaiki, tai ar galima sakyti, kad tokią Lenkijos poziciją klaidingai traktavo pačios Baltijos šalys, o ypač Estija, kuri nelaukė galutinio atsakymo, o pasiūlė alternatyvą?

Mano nuomone, lietuviai, visų pirma, nepagrįstai per daug rėmėsi Lenkijos faktoriumi kaip argumentu dėl šio projekto nesėkmės, užstrigimo įgyvendinimo procese. Mes dažnai mėgstam suversti kaltę kitam ir tai, visų pirma, žiūrėkim į Lietuvą. Jei estai sako, kad lenkų pozicija pasyvi, tai tik malūno vanduo ant mano tų žodžių, kuriuos pasakiau, kad Lenkija laikėsi nuosaikiai, gal pasyviai: per daug nesakė už projektą, bet ir nesakė tvirto ne. Tai kad valstybė nėra proaktyviai prieš kažkokį projektą, tai jau yra labai svari pozicija derybose, santykiuose. Ir sakyčiau, kad tas teorinis vertinimas, kad kai Lenkija nėra už, tai ji – prieš, tai ne, ne, ne, stop. Lenkija buvo nuosaikiai pasyvi, bet gerai, čia Lietuvos, Latvijos ir Estijos interesas, o Lenkija nesakė „ne“, gal ji nesakė proaktyviai „taip“, bet ji nesakė ir aktyviai „ne“. Tai, mano vertinimu, labai svarbi pozicija – jie buvo nuosaikūs, bet nebuvo negatyvūs. Estija tuo pasinaudojo ir pabandė prastumti savo variantą. Galbūt ilgai tempiant projektą technologijos pažengė į priekį ir atsirado tokios technologijos, kurios galbūt suteikia galimybę sinchronizuotis kabeliai, gerai, galbūt ten buvo šiaip estų noras būti aktyvesniais nei lietuviai, gerai, irgi pamoka lietuviams. Ir tuomet Estija pabandė ir labai svariai prisidėjo, kad jis būtų iširtas, apskaičiuotas. Tas buvo padaryta. Galiausiai apsispręsta pasirinkti jungtį per Lenkiją.

Mano vertinimu, pradžioje buvo kiti darbai, truko politinės valios, jis vilkinosi, o per tą vilkinimąsi estai pabandė parodyti iniciatyvą ir tada lietuviai mobilizavosi. Svarbią rolę suvaidino energetikos ministerijos atkūrimas ir visi ministrai A. Sekmokas, J. Neverovičius, R. Masiulis ir Ž. Vaičiūnas. Tai ministrai profesionalai, kurie išmano ir stumia, Lietuvai pasisėkė. Ir tas faktas, kad turim Ž. Vaičiūną, kuris profesionaliai stumia procesus, tai labai didelis laimėjimas. Sakyčiau Lietuvos iniciatyva stipri buvo.

Esminis lūžis – paaiškėjo, kad per Suomija vargiai įmanoma, davė galutinį atsakymą, kitas svarbus dalykas – Lietuvos energetikos sektoriuje vadovavo išmanantys savo darbą. Ir tai labai svarbu, nes jie daro darbą.

3. Kada iškilo idėja Baltijos šalis sinchronizuoti per Suomiją? Kas lėmė tokio pasiūlymo atsiradimą?

Tai buvo ant stalo politiškai, bet pasak inžinierių, tai neįgyvendinamas projektas, iš esmės galima sinchronizuotis orinėmis linijomis, bet ne povandeniniu kabeliu ir ypač dideliu atstumu. Ta idėja visada buvo politinėse diskusijose, nebuvo ji labai nauja, bet inžinieriai sutardavo, kad tai nėra įmanoma. Ir, nepaisant, kad turim mažą langelį su Lenkija, turim eiti per ten – tilpti per rakto skylutę.

Estija iškėlė tą variantą.

4. Kaip kiekviena iš Baltijos šalių reagavo į tokį siūlymą?

Mano patirtis sako, kad tai nebuvo naujas dalykas. Niekaip niekas nereagavo, visi galvojo, kaip įgyvendinti tą projektą. Mano vertinimas – darbinė profesionali reakcija, kartais eskaluojama politikų.

5. Kokį vaidmenį, sprendžiant nesutarimus tarp šalių, atliko tarptautinės institucijos, pvz., EK?

Svarų. Buvo tarpininkė, kuri gebėdavo susodinti tris Baltijos šalis ir Lenkiją prie vieno stalo. Čia labai svarbus vaidmuo – kaip tarpininkės. Plius ji skyrė finansavimą, tai irgi labai svarbu, kad iš ES ateina finansavimas. Taip pat ji derėsis dėl atsijungimo iš BRELL.

6. Kaip ir kodėl kito Lenkijos pozicija? Kas tai lėmė?

Mano vertinimu, visų pirma, kai Lietuvos pozicija pasidarė konkreti ir dalykiška, tai ir Lenkija su mumis pradėjo kalbėti konkrečiai ir dalykiškai. Priežastis Lenkijos laikysenos yra ne Lenkijoje, o Lietuvoje. Ir kai mes turėjome Anicetą Ignotą ir Rymantą Juozaitį, tai va tokia ir buvo mūsų laikysena. O kai pradėjom viską įgyvendinti, kai mūsų laikysena pasikeitė, pasikeitė ir jų laikysena. Kai mes blaškomės, tai jie stovi ir laukia, ką čia verstis per galvą? Tai aš nepavadinčiau to kaip aktyvi Lenkijos pozicija. Lenkija dalykiškai atsakė į dalykiškus Lietuvos pasiūlymus. Priežastis glūdi Lietuvoje.

7. Kas lėmė, jog 2017 m. gegužę priėmus žodinį susitarimą, birželį Estija su Latvija kreipėsi į EK, pranešdamos, kad negali sinchronizuotis su KET per vieną jungtį?

Man yra sunku paaiškinti, nežinau. Improvizuočiau, jei kažką sakyčiau, nebūdamas prie tų darbų. Tą galėjo lemti ir objektyvios, ir subjektyvios priežastys. Objektyvios – grynai inžinerinės. Ne paslaptis, sinchronizacijai n-1 taisyklė yra reikalinga, o jos nėra – stulpas nugrius ir ką? Tai kad latviai ir estai klausinėja, mano vertinimu, yra labai objektyvūs ir pagrįsti. Kodėl? Nes jie atsijungs nuo Rusijos, prisijungs prie KET per Lietuvą ir jie nori būti tikri, kad jie prisijungs tokiu būdu, kuris atitinka standartus. O per vieną jungtį – atleiskit, bet kelia daug klausimų. Jei ji nuvirs ir nebus palaikomas dažnis ir bus blackouts Latvijoje ir Estijoje, kas už jį atsakys? Kas sumokės nuostolį? Būkim realistai, tai labai rimti dalykai. Tai milijardiniai nuostoliai iš karto. Visi kreipsis į tinklus, o jie atsakys: lietuviai tik su viena jungtimi sinchronizavosi ir ji nuvirto. Tai negerai taip. Mano vertinimu, mes Lietuvoje supolitiname inžinerines problemas ir dabar inžinerinį sprendimą rado: orinė jungtis ir jungtis dugnu. Tai kas nutiko? Nieko, žmonės užduoda klausimus, dalyvauja procese.

8. Kaip šie nesutarimai buvo sprendžiami? Kokį vaidmenį atliko EK?

Manau, kad padėjo Ž. Vaičiūnas – jis nuosekliai dirbo, bandydamas rasti sprendimą. Tai pat reikėjo objektyvių inžinerinių atsakymų, kurie buvo pateikti iš ENTSO-E. Čia ir Europos Komisija suvaidino, gaudama visus atsakymus, kad viskas bus gerai ir su viena orine linija.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos interesai nepasikeitė, išliko ta pati objektyvi problema geografinė, kuri sukelia inžinerines problemas. Ir buvo ieškoma sprendimų. Latvija, Estija juos kėlė, o inžinieriai atsakinėjo.

9. Apibendrinant visą projektą, kokios įtakos turėjo didėjanti Rusijos grėsmė, ypač turint omeny Krymo okupaciją?

Pirmas dalykas, aš manau, kad Rusija didelę įtaką daro Baltijos šalims, vis dar. Turime vicepirmininką pašalintą iš Seimo dėl jo įtakos. Aš manau, kad įtaka buvo dvejopa. Pradžioje lėtinanti procesą, vėliau skatinanti. Krymas – nemanau, kad turėjo įtakos. Aš galvočiau, kad įtakos turėjo Kaliningrado energetinės autonomijos projekto įgyvendinimo procesas, užtikrinantis autonominių darbų, elektros sistemų veikimą, autonominių darbų ir galbūt net galimybė atsijungti nuo BRELL anksčiau nei Baltijos šalys. Rusijos veiksmai, apskritai aplink pasaulį, tas agresyvumas, kuris pasireiškia kišimusi į politinius procesus, kibernetinės atakos Ukrainoje energetikos sektoriuje, tai manau paskatino tą procesą. Pradžioje ji lėtino tą procesą per senus ryšius, bet pamatė, kad tai neveikia ir pradėjo veikti kitaip.

Priedas Nr. 9.

Interviu su energetikos ekspertu, buvusiu žurnalistu Rytu Staseliu (Interviu Nr. 7.)

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?

Mano nuomonė ta pati, kad kai sinchronizacijos projektas tapo EK darbotvarkės dalimi, tai reikalai pajudėjo, nes visi buvo susodinti prie stalo, priversti susitarti. Tai taip ir įvyko. Tai ir pernai metai, ir 2017 metai. Ko gero, tai lūžiniai metai, kai mūsų pareigūnai, diplomatai pasakojo, kad EK žmonės ėmė rodyti, kad sinchronizacija – jų reikalas, jų klausimas.

2. Kaip manote, kas lėmė, jog po „Gothia Power“ studijos, visoms šalims sutarus, kad sinchronizacija turėtų vykti per dvi „LitPol Link“ jungtis, nebuvo pasirašytas politinis susitarimas?

Manau, kad Gothia Power studijos potekstė, kuriuos siekė Lietuva, buvo Visagino projektas. Kadangi kitose šalyse jam pritarimo nebuvo niekada, tai ta studija ji tokia ir liko pusinė, nors atliko savo vaidmenį. Manau, kad estus ir latvius labai gąsdino, kad mes labai domėjomės tame kontekste, ar trukdys, ar netrukdys dar vienas generavimo šaltinis Lietuvoje.

3. Kokios įtakos nesusitarimui turėjo Lenkijos nenoras statyti antrosios jungties? Kas lėmė, jog ji to nenorėjo?

Žinoma, kad tai kažkiek lėmė. Estai akivaizdžiai tuo naudojosi diskusijų procese. Nes kaip radosi jau tas konkretus scenarijus per Suomiją? Atseit Lietuva nesugebėjo susitarti su Lenkija dėl sinchronizacijos su KET per Lenkiją, todėl reikia svarstyti sinchronizuotis su Šiaurės šalimis per Suomiją. Ir lenkai tuo metu estams kaip ir antrino, nes buvo kalbama apie dvi jungtis, o antros jie nenorėjo dėl pigios rusiškos elektros.

4. Kada iškilo idėja Baltijos šalis sinchronizuoti per Suomiją? Kas lėmė tokio pasiūlymo atsiradimą?

Estų iniciatyva, remiant lenkams. Tai šitas reikalas pasiekė Briuselį, o Briuselis sako: gerai, ištiriam galimybes. Ir tai, laiko požiūriu, kainavo metus. Metus tūpčiojimo vietoje.

5. Bet per šiuos metus Lietuvos ir Lenkijos santykiai atšilo?

Manau, kad taip.

6. Kokie įvykiai galėjo turėti tam įtakos?

Aš galvoju, kad visi įvykiai per tą laikotarpį turėjo įtakos. Lenkija apskritai labai supolitino energetikos klausimus ir juos sprendė. Taip pat Lenkijos požiūris į sinchronizacijos projektą pasikeitė ir tapo palankesnis. Aš manau, kad Lenkija suprato, kad jei per ją sinchronizuojasi trys šalys, ji tampa labai svarbi – tiek ekonomiškai, tiek infrastruktūros požiūriu, tai, mano nuomone, buvo tam tikras pragmatizmas.

7. Kodėl Estija taip laikėsi sinchronizacijos scenarijaus per Suomiją?

Aš manau, kad buvo, visų pirma, kilpos klausimas bei kiekviena šalis nori būti svarbi ir įgyvendinti infrastruktūros projektus. Kilpos klausimas, tai šalies buvimas paskutine šalimi tinkle, o paskutinė šalis yra visuomet mažiausiai svarbi.

8. Kokį sprendimą dėl krypties šalys priėmė po JTC alternatyvių galimybių studijos?

Kai atsirado šita studija, tai joje buvo tam tikrų ekonominių rodiklių. Kai parodė, kad sinchronizacija per Suomiją yra brangi, tai tada ir argumentų estams liko mažiau.

9. Vertinant skirtingus scenarijus, ar technologinis patikimumas buvo svarbiausias aspektas, ar taip pat buvo svarbus ir ekonominis motyvas?

Geras klausimas. Tam tikru požiūriu aš skeptiškai žiūriu į sinchronizaciją per vieną jungtį, nes prisimenu kai 2006 metais per 20 dienų laikotarpį Kaukazo kalnuose sprogo dujų vamzdis ir buvo susprogdintos elektros perdavimo linijos tarp Rusijos ir Gruzijos. Gruzijoje buvo labai prasta situacija su energetika. Mes esam priklausomi nuo to, kaip rusai į tai žiūri – jei tai yra vienos diversijos klausimas, tai susprogdinti kelis punktus yra nuspėjami. Tai saugumo požiūriu man tas kelia abejonių. Ekonominiu požiūriu tai turėjo irgi įtakos.

10. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti dinaminę studiją? Kodėl joje buvo analizuojamas jūrinės jungties variantas, nors anksčiau toks siūlymas buvo kritikuojamas?

Tai ją visuomet reikėjo atlikti, kad būtų galima prisijungti prie tinklų. Tai ji sprendžia inžinerinius klausimus.

11. Kas lėmė, jog po jos Baltijos šalims pavyko susitarti – kas suvienijo pozicijas? Ar nacionalinių kaštų pasidalinimo veiksnys buvo svarbus?

Labai primityviai žiūrint, buvo EK plaukuota ranka, kuri visus privertė susėsti prie vieno stalo, ir visiems buvo pasakyta: jei nesusitarsit, tai tie pinigai, kurie yra numatyti projektui, jie dings, o tie pinigai kol kas yra ir tereikia susitarti. Ir tai yra paskata kažką padaryti. Taip pat Lenkijos pozicijos atsiradimas turėjo įtakos.

12. Apibendrinant visą projektą, kokios įtakos turėjo didėjanti Rusijos grėsmė, ypač turint omeny Krymo okupaciją, Astravo AE, tinklų stiprinimą Kaliningrade?

Nėra vieno atsakymo. Labai gerai prisimenu 2013 metus Varšuvoje, kai dariau interviu su „Rusatom Overseas“ vadovu Sergėjumi Bojarkinu. Ir nebuvo mano labai išgalvoti klausimai ar kažkokie, bet tai buvo konferencija, kurioje jis labai aiškiai pasakė: jei Baltijos šalys sinchronizuojasi su KET, tai Kaliningradas tą padaro kartu su Baltijos šalimis. Tai, ką girdėjau konferencijoje, parašiau į VŽ ir tą pasigavo Bloomberg, Reuters. Kitą dieną buvau Maskvoje, buvo interviu su Medvedevu, o man paskambino iš Rosatomo ir pradėjo aiškinti, kas čia per informacijos, kas čia parašyta tame straipsnyje, o aš atsakiau, kad tai, kas įrašyta į mano diktofoną. Tai po poros mėnesių buvo pas Putiną susirinkimas, kur po jo buvo paskelbta, kad Kaliningrado sritis nesiruošia sinchronizuotis, o ruošiasi dirbti izoliuotai. Nemanau, kad S. Bojarkinas kažką išsigalvojo, nes tuo metu mąstė statyti atominę elektrinę. Maskvoje buvo aiškiai mėtomasi, tačiau vėliau buvo priimtas susitarimas, kad sinchronizacijos su Baltijos šalimis nebus. Prieš tai, 2008 metais metais, „Inter RAO“ Anatolijus Čiubaisas pasakė, kad Baltijos šalių atsijungimas yra tolygus karo paskelbimui. O dabar Putinas sako, kad mums nei šilta, nei šalta. Tai tokia svyruojanti pozicija pačioje Rusijoje buvo.

Kalbant apie Astravą, galbūt ir jis galėjo būti tuo paskatinančiu veiksmu, siekiant sinchronizacijos, nes mums Astravo klausimas sinchronizacijos reikalą padėjo labai konkretinti, nes tai buvo kartu apsauga nuo Astravo. Ir jis labai pagreitino sinchronizacijos reikalus. Esu girdėjęs ir kalbų apie galimą Rusijos desinchronizaciją anksčiau nei prisijungsim prie KET, bet nesu tikras, ar kas nors labai rimtai tuo tiki. Kad Rusija gali tą padaryti, tai taip, bet ar praktiškai tą darytų, nemanau, kad kas nors tuo tiki. Man kartais atrodė, kad šita teorinė grėsmė, ko gero, padėjo konsoliduoti Lietuvos politikus, kad reikia kažką daryti su sinchronizacija. Pačios Rusijos požiūris keitėsi nuo to, kad čia karas, iki to, kad darykit, ką norit, tai mes iš tikrųjų nežinom, ką jie išties mano.

Priedas Nr. 10.

Interviu su Lietuvos elektros perdavimo sistemos operatoriaus „Litgrid“ vadovu Daiviu Virbicku (Interviu Nr. 8.)

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?

Manychiau, kad tikėjimas – tiek pas mus, tiek pas lenkus. Ir buvo įvairių nuomonių, kada reikia. Pagrindė išsiskirdavo nuomonės, kada reikia. Ir galiausiai dėl geopolitinių aplinkybių, sutapimų, atsirado supratimas, kad reikia dabar. Tos aplinkybės, tai ir Astravo AE, ir Lenkijos valdžios pokytis, bet didysis toks darbotvarkių pasikeitimas įvyko po Krymo įvykių. Labai jautėsi, kai Baltijos šalys sakė, kad reikia sinchronizuotis, o mums sakydavo, kad kas čia negerai, dažnis geras, bet mes sakėm, kad norim būti pilnai priklausomi nuo Europos, kur geopolitinė darbotvarkė sutampa. Kai kurie galvodavo, ar tikrai to reikia, tai po Krymo įvykių visi pradėjo užduoti klausimą, o kai čia būtų, kas būtų, jei būtų. Tai manau, kad čia lūžis.

2. Kaip manote, kas lėmė, jog po „Gothia Power“ studijos, visoms šalims sutarus, kad sinchronizacija turėtų vykti per dvi „LitPol Link“ jungtis, nebuvo pasirašytas politinis susitarimas?

Nebuvo tikėjimo. Tai buvo eilinė studija, kokybiška, techniška, bet ją darė ne tiek, kurie mus nori prijungti ir tai buvo studija, kuri buvo svarbi techniniam tikėjimui pagrįsti, bet to nepakanka.

3. Kokios įtakos nesutarimui turėjo Lenkijos nenoras statyti antrosios jungties? Kas lėmė, jog ji to nenorėjo?

Čia vėl susiję su tikėjimu ir valia. Antra jungtis Lenkijoje labai sudėtingas ir brangus projektas. Buvo labai daug darbo įdėta į pirmąją jungtį, daug nuogastavimų buvo iš bendruomenių, dėl „Natura 2000“. O antrą liniją reikia pastatyti ne šalia, nes tada nebūtų prasmės, reikia tam tikru atstumu pastatyti ir vėl tada tos teritorijos, vėl tie patys klausimai. Tai turėdamas sunkų uždavinį galvoji, dėl ko tu tai darai. Baltijos šalių integracija svarbu, taip, bet ar reikia skubėti. Bet kai atsirado tikėjimas, tada sakoma buvo, o gal yra alternatyvų? To reikia, pradėdi ieškoti ir randi. Antra jungtis būtų neskanu visuomenei, žmonėms, per kurių teritorija eitų linija. Tu pradėdi abejoti, pradėdi svirti: neskanu politiškai, brangiai kainuoja, tai kam to reikia.

4. Kaip vertinate Estijos pasiūlymą sinchronizuotis per Suomiją?

Man atrodo, kad čia buvo paskubėta, neapgalvota idėja. Inžinerinė prasme visiškai nesąmonė, o tai ir ekonomiškai per brangu. Tai jei būtume pasirinkę šitą variantą, būtume sinchronizavęsi tarp 2035-2040 metų.

5. Kokį vaidmenį, sprendžiant nesutarimus tarp šalių, atliko tarptautinės institucijos, pvz., EK?

Europos Komisija labai svarbų vaidmenį sužaidė. Buvo labai aiškūs ir nenuginčijami ekspertų įvertinimai, ką įmanoma padaryti iki 2025 metų, o ko – ne. Aš tikrai nuoširdžiai tikiu, kad Nordikų scenarijus 2035-40 metais, tą galiu ir techniniais argumentais pagrįsti, o tai buvo aišku ir EK. Ir kadangi buvo tikėjimas buvo, tai energija buvo, kaip padaryti kuo greičiau.

6. 2017 m. gegužę priėmus žodinį susitarimą, birželį Estija su Latvija kreipėsi į EK, pranešdamos, kad negali sinchronizuotis su KET per vieną jungtį, kas išsprendė abejones?

JRC atsakymas buvo, kad per vieną jungtį veikti galima, tačiau rizikų klausimas lieka. Tai Lenkija pasiūlė jūrinę jungtį, sako: mes išsklaidysime jūsų technines abejones, nes mes nebe apie rinką kalbam, na, kai padarė studiją, jis pateikė skaičius ir argumentus, kuriuos pertikrino tiek Baltijos šalių

operatoriai, tiek ES specialistai. EK buvo įsitraukus nuo A iki Z ir visur palaikė įgyvendinamą ir kuo spartesnį variantą.

7. Kodėl iš JRC studijos buvo pašalintas jūrinio kabelio scenarijus?

Pati JRC studija nebuvo gili techniškai, nes jos ir nebuvo to prašoma. Jos tikslas buvo – pasižiūrėti, kokia situacija. Jie paėmė visas darytas studijas ir sako: galima taip daryti – jungtis per vieną dvigrandę liniją, o tas kabelis jūrinis, kuris buvo įdėtas, tai jis buvo maždaug: būtų toks srautas, gal darytų įtaką rinkai, gal nedarytų, bet toks visos tos techninio pajėgumo analizės jie nedarė. Viena iš esminių priežasčių, kodėl jis dingo, nes jis neturėjo pagrindo po savimi. Ar čia rinkos studiją darom, ar sinchronizacijos? Jei sinchronizacijos, tai nieko nesako, kad tą kabelį įdedi, o jei rinkos – tai ne to tavęs klausia. Ir šitą spragą puikiai užpildė Gdankso studija 2017 metais. Ką vis dėlto tas kabelis duotų.

8. Kaip atsitiko taip, kad jūrinis kabelis atsidūrė dinaminėje ir dažnio studijose?

Pats sinchroninis režimas yra per jungtį Alytus–Elkas. Ir buvo klausimas, kas bus, jei ji atsijungs. Vienas iš variantų – pereisim dirbti į izoliuotą darbą, kitas variantas – pastatom antrą jungtį žemyninę, o tada lenkai sako: pažiūrėkit trečią variantą, bet ne rinkos prasme, bet ar gali jis techniškai padėti, jei jis atsijungs. Ir tada įsijungė Gdankas su gilia dinamine analize ir mums tada pasakė, kad jei „LitPol Link“ atsijungs, kabelis padės suvaldyti rizikas. Lygiai taip pat ir izoliuotas darbas. Tai izoliuotas darbas labai brangus, o kabelis daug pigesnis. Ir kitas dalykas – izoliuoto darbo vis tiek reikės, bet su kabeliu investicija atsipirks iš karto rizikų valdymo prasme. Ir taip atsirado kabelis. Ir visi mes įsitikinom, kad jis suvaldo rizikas.

9. Estija, kalbėdama apie antrąją jungtį bei laukdama dinaminės ir dažnio studijų, akcentavo, kad su viena jungtimi mažiau saugumo ir didesni operaciniai kaštai? Ką šiais klausimais parodė dinaminė ir dažnio studijos?

Esminis klausimas, į kurį atsakė dinaminė studija, kad kabelis yra techninė alternatyva sinchronizacijai, kad gali būti naudojama rizikų valdymui. Tada tas kaštų klausimas buvo iškeltas: gerai, galima, tada lendam giliai į kaštus. Papildomos studijos tikslas buvo – kaštų optimizavimas, nes pirmoji studija atsakė, kad jūrinis kabelis gali būti naudojamas sinchronizacijai kaip rizikų valdymo priemonė.

Lietuvoje mes sinchronizaciją matome kaip projektą, kurį reikia iš karto daryti, nebeturim laiko, reikia visų atsakymų, bet reikia kuo greičiau ir paraleliai reikia daryti tai, ką gali daryti. Mes „Litgride“ jau darome projektus, kurie bet kokiam scenarijui tinka. Estai, jie tokie: o, gal turim to laiko, gal pastudijuokim tą, aną. Kaštai mums svarbu, svarbu ir estams, patikimumas mums svarbu, svarbu ir estams, bet mes sako, ką galim daryti šiandien, darykim šiandien, o estai – galbūt nebūtina šiandien, gal pastudijuokim. Mes labai daug dalykų stengiamės užparalelinti.

10. Kodėl reikėjo dar vienos papildomos studijos? Ko neparodė dinaminė ir dažnio?

Kai Gdankas pasakė, kad tam, jog kabelis tarnautų sinchronizacijai, reikia užsitikrinti tam tikrą inercijos lygį. Ką tai reiškia? Tai reiškia, kad mums reikia besisukančių elektros variklių ir/arba baterijų. Tai šitai buvo perskaičiuota kiek reikėtų, kur stovėtų, kiek tai kainuotų.

11. Kas lėmė, jog po jos Baltijos šalims pavyko susitarti – kas suvienijo pozicijas? Ar nacionalinių kaštų pasidalinimo veiksnys buvo svarbus?

Tikėjimas, EK, o kiti dalykai – išvestiniai: suvienodinimas žinojimo techninio, kaštų naudų prasme, laiko prasme. Taip pat labai svarbu darbai, kaip sakoma, ne žodžiais, o darbais tėvynę mylim, nes mes tuo metu nuo prezentacijų kepimo perėjome prie darbų. EK mato, kad mes investuojam, tikėdamiesi gauti paramą, bet iš esmės sakom: šito reikia, šitą darom, tikim sinchronizaciją ir darom. Ir buvo vainikuota tai gauta parama 75 procentų. Tai buvo įrodymas, kad ne tik einam ir urzgiam, bet ir darom.

12. Jei studija būtų parodžiusi, kad jūrinis kabelis netinka rizikų valdymui, ar būtų pavykę įtikinti kitas šalis eiti per vieną jungtį?

Laikas būtų įtakinges. Iš esmės mes vis tiek būtume dirbę tą kryptimi, kad nebebūsim BRELL dalimi, infrastruktūra būtų atsiradus ir tik laiko klausimas, kada išauštų ta diena X, kai ji būtų aktyvuota, panaudota. Ir po to – kelio atgal nėra. Lietuva su Latvija pradėjo nuo vienos jungties, o dabar turi keturias, tai tas pats būtų ir su Lenkija. Gyvenimas juda į priekį.

13. Apibendrinant visą projektą, kokios įtakos turėjo didėjanti Rusijos grėsmė, ypač turint omeny Krymo okupaciją?

Sakykim, dar 2010 metais aš skaitydavau rusų strategijas ir planus, tai ten buvo apie linijas Sankt Peterburge, Pskove, generacija gal Kaliningrade buvo apvaliau – kažką darys, plės, po to atsirado Baltijos AE, po to dingo. Tada buvo toks: ai, ko čia tik neprišneka. Kai atsirado faktai, atsirado tikėjimas, kad reikia daryti. Tai tokį nubudimo efektą Krymas įnešė. Pajėgumų plėtimas taip pat buvo be galo svarbus aspektas. Jei dar turi kažkokių abejonių, kad užkabins mūsų regioną, tai va žiūrėk.

Priedas Nr. 11.

Interviu su buvusiu energetikos ministru Roku Masiuliu (Interviu Nr. 9.)

1. Kokius esminius lūžius įvardintumėte apskritai visame procese sinchronizacijos?

Mano nuomone, pagrindinis dalykas buvo Lietuvos-Lenkijos santykiai. Kai pagerėjo mūsų santykiai, tai ir Lenkija pradėjo pozityviai žiūrėti į sinchronizaciją. Tada ir įvyko lūžis, ne sinchronizuoti per Lenkiją yra žymiai geriau, saugiau, pigiau nei variantas, kurį estai siūlė per Suomiją.

2. Kas lėmė tą santykių pagerėjimą?

Lietuvos iniciatyva. Viską nulėmė pasikeitusi LG vadovybė, kuri rado abipusiai naudingą sprendimą dėl geležinkelio tarifų iš „Orlen“ gamyklos ir tas buvo ta kibirkštėlė, ta sėkla, kuri tą gražų gėlyną sudaigino. Lenkai pradėjo pozityviai žiūrėti į mūsų norus, į mūsų tikslus ir tai buvo lūžio taškas. Išsprendus „Orlen“ tarifus, jie pamatė, kad Lietuva turi gerą valią ir jie pradėjo rodyti gerą valią kur tik galėjo.

3. Kaip manote, kas lėmė, jog po „Gothia Power“ studijos, visoms šalims sutarus, kad sinchronizacija turėtų vykti per dvi „LitPol Link“ jungtis, nebuvo pasirašytas politinis susitarimas?

Nebuvo gerų santykių su Lenkija. Nebuvo jų pozityvaus požiūrio. BEMIP formate buvo įtraukimas, bet, žinot, formaliai galima daug dalykų diskutuoti, bet kai yra gera valia, tai ir vieno susitikimo užtenka.

4. Kokios įtakos nesusitarimui turėjo Lenkijos nenoras statyti antrosios jungties? Kas lėmė, jog ji to nenorėjo?

Niekada lenkai nesvarstė sinchronizacijos rimtai, kol neįvyko politinis atšilimas. Kai tai įvyko, tada lenkai pradėjo ieškoti, kaip mums padėti.

5. Kada iškilo idėja Baltijos šalis sinchronizuoti per Suomiją? Kas lėmė tokio pasiūlymo atsiradimą?

Čia buvo Estijos siūlymas. Galbūt estų gamintojų interesus atstovaujantis pasiūlymas, nes jis tikrai buvo brangesnis ir nelabai realistinis. Lietuviai niekad rimtai į tai nežiūrėjo. Tą lėmė, manau, ir politiniai motyvai, norėjo būti ta šalimi, per kurią galima būtų sinchronizuotis. Oficialiai jie sakydavo, kad tą galima greičiau padaryti. Tą galėjo nulemti ir Lenkijos pasyvi pozicija.

6. Kokį vaidmenį, sprendžiant nesutarimus tarp šalių, atliko tarptautinės institucijos, pvz., EK?

Esminį, mes iš karto kėlėme tą klausimą Komisijoje ir prašėme pateikti ekspertinį vertinimą.

7. Kas ir kodėl iškėlė būtinybę atlikti alternatyvių galimybių studiją?

Estų reikalavimu buvo daromos papildomos studijos.

8. Kaip reagavo kitos Baltijos šalys? Kodėl sutiko Latvija su studija?

Latviams tiko visi variantai, jie gal norėjo daugiau garantijų, gal estų argumentai įtikino, man sunku pasakyti.

9. Kaip ir kodėl kito Lenkijos pozicija? Kas tai lėmė?

Kai tik „Orlen“ pasirašėm, pradėjom per kiekvieną susitikimą glėbėsčiuotis. Iki tol santykiai buvo skausmingi, nuotaikos slogios, o po „Orlen“ pradėjome glėbesčiuotis. Pasikeitimas įvyko tik atėjus

Mantui Bartuškai, kuris prieš tai Klaipėdos naftoje dirbo ir ten su „Orlenu“ jau buvo draugiškuose santykiuose, žmogiškuose. Abi pusės turėjo kažką paaukoti.

10. Kas be „Orlenu“ dar lėmė?

Manau, kad Premjero asmeninis ryšys. Kadangi premjeras kalba lenkiškai, tai jis su jais tiesiogiai kalbėdavo, tai manau, kad tas asmeninis ryšys lėmė. Bet šitie ryšiai tapo geri tik išsprendus tarpusavio ekonominius klausimus. Iš šitos valdančiosios pusės visad tvyrojo noras turėti su Lietuva gerus santykius, bet tam trukdė ekonominiai motyvai, kai tik jie buvo išspręsti, tai ir santykiai pagerėjo.

11. Kas lėmė, jog po jos Baltijos šalims pavyko susitarti – kas suvienijo pozicijas? Ar nacionalinių kaštų pasidalinimo veiksnys buvo svarbus?

Rusai pradėjo tinklus stiprinti ir visi suprato, kad reikia priimti sprendimą. Astravas buvo mums triggeris, bet tikrai ne latviams ir ne estams. Manau, kad rusų linijos paskatino visus. Krymo okupacija taip pat galėjo. Viskas, manau, į vieną krūvą suėjo.

Derybų procese Žygimantas Vaičiūnas viską atrišo.

12. Kokį vaidmenį apskritai atliko EK?

Ji buvo labai įsitraukusi, bet čia nuopelnai tenka ir Ž. Vaičiūnui, tai jo stiprus įsitraukimas į sinchronizacijos klausimą, kad EK geranoriškai apsiimtų šiuos procesus valdyti.